TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Duygu FİDANGÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2014

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Duygu FİDANGÜL

Danışman: Doç. Dr. Neşe ALGAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2014

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖZET

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Duygu FİDANGÜL

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Neşe ALGAN
Ağustos 2014, 104 sayfa

Dünya ekonomisinde ortaya çıkan küreselleşme süreci ile hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkı sağlayan yabancı sermaye yatırımları ülkelerin ilgi odağı durumuna gelmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi, ihracatı, ödemeler dengesini, teknolojik yenilikleri ve bilgi birikimini olumlu etkilemesi ile önemli bir sermaye kaynağı olmaktadır. Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1980 sonrasında alınan kararlar ve liberalleşme politikaları ile artış göstermeye başlamıştır.

Bu çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ne anlama geldiği, dünyadaki ve ülkemizdeki dağılımının nasıl olduğu, ülkeleri nasıl etkilediği yapılan araştırmalar dahilinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkisi araştırılmış ve 1980-2012 dönemi için Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği ekonometrik analiz yapılarak incelenmiştir. Çalışmada zaman serisi yöntemi uygulanmış ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, Türkiye ekonomisi ve dağılımı, ekonomik büyüme.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ABSTRACT

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND ECONOMIC GROWTH: EXAMPLE OF TURKEY

Duygu FİDANGÜL

Master's Thesis, Department of Economics
Supervisor: Doç. Dr. Neşe ALGAN
August 2014, 104 Pages

Thanks to the globalism occuring in World economy, the issue of foreign direct investments which contribute to the reconstruction of countries that are both devoloping and devoloped became the center of attraction. Foreign direct investments are important sources of investments for developing countries by providing positive effect on their economic growth, exports, balance of payments, technological innovation and knowledge. In Turkey, foreign direct investments increased after the decisions taken in 1980 and also thanks to the liberalization policies.

In this study, the meaning of foreign direct investments, the dispersion of them in the World and in our country, and their effects on countries were put forth by considering research conducted. In our study, both the effect of foreign direct investment on economic growth and the issue of how foreign direct investment in Turkey, for the period of 1980-2012, affected the economic growth have been examined by using econometric analysis. In this study, the method of time series were used and it was concluded that foreign direct investment had a positive effect on economic growth.

Keywords: Foreign direct investments, and distribution of Turkey's economy, economic growth.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖNSÖZ

"Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği" konulu tezimi yaptığım çalışmalar ve sarf ettiğim çaba neticesinde bitirmiş olup, benzer konularla ilgili yapılan çalışmalara yardımcı olmasını temenni ediyorum.

Lisans dönemimden bu yana öğrenimimde katkısı olan tüm iktisat bölümümdeki hocalarıma, tez çalışmam sırasında konu seçimimden tezimin son aşamasına kadar desteğini hiçbir zaman esirgemeyip yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Harun BAL'a, sevgili danışmanım Doç. Dr. Neşe ALGAN'a ve jüri üyem Doç. Dr. Haşim AKÇA'ya, tezimin ekonometrik analizinde bilgisini paylaşan Araş. Gör. Emrah Eray AKÇA'ya, tezimde beni motive edip sonsuz destek veren annem Hatice'ye, kardeşlerim Merve ve Onur'a, arkadaşım Suat KARA'ya çok teşekkür ederim.

Duygu FİDANGÜL

ADANA-2014

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……...iii
ABSTRACT……iv
ÖNSÖZ ……v
KISALTMALAR LİSTESİ……x
TABLOLAR LİSTESİ ……xi
ŞEKİLLER LİSTESİ ……xiii

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi……2
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Kısıtları……2
1.3. Çalışmanın Amacı……2
1.4. Çalışmanın Planı……3

BÖLÜM II
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI KAVRAMI VE TEORİLERİ

2.1. Yabancı Yatırım……4
2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarıyla İlgili Kavramlar……5
2.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Tanımı……5
2.3. Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ……7
2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Türleri……8
2.4.1. Yeni Yatırımlar……9
2.4.2. Şirket Evlilikleri……9
2.4.3. Özelleştirmeler……11
2.4.4. Serbest Bölgeler……11
2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımı Etkileyen Faktörler……12

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.5.1. Piyasa Büyüklüğü 12
2.5.2. Piyasa Büyüme Hızı.....12
2.5.3. Dış Ticarete Açıklık.....12
2.5.4. Döviz Kuru 13
2.5.5. Ekonomik İstikrar 14
2.5.6. Altyapı 14
2.5.7. Emek Maliyeti.....15
2.5.8. Vergi Oranları 16
2.5.9. Politik İstikrar 16
2.5.10. Diğer Faktörler.....17
2.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörler.....18
2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantajları ve Dezavantajları 20
2.7.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantajları 20
2.7.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dezavantajları.....21
2.8. GOÜ'de DYSY'nın Teşvik Edilmesi 23
2.9. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Teorileri.....23
2.9.1. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler 24
2.9.1.1. Getiri Oranlarında Farklılık Teorisi.....24
2.9.1.2. Portföy Teorisi 25
2.9.1.3. Pazar Büyüklüğü Teorisi 26
2.9.2. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler.....26
2.9.2.1. Hymer-Endüstriyel Örgütlenme Teorisi 26
2.9.2.2. İçselleştirme Teorisi.....27
2.9.2.3. Coğrafi Konum (Location) Teorisi.....28
2.9.2.4. OLI (Ownership, Location, Internalization) Paradigması-Eklektik Teori.....29
2.9.2.5. Ürün Yaşam Evreleri Teorisi 31
2.9.2.6. Oligopolistik Tepki Teorisi.....33

BÖLÜM III

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

3.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....35

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

3.1.1. Dünyada DYSY'nın Sektörel Dağılımı 42
3.1.2. Dünyada DYSY'nın Bölgesel Dağılımı 44
3.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Tarihsel Gelişimi 48
3.2.1. Osmanlı Dönemi 48
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi 49
3.2.2.1. 1923- 1949 Yılları 49
3.2.2.2. 1950-1979 Yılları 52
3.2.2.3. 1980 ve Sonrası 54
3.3. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dağılımı 61
3.3.1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı 61
3.3.2. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı 68
3.3.3. Türkiye'deki Uluslararası Sermayeli Şirketler 71

BÖLÜM IV
TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

4.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi 74
4.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkileri İle İlgili Ampirik Çalışmalar 76
4.3. Veri Seti, Metodoloji ve Ekonometrik Yöntem 82
4.4. Ampirik Bulgular 83
4.4.1 Durağanlık Testi (Birim Kök) Sonuçları 83
4.4.2. VAR Analizi 84
4.4.3. Eş Bütünleşme Testi 85
4.4.4. Hata Düzeltme Modeli 86
4.4.5. Varyans Ayrıştırılması Analizi 88
4.4.6. Etki Tepki Analizi 89

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç 92

5.2. Öneriler 94

KAYNAKÇA 95

ÖZGEÇMİŞ…….104

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

KISALTMALAR

AB	**:** Avrupa Birliği
ABD	**:** Amerika Birleşik Devletleri
APEC	**:** Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
AR-GE	**:** Araştırma Geliştirme
BRICS	**:** Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
ÇUŞ	**:** Çok uluslu Şirket
DPT	**:** Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	**:** Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
DYY	**:** Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GOÜ	**:** Gelişmekte olan Ülkeler
GSYİH	**:** Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GDP	**:**Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
G-20	**:** 19 Gelişmiş Ülke Topluluğu ve AB Komisyonu
IBRD	**:** Dünya Bankası
IMF	**:** Uluslararası Para Fonu
MERCOSUR	**:** Güney Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	**:** Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	**:** Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	**:** Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RER	**:** Reel Döviz Kuru
FDI	**:** Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
UNCTAD	**:** Birleşmiş Milletler Ticaret ve Yatırım Konferansı
YSY	**:** Yabancı Sermaye Yatırımları
YASED	**:** Uluslararası Yatırımcılar Derneği
YDMH	**:** Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri…. 19
Tablo 2. Eklektik Paradigmada Belirleyici Faktörler 31
Tablo 3. 1929 Öncesi ve Sonrasında Dünya'da Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar) – (Net Sermaye İhracı)……..36
Tablo 4. 1990-2000 Yılları Arası Dünya Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişleri (Milyar Dolar) 39
Tablo 5. Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında En Fazla DYSY Çeken Ülkeler (ilk 20) 41
Tablo 6. Uluslararası DYSY Giriş-Çıkışları Bölgesel Dağılımı 2011-2013 Yılları (Milyar Dolar).....46
Tablo 7. Seçilmiş Bölgeler ve Ülke Grupları DYSY Girişleri 2005-2013 (Milyar Dolar).....47
Tablo 8. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde YSY'larının Sektörlere ve Ülkelere Göre Dağılımı 49
Tablo 9. 1926-1933 Döneminde Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon TL).....51
Tablo 10. Türkiye'ye 1980 Öncesi Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişleri (Milyon Dolar) 54
Tablo 11. 1980-1989 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar).....57
Tablo 12. 1990-1999 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar).....59
Tablo 13. 2000-2013 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)……60
Tablo 14. İzin Verilen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1980-1989) – Milyon Dolar.....61
Tablo 15. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1990-1999) Milyon Dolar 62
Tablo 16. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (2000-2008) Milyon Dolar……..63
Tablo 17. Özelleştirme ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar) 64

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 18. Türkiye'de DYSY Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2009-2013).....65
Tablo 19. Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı (2012-2013).....66
Tablo 20. Uluslararası Sermayeli Firma Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı 67
Tablo 21. Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı……. 69
Tablo 22. 2013 Yılında Türkiye DYSY Girişlerinde Başlıca Ülkeler ve Payları …..…...70
Tablo 23. 2014 Yılı İlk Çeyreğinde Ülkemize DYSY Girişlerinin Ülkeler ve Bölgeler İtibari İle Dağılımı……...……71
Tablo 24. Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı 72
Tablo 25. Uluslararası Sermayeli Firma Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı……...……73

Tablo 26. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Etkisi Literatür Özeti 80
Tablo 27. ADF Birim Kök Sonuçları……..83
Tablo 28. PP Birim Kök Sonuçları…….84
Tablo 29. VAR Analizi Sonucu Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi……...85
Tablo 30. Johansen Eş-bütünleşme Testi (İz İstatistik Değeri Sonuçları)……..85
Tablo 31. Johansen Eş-bütünleşme Testi (Maksimum Özdeğer Sonuçları)……...86
Tablo 32. Hata Düzeltme Modeli……87
Tablo 33. Varyans Ayrıştırması Analizi…….88

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Ana Ülke ve Yabancı Ülkede Ürünün Gelişme Dönemleri 33
Şekil 2. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin DYSY'dan Aldıkları Paylar 40
Şekil 3. Ülkelerin Şirket Açma Süresi.....42
Şekil 4. Ülkelerin Kalifiye İşgücüne Erişme İmkanı 42
Şekil 5. Ekonomi Grupları ve DYSY'larının Sektörel Dağılım Oranları (2004-2013 ortalama) 43
Şekil 6. Uluslararası DYSY Girişleri, 1995-2016 (Milyar Dolar) 44
Şekil 7. DYSY Girişi, İlk 20 Ülke (Milyar Dolar-2013).....45
Şekil 8. İmalat Sanayiindeki Yatırımların Sektörel Dağılımı (%) (2013 Yılı).....68
Şekil 9. Etki-Tepki Analizi Sonuçları…….90

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BÖLÜM I

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisi ile yabancı yatırımlar, ülkelerin büyüme performanslarına, işsizlik oranlarına, refah seviyelerine ve küresel rekabet gücünü arttırma hedeflerine etki eden önemli bir unsur haline gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri sermaye sıkıntısının olmasıdır. Bu nedenden ötürü ülkeler yabancı sermayeye yönelerek birbirleriyle yarış içine girmişlerdir. Yabancı sermaye yatırımı türleri içerisinde ülke için en avantajlı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması ya da ülkede bulunan üretim tesislerini satın alması şeklinde tanımlanmaktadır. DYSY'larının yabancı ülkeye gelmesinin nedenleri kar elde etmek, ucuz hammadde ve iş gücü sağlamak ve yeni pazarlar oluşturmaktır.

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılırlar. DYSY kararında yatırım yapılacak ülkenin ekonomik ve siyasal politikaları etkilidir. DYSY'larının ülkeler için önemli hale gelmesi bu konuya ilginin artmasına ve konuyla ilgili çok sayıda teorinin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu teoriler, ÇUŞ'in dışarıya yatırım yapmayı tercih etmesinin nedeni, bir ülkenin DYSY'larını yurtiçine nasıl çektiği, ülkelerin DYSY çekmede diğerlerinden neden daha başarılı ya da başarısız olduğu soruları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

1970'li yıllardan itibaren DYSY'larının Dünya ekonomisinde oynadığı rol belirginleşmeye başlamıştır. 1973 yılında Avrupa Topluluğu'nun üye sayısının artması sonucu ÇUŞ'ler bu bölgeye yaptıkları yatırımları artırmışlardır. Ülkemize yönelik DYSY'larında asıl gelişmeler 1980 dönüşümü ile birlikte başlamış 1986 yılında çıkarılan çerçeve kararnamesi ile de önemli boyutlara ulaşmıştır.

Dünya'daki DYSY'larının büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere gitmekle beraber 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkeler de DYSY'ları teşvik edici politikalara yönelerek sermaye sıkıntılarını gidermeye çalışmışlardır. 1990'lı yıllardan itibaren GOÜ'lerin DYSY'ları girişlerinde artış olduğu görülmektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1.1. Çalışmanın Önemi

Küreselleşmenin artması ile daha fazla sermaye ülke dışına çıkmaya başlamış ve yatırıma dönüştürülmüştür. Yabancı yatırımlar içinde DYSY'ları, üretim artışı ve istihdam yaratması, uzun dönemli niteliği, yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirmesi, ödemeler dengesi açıklarını kapatması ile diğer finansman türlerine göre önemli katkılar sağlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) uluslararası rekabete dayanabilmeleri için DYSY'ları girişleri önemli olmaktadır. Bu yüzden ülkeler DYSY'ları çekmek için rekabete girerek çeşitli girişimlerde bulunmaktadırlar.

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Kısıtları

Çalışmanın çıkış noktası, DYSY'larının ülkeler arasında önemli bir dış finansman aracı durumuna gelmesidir. YSY'larının 1950'li yıllarda özellikle gelişmiş ülkeler arasında büyük miktarlara ulaşması iktisatçıların ilgisini çekmiş ve bu tür yatırımların neden yapıldığı konusunda günümüze kadar birçok teori ileri sürülmüştür. Çalışmada ele alınan teorilerde DYSY'larını içeren kısımlar üzerinde durulmaktadır.

Çalışmada, Dünya ve Türkiye'deki DYSY'ları girişlerinin sektörel ve bölgesel analizleri yapılmıştır. Çalışmanın kapsamı dahilinde Türkiye ile benzer özellikteki ülkeler arasında karşılıklı kıyaslamalar yapılmayarak genel olarak incelenmiştir.

Çalışmada 1980-2012 dönemi Türkiye ekonomisi için DYSY-ekonomik büyüme arasındaki ilişki ekonometrik analiz yapılarak incelenmiştir. 2012 sonrası yılların analize dahil edilmemesinin nedeni sağlıklı verilere ulaşılamamasıdır.

1.3. Çalışmanın Amacı

Birçok gelişmekte olan ülkelerin gelişme süreçlerinde DYY'lar önemli bir rol oynamaktadır. Ülkelerin kalkınmalarına olanak sağlayan DYSY'larını çekmek için ülkeler yarış içine girmektedirler.

Mevcut çalışmanın amacı, DYSY'larının ülkeler açısından önemini ortaya koyarak ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmaktır. Bu kapsamda Türkiye ekonomisi için DYSY girişleri ile GSYİH arasındaki ilişki analiz edilecek ve DYSY'ları çekmek için ülkelerin uygulaması gereken önerilere yer verilecektir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1.4. Çalışmanın Planı

Bu çalışma, giriş ve sonuç bölümleriyle birlikte toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Tez çalışmasının ilk bölümünde bu çalışmanın önemini, kapsam ve kısıtlarını, amacını ve planını içeren giriş kısmına yer verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, DYSY'larının tanımı, türleri, belirleyicileri, avantaj ve dezavantajları incelenmiş ve DYSY teorileri anlatılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Dünya'da DYSY'ları incelendikten sonra Türkiye'de DYSY'ları dönemler itibariyle incelenmiş, sektörel ve bölgesel dağılımları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, DYSY'larının ekonomik büyüme üzerine etkisi araştırılmış, bu konuda yapılan önceki araştırmalar incelenip tablo haline getirilmiştir. 1980-2012 dönemi için Türkiye'deki DYSY'larının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği ekonometrik analiz yapılarak incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde, tez çalışmasından elde edilen sonuçlar ve öneriler kısmına yer verilmektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BÖLÜM II

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI KAVRAMI VE TEORİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde yabancı yatırım kavramı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında bilgilere ve doğrudan yabancı sermaye yatırım teorileri ile ilgili bilgilere yer verilmeye çalışılmıştır.

2.1. Yabancı Yatırım

Üretim araçlarının sermaye stokunu arttırarak sermaye mallarını ve kapasiteyi arttırmasına yatırım denir. Bir ülkede yerleşik bulunanların kendi ülke sınırları dışında servet elde etmelerine uluslararası yatırım veya yabancı sermaye yatırımı adı verilmektedir. Yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkelerde kurulu teşebbüslerin gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) kendilerine bağlı bir şube açmaları, yeni bir tesis kurmaları veya mevcut bir şirketin sermayesini arttırmaları biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kurulacak olan tesis tümüyle yabancı sermayeden oluşabileceği gibi, yerli teşebbüs ile ortaklık kurularak da gerçekleşmektedir (Akdiş, 1998). Yabancı yatırım kavramı hem doğrudan yabancı sermaye yatırımları hem de yabancı portföy yatırımları için kullanılmaktadır. Yabancı sermaye ülkeye geliş biçimine göre portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Portföy yatırımları; bir yabancı sermayedarın, bir ülkenin borsasında işlem gören hisse senetlerini, devlet garantisi taşıyan tahvilleri ve bonoları satın alması şeklinde ortaya çıkan mali işlemdir. Portföy yatırımlarına özel mali sermaye de denilmektedir (Kara ve Yavan, 2003, s.20).

Portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin uluslararası sermaye piyasasında, politik risk, kur riski, bilgi edinebilme riski gibi ek riskler üstlenmek suretiyle kar payı, faiz ve sermaye kazançları elde etmek amacıyla hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası yatırım araçlarına yatırım yapmaları olarak tanımlanmaktadır (Sağlamer, 2003, s.2).

DYSY, uzun süreli olan ve şirket yönetimine etki eden yatırımlardır.

Portföy yatırımları ile DYSY'ları arasında bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır. Birinci fark, yatırımın yönetimi ve denetimi konusuyla ilgilidir. Portföy yatırımlarında, yatırımın denetimi veya yönetimle ilgili konularda karar alma yetkisi doğrudan doğruya yabancıların kontrolünde olan bir durumdur. Portföy yatırımlarında

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yerleşik şirketin yönetimi üzerinde doğrudan bir yetkisi yoktur. Bu tip yatırımlarda yabancı firmalar, hissesini satın aldığı şirketi kontrol etmeyi amaçlamanın dışında parasal getiri peşinde koşmaktadırlar. Aslında burada, yabancıdan yerliye aktarılan şey sadece mali fondur. İkinci fark, portföy yatırımları, piyasa işlemleri aracılığıyla ve birbirinden bağımsız iki ekonomik araç tarafından yapılan sermaye transferleridir. DYSY'larında ise piyasa işlemlerine ihtiyaç duyulmamaktadır. Üçüncü fark, portföy yatırımları doğası gereği kısa dönemliyken DYY'lar genellikle uzun dönemli yapılan yatırımlar şeklindedir. Portföy yatırımlarında yabancı yatırımcı, sermayeden başka bir katkı sağlamamaktadır (Sağlamer, 2003, s.2).

2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarıyla İlgili Kavramlar

Uluslararası sermaye hareketliliği önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte daha fazla miktarda sermaye ülke dışında doğrudan sabit yatırıma yönelmiştir. Söz konusu yatırımlar bulundukları ülkelerin ekonomisine çok yönlü bir katkı sağlaması nedeniyle, ülkelerin daha fazla DYSY çekebilmek için birbirleriyle sürekli rekabete girişmelerine neden olmuştur. Uygulanan politikalardan her dönemde istenen sonucun elde edilmesi, çeşitli kısıtlar nedeniyle (kriz vb.), mümkün olmasa da, bu DYSY'na olan ilgiyi azaltmamış aksine son dönemde yaşanan ekonomik krizle birlikte kredi piyasalarında meydana gelen katılıklar, DYSY'nın önemini daha da artırmıştır (Sarısoy ve Koç, 2010, s.134).

2.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Tanımı

Genel bir ifadeyle DYSY, tasarrufların bulundukları ülkeden çıkarak başka bir ülkede yatırıma dönüştürülmesidir. Konuyla ilgili araştırmalar yapan ve politikalar geliştiren OECD, IMF ve UNCTAD gibi uluslararası ekonomik kurumlar tarafından kabul edilen ortak tanımda DYSY, kalıcı menfaatler sağlamak için bir ekonomide yerleşik olan bir işletmenin veya sermayenin başka bir ekonomiye aktarılmasıdır. Buna göre, bir sermaye yatırımının yabancı sermaye yatırımı sayılabilmesi için bir ülkede yerleşik işletmenin veya sermayenin (tasarrufların) başka bir ülkeye intikal etmesi gerekmektedir (Sarısoy ve Koç, 2010, s.134). DYSY'nın genel kabul görmüş birçok tanımı yapılmıştır, bu tanımlardan bazıları şöyledir:

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

DYSY, bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması ya da ülkede bulunan üretim tesislerini satın alması şeklinde tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2007, s.664).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) normlarına göre; DYSY bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etmek için yapılan yatırımlardır. Buradaki kalıcı çıkar kavramından kastedilmek istenen ise yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konusundaki uzun dönemli bir bağımlılıktır (Demircan, 2003, s.1).

Dunn (1987)'a göre, DYSY alternatif finansman yöntemlerinin en önemlilerinden biridir. Bir ülkede yaşayanlarca bir başka ülkece bir iş teşebbüsünün veya gerçek bir mülkün hatırı sayılır mülkiyet ve yönetiminde yer veya hisse alınması veya mevcut bir yatırım miktarında artış yapılması olarak tanımlamaktadır (Bal, 1998, s.19).

DYSY'nın mevzuatımız olan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'ndaki tanımı ise şu şekildedir;

Yabancı sermaye, yabancı yatırımcı tarafından ülkeye getirilen;

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl para biçimindeki nakit sermaye,
- Şirket menkul kıymetleri (devlet tahvilleri hariç),
- Makine- teçhizat,
- Sınai ve fikri mülkiyet hakları,
- Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar

gibi iktisadi olanaklar dahilinde yeni şirket kurmak ve şube açmak, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi, menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan kazanımlar yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı ifade etmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2005).

"Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı" kavramında geçen "yabancı" kelimesi, bir ülkenin milli sınırları dışında olmayı; "yabancı sermaye" ise, bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna, başka ülkenin sahipliğini ifade etmektedir. DYSY terimindeki doğrudan kelimesi ise yatırım amacıyla gelen sermaye ile birlikte farklı oranlarda

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

teknoloji, know-how (teknik bilgi) ve işletmecilik bilgilerinin de ev sahibi ülkeye geldiğini ifade etmektedir (Karluk, 2001, s.100).

DYSY'nın yukarıda yapılan tanımına rağmen DYSY ile ilgili yapılan istatistiklerde bir takım hatalarla karşılaşılmaktadır. Bu konuda yapılan en fazla hata ise;

- DYSY, işletmenin mutlak kontrolünü ifade etmez. Çünkü bir yatırımın DYSY sayılabilmesi için %10'luk bir mülkiyet veya oy hakkının yeterliliği,
- DYSY, %10'luk mülkiyeti olan ve aynı ülkede ikamet eden ilişkisiz bir grup yatırımcının bir araya gelmesi değildir. DYSY, bir veya daha fazla ilişkili yatırımcının bir veya daha fazla ülkede yatırım yapması anlamına gelmesi,
- DYSY, yatırımcının uyruk veya vatandaşlığına göre değil, ikametgah adresine göre belirlenmesi,
- Doğrudan yatırım yapan işletmenin, doğrudan yatırımcı tarafından garanti verilerek aldığı borçların DYSY olmamasıdır (Demirel, 2006, s.12).

DYSY'ları yatay DYSY'ı, dikey DYSY'ı ve holding DYSY'ı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yatay DYSY'ları, yatırımcıların kendi ülkesindeki mallarının aynısını veya benzerini ülke dışında üretme amacıyla yatay olarak genişlemesidir. Ürün farklılaştırması yatay DYSY'ları için önemli olmaktadır. Dikey DYSY'ları, ham maddeden yararlanmak veya dağıtım kanallarını satın alarak müşterilere yakın olmayı sağlamak amacıyla yapılan yatırımlardır. Holding DYSY'ları, hem yatay hem de dikey DYSY'larını içermektedir (Caves, 1971, s.3).

2.3. Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu (ulusötesi) şirketler tarafından yapılırlar (Alpar, 1985, s.89).

Çok uluslu şirketler (ÇUŞ), bir ana merkez ve bu merkeze bağlı olarak farklı ülkelerde faaliyet gösteren şubelerden ve bağlı birimlerden oluşmaktadırlar. ÇUŞ'lerde merkez, izlediği stratejiler doğrultusunda, kendine bağlı şirket ve şubelerin yönetimini organize edip denetlemektedir. Yönetim, organizasyon ve denetim işlevlerini ana merkez üstlenmektedir. Ana merkeze bağlı olarak faaliyet gösteren bağlı şirket ve

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

şubeler ise sahip oldukları kazançların tamamını veya bir kısmını merkeze transfer etmektedirler (Seyidoğlu, 2007, s.620).

ÇUŞ'ler, ekonomik ve kültürel bakımdan yabancı bir ortamda faaliyet gösterirler. Örgütlenme şekline göre farklılık göstermekle birlikte, şubeler ana merkezin denetimi altında bulunurlar. Ekonomik ve mali faaliyetler tek merkezden planlandığı için, firma bakımından önemli olan, bir bütün olarak kar maksimizasyonuna ulaşmaktır. Bu sebeple firmanın küresel çıkarlarıyla, faaliyet gösterdiği ülkelerin ekonomik çıkarları her zaman aynı doğrultuda olmayabilir. Örneğin firma, ekonomik koşulları uygun bulmadığı takdirde işçi çıkarımına yönelerek bir süre eksik kapasiteyle üretimini sürdürebilir, ham madde ve ara mallarını yerli ülkeden değil, ana ülkeden sağlamak yoluna gidebilir (Seyidoğlu, 2007, s.627).

Çok uluslu işletmelerin üretim faaliyetlerini üç grup altında toplamak mümkündür;

- Geriye bağlantılı üretim faaliyetleri: Daha çok doğal kaynakların işlenmesi amacıyla kurulan şirketlerdir. Özelliklerine göre kendi sanayi üretimleri için ya da dünya pazarları için gerekli ham maddelerin çıkarılması, işlenmesi ve satışı gibi faaliyetlerde bulunurlar (petrol ve maden işletmeciliği vb.).
- İleriye bağıntılı üretim faaliyetleri: Bu şekilde kurulan şirketler ya ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek ya da ana şirketin bulunduğu ülkenin pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapma zorunluluğunda olan şirketlerdir.
- Yatay bağıntılı üretim faaliyetleri: Yatırım yapılan ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım (know-how) ve işgücü transfer edilerek bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır. Çoğu zaman oligopolistik bir yapıya sahip bulunan ve yatırımlarıyla yabancı ülkelerdeki nispi olarak düşük maliyetli üretim faktörleri ve pazar olanaklarından yararlanmaya çalışan bu şirketlerin amacı, karlarını dünya ölçeğinde maksimize etmektir (Alpar, 1985, s.89). En yaygın olan şekilde budur.

2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Türleri

Uluslararası sermaye hareketlerine getirilen serbestlik, özelleştirme uygulamaları, şirket birleşme ve satın almaları, sözleşmelerin güvence altına alınması

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ve uygun yatırım ortamlarının artması, ülkelerin yabancı yatırım çekmek için uyguladıkları teşvikler ve yatırımcılara sunulan birçok özendirici düzenlemeler, ülkelere gelen yabancı sermaye yatırım miktarını arttırmaktadır (Görmezöz, 2007, s.17). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; yeni yatırımlar, şirket evlilikleri ve özelleştirmeler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu yollardan hangisini tercih edeceği doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapacak olan ülkenin kendi çıkarlarına isteklerine göre değişebilir. Maliyetlerini azaltan yatırımlar firma için daha çekici olmaktadır.

2.4.1. Yeni Yatırımlar

Yeni yatırımlar, firmaların ev sahibi ülkede tamamen yeni bir tesis kurması şeklinde ortaya çıkan yatırımlardır. Yeni iş ve katma değer yaratma potansiyeli olduğundan dolayı ev sahibi ülke tarafından en çok talep edilen yatırım şeklidir. Geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde genellikle yavru şirketler aracılığıyla yapılan bu yatırımlarda proje risklerinin fazla, yatırımın ilk aşamasında maliyetin yüksek ve yatırımdan beklenen getirilerin geri dönüş sürelerinin uzun olması firmaların bu yatırım türünü tercih etmelerini zorlaştıran faktörler arasındadır (Görmezöz, 2007, s.17).

Türkiye'ye gelen yeni yatırımların durumuna baktığımızda, 1993 yılına kadar yaklaşık 1 milyar dolar seviyesindeki yatırımın yüzde 30-50 seviyelerindeki bir bölümü, yani 300 ile 500 milyon doları, Türkiye'de o güne kadar yatırımı bulunmayan yeni şirketlerin yaptıkları yeni yatırımlardan oluşmuştur. 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ile bu oran ilk % 11'e yani 100 milyon dolara düşmüştür. 1995 yılında da devam eden azalma yeni yatırım oranının %6 dolayına inmesine neden olmuştur. Sonuç olarak 1 milyar 127 milyon değerindeki yabancı yatırımın sadece 65 milyon doları yeni yatırımdır. Türkiye'de yeni yatırımların oranı %10'ların üzerine çıkamamıştır (Arıman, 2001).

2.4.2. Şirket Evlilikleri

Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği kavramlardan birisi de, şirket evlilikleridir. Şirketler sahip olduğu yetkileri geniş pazarlara yayarak pazar payını arttırmak ve oradaki konumunu güçlendirmek amacıyla sermaye yatırımı yapmaktadırlar. Şirket evlilikleri iki yöntemden oluşmaktadır. Bu yöntemler, şirket birleşmeleri ve şirket satın almalarıdır. Şirket birleşmeleri, benzer büyüklükteki iki şirket arasında piyasa gücünü veya verimliliğini artırmak amacıyla hisse senetlerinin el

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

değiştirmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Şirket satın almaları ise, küçük bir işletmenin büyük bir işletme tarafından ya da büyük bir işletmenin daha büyük ve daha karlı bir işletme tarafından, varlıklarının veya hisselerinin önemli bir kısmı satın alınarak ele geçirilen şirketin yeniden yapılanması amacıyla gerçekleştirilen bir sermaye yatırımıdır (Gedikkaya, 2004). Şirket evliliklerinin büyük bir kısmı sermaye yapıları birbirine benzeyen ülkeler arasında ya da gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren şirketler arasında yapılmaktadır.

Şirket evlilikleri, var olan varlıkların yerel firmalardan yabancı firmalara doğru aktarımını sağlar. Yeni yatırımların aksine birleşme ve devralmalar yerel ekonomiye uzun dönemde fayda sağlamamaktadır. Çünkü birçok uygulamada yerel firma sahibine yapılan ödemeler, kazanç elde eden firmadan hisse verilmesi şeklinde olmaktadır. Buda kazançların yerel ekonomiye hiçbir zaman tam olarak ulaşamayacağı anlamına gelmektedir (Craenen, 2006, s.3).

Şirket evliliklerinin olumlu ve olumsuz yönleri şu şekilde özetlenebilmektedir (Seyidoğlu, 2007, s.671):

Şirket evliliklerinin olumlu yönleri;

- Yabancı bir ülke veya AB gibi belirli bir bölgede çok kısa bir sürede faaliyet gerçekleştirmeye başlaması ve ÇUŞ'lerin piyasaya girişlerini hızlandırması,
- Teknolojiyi içsel olarak geliştirmek yerine, çok daha düşük maliyetle mevcut teknolojiye ulaşma olanağı sağlaması,
- Sınır ötesi birleşmelerde iç ekonomilere oranla daha büyük ölçek ekonomileri elde edilebilmesidir.

Şirket evliliklerinin olumsuz yönleri;

- Kültür farklılıkları, çeşitli milliyet, gelenek, görenek ve değerlere sahip şirketlerin birleşmelerinin güç olması,
- Yerel bir şirketin yabancı bir şirket içinde erimesi ev sahibi ülkede olumsuz siyasal ortamın meydana gelmesini sağlanması,
- Farklı milliyetlere mensup şirketlerin birleşmesi, işçi ücretleri ve toplu sözleşmeler yönünden de sorunlara yol açabilmesidir.

Ev sahibi ülkeler, yabancı şirketlerin yerli şirketleri bünyesine katmasını yerli ülkenin ekonomisinin yabancı ülkeye geçeceği fikri ile bazen bu tür yatırımları reddetmekte ya da bunlara bir takım sınırlamalar getirmektedir. Çünkü ev sahibi ülke bu

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yatırımı çoğu kez üretim kapasitesini arttırmak yerine mülkiyetin değişimi olarak görmektedir (Moosa, 2002, s.14-15).

2.4.3. Özelleştirmeler

Özelleştirme, kamu mülkiyetinde, yönetiminde, tasarrufunda ya da hukukunda olan bir mal ve hizmetin ekonomik, mali ve toplumsal-siyasal amaçlar güdülerek özel kişilere ya da kuruluşlara devredilmesi yani, kamu tarafından o mal veya hizmetin üretiminden, satışından vazgeçilmesidir (Görmezöz, 2007, s.20). Özelleştirme, özel sektörün ülkenin kaynaklarını kamu sektörüne göre daha etkin kullanacağı düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır.

Özelleştirme yoluyla ülkeye giren DYSY'ı yapan firmaların amacı, pazar payını arttırma, küresel ve bölgesel ağ sağlama ve düşük maliyetli yatırım ortamı yaratma düşüncesidir.

Özelleştirme fikrini destekleyenler, özelleştirmeyi DYSY'nı ülkeye çekmekte etkili yollardan biri olarak kabul etmektedirler. Yabancı yatırımcıların sahip olduğu yönetim deneyimi, know-how getirebilme yeteneği, kamu mülkiyetinin tabiatı gereği verimsiz çalışmaya neden olduğu, özel sektörün ise kaynak kullanımında kamu sektörüne göre daha etkin olmasıyla verimlilik ve karlılık göstergelerinde artış sağlayabileceği iddiaları özelleştirme politikalarının pek çok ülkenin ekonomik gündeminde önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2004).

Özelleştirmeye karşı olanlar, özelleştirmeyi uluslararası iktisadi teşkilatlara verilen bir taviz olarak değerlendirmektedirler. Buna göre özelleştirme gelişmekte olan ülkeler için Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası sermaye teşkilatları tarafından zorunlu hale getirilmiştir (İzatodayev, 2006, s.42).

2.4.4. Serbest Bölgeler

Serbest bölge, bir devletin topraklarının bir parçası olan ancak bu bölgeye giren malların, ithalat resim ve vergileri söz konusu olduğunda genellikle o devletin gümrük alanı dışında sayıldığı ve bu malların normal gümrük kontrolüne tabi tutulmadıkları bölgelerdir (Görmezöz, 2007, s.22).

Uluslararası sermaye akışını sağlamak için yatırımcıların önüne konulan birçok özendirici düzenlemelerden biri olan serbest bölge uygulamaları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderek önem kazanmaktadır. Bu ülkelerin geniş ihracat pazarı ile ucuz

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

işgücü ve yabancı yatırımlara olan ihtiyaçları, serbest bölge sayılarının hızla çoğalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan dünyada gümrük duvarlarının giderek indirilmesi, AB gibi gümrük birliği alanlarının oluşması, NAFTA ve ASEAN gibi serbest ticaret bölgelerinin ortaya çıkması DYY'larını serbest bölgelere çekmeye başlamıştır. Yabancı yatırımların ülkeye girişini etkileyen bürokratik ve idari engeller, siyasi istikrarsızlık, vasıfsız işgücü ve yetersiz alt yapı yatırımları gibi birçok engel, serbest bölgelerin kurulması ile ortadan kalkmaktadır (Görmezöz, 2007, s.22).

2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımı Etkileyen Faktörler

DYY'ı etkileyen birçok faktör vardır. Piyasa büyüklüğü, piyasa büyüme hızı, dış ticarette açıklık, döviz kuru, ekonomik istikrar, alt yapı, emek maliyeti, vergi oranları, siyasi istikrar ve diğer faktörler DYY'ı etkileyen faktörler arasında değerlendirilecektir.

2.5.1. Piyasa Büyüklüğü

Yerel pazar büyüklüğü, DYSY'nın önemli bir belirleyicisidir. Geniş ve büyük bir pazar yabancı yatırım için çekici bir özelliktir. Bunun nedeni, pazarın geniş olmasının ölçek ekonomilerine imkân sağlayarak üretimi etkinleştirmesidir. Pazarı büyük olan ülke genellikle gerekli teknolojik, organizasyonel, pazarlama ve üretim uzmanlığına da sahip olmaktadır. Ayrıca bu pazarda finansal ve insan sermayesi kaynaklarına daha fazla erişim imkânı da söz konusudur (Özcan ve Arı, 2010, s.70).

2.5.2. Piyasa Büyüme Hızı

Piyasa büyüklüğüne yakınlığı ile incelemeye değer bir diğer faktör de piyasa büyüme hızıdır. Piyasa büyüme hızının DYSY'ını olumlu etkilemesi beklenmektedir. Çünkü büyüme potansiyeli fazla olan bir yerin, gelecekte yatırımların getirisini arttıracağından DYSY ile piyasa büyüme hızı arasındaki ilişkinin pozitif olması beklenmektedir (Özcan ve Arı, 2010, s.70).

2.5.3. Dış Ticarette Açıklık

Literatürde genellikle, "dış ticaret hacminin gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı" ulusal ekonominin dışa açıklığının göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bu oran, aynı

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

zamanda ticaret kısıtlamalarının bir ölçüsü olarak da yorumlanmaktadır (Asiedu, 2002, s.111).

Ülke ekonomisinin dışa açıklığının yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir. Eğer yabancı yatırımcı faaliyetlerini iç pazara yönelik gerçekleştirmek istiyorsa, bu durumda bu faktör çok belirleyici olmamaktadır. Ancak ihracata yönelik faaliyetlerde ülkelerin dış ticaret tutumları önemli bir unsur oluşturmaktadır (Akyol, 2013, s.16).

Ülkelerin dışa açıklık derecelerinin ölçülmesinde genellikle, dış ticaret hacminin GSMH'ya oranlanması ile saptanan rasyo kullanılmaktadır. Dışa açıklık oranı yüksek olan ülkelerin daha fazla yabancı yatırım çekeceği kabul edilmektedir (Kazgan, 1988, s.116).

2.5.4. Döviz Kuru

Döviz kuru genellikle DYSY'larının önemli belirleyicilerinden biri olarak anılmaktadır. Döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler firmaların kârlılığını ve üretim yeri tercihlerini etkilemektedir. Bir ülkenin para birimi zayıf olduğunda yatırımcıların o ülkeye yatırım yapma ihtimalleri az olmaktadır.

Teoriye göre aşırı değerli ulusal para DYSY'nın yurtiçine girişinin azalmasına sebep olacaktır. Çünkü aşırı değerli ev sahibi ülke para birimi, gelen yatırımın alım gücünü azaltmaktadır. Yine döviz kurundaki istikrarsızlıklar da DYSY'yi olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla döviz kuru ve döviz kuru istikrarsızlığı ile DYSY arasında negatif bir ilişki beklenmektedir (Eroğlu, 2006, s.73). Yapılan çalışmalar, genellikle döviz kurlarında kısa vadeli hareketliliklerin, DYSY girişlerini arttırdığını göstermektedir.

Döviz kurlarının DYSY üzerindeki etkisini belirlemek açısından, Japonya iyi bir örnek oluşturmaktadır. Japon Yeni'nin 1971'de ABD Doları karşısında aşırı değer kazanmasına yol açan Bretton Woods Sistemi çökmüştür. Bu, Japonya'daki ücret oranlarının komşu ülkelere göre, büyük oranda artmasına sebep olmuştur. Tekstil ve elektrikli makine gibi emek yoğun endüstrilerdeki pek çok Japon firması, üretimlerini yeni sanayileşmekte olan ekonomilere kaydırmıştır (Komiya and Wakasugi, 2000).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.5.5. Ekonomik İstikrar

Yabancı yatırımın bir ülkeye gelebilmesi önemli ölçüde o ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmış olmasını gerektirmektedir. Çünkü yabancı yatırımcı yaptığı yatırımın güvende olmasını bekler ve bu da ancak istikrarlı bir ortamda öngörülebilir. Türkiye, 1990 sonrası giderek sık aralıklarla siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla karşılaşmaya başlamıştır. Siyasi istikrarsızlığın sonucu olarak, 1991 yılıyla 2002 yılı arasındaki 11 yıllık dönemde, Türkiye koalisyonlar veya azınlık hükümetleriyle yönetilmiştir. Siyasi istikrasızlıklar, ekonomiyi de etkilemiştir. Bu dönemde sonuçları çok ağır olan 1994 ve 2001 ekonomik krizleri yaşanmıştır. Özellikle, ekonomiyi derinden sarsan ve bütün toplumsal kesimleri olumsuz etkileyen 2001 ekonomik krizinin Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizi olduğu söylenebilir. 2001 ekonomik krizinin ardından da yine siyasi ve ekonomik anlamda istikrarsız ortam günümüze kadar devam etmiştir. Türkiye'de uzun yıllardır süren gerek siyasi gerekse ekonomik anlamdaki istikrarsızlık yerli ve yabancı yatırımcının yatırım yapmasına büyük engel teşkil etmiştir. Bu dönemde Türkiye'de yaşanan istikrarsızlıklar nedeni ile bir yıl ilerisinin görülmesi bile imkânsız hale gelmiştir. Üst üste yapılan seçimler ve bu seçimler sonucunda ortaya çıkan koalisyon hükümetleri, yüksek bütçe açıkları ve makroekonomik problemlerin yaratmış olduğu belirsizlikler, yabancı yatırımcının gözünü korkutmuş ve Türkiye için yüksek risk taşıyan bir ülke imajı çizmiştir (Keskin, 2011, s.161)

Sonuç olarak bir ülkedeki ekonomik istikrar, o ülkeye yatırım yapmayı planlayan yabancı yatırımcıyı etkilemektedir. Ekonomik istikrarın bulunduğu ülkelere yabancı sermaye güven duygusu içinde gelmektedir.

2.5.6. Altyapı

Yabancı yatırımcıyı bir bölgeye yatırıma sürükleyen en önemli etken kârlılıktır. Etkin, kullanılabilir ve gelişmiş olan bir altyapının varlığı ise yabancı firmaların maliyetini düşürerek kârlılığını arttıran önemli etkendir. Türkiye'de özellikle gelişmiş sanayi bölgelerinde elektrik, kanalizasyon, doğalgaz, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi altyapı hizmetleri yatırım ortamı açısından oldukça gelişmiştir. Türkiye'deki telekomünikasyon ağı oldukça genç olmasına karşın teknolojik açıdan ileri ve geniş bir kapsama ağına sahiptir. Türkiye ekonomisindeki olumlu gelişmelere bağlı olarak, özellikle ulaştırma, haberleşme, otomotiv, turizm ve bankacılık sektörlerine yönelik

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yabancı sermaye yatırımlarının arttığı söylenebilir. Söz konusu sektörlere yapılan kamu ve özel yatırımlar, yabancı sermayeyi bu alanlara çekmektedir. Örneğin, bankacılık sektörüne bu kadar yoğun yabancı sermayenin gelmesinin nedeni; bu alandaki teknik altyapının ileri düzeyde ve tamamlanmış olması, bankacılık sektöründe istihdam edilen kişilerin yüksek vasıflı olması, banka ve şube sayılarının yeterince çok olması ve iyi örgütlenmesi ve son olarak ta kamunun bu alana yaptığı yatırımlarla dışsallık oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Sonuçta, bankacılık sektörüne yönelik yurtiçi yatırım (kamu ve özel yatırım), bu sektöre yönelik yabancı sermayenin akışını arttırmaktadır. Benzer durum özellikle ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde de gözlemlenebilmektedir (Düzgün, 2008, s.200).

2.5.7. Emek Maliyeti

Özellikle emek yoğun endüstrilerdeki yabancı yatırımlar için ve ihracat yönlü kurulan şubeler için emek maliyetleri büyük bir önem taşımaktadır. Emek yoğun üretim yapan şirketler, kar realizasyonunu sağlamak için ucuz işgücünün bulunduğu bölgelere yatırım yapmak istemektedirler. Bir ülkedeki sendikalaşma düzeyi, düşük ücrete ve idari özgürlüğe bir engel oluşturduğundan, DYSY akışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, emek maliyetlerinin nispeten önemsiz olduğu, ücret farklılıklarının bir ülkeden diğer bir ülkeye çok az olduğu durumlarda bu defa işgücünün yeteneği ve verimliliği DYSY kararlarında etkili olmaktadır (Emir ve Kurtaran, 2005, s.3).

Ucuz işgücünün yabancı yatırımları cezbetmede etkili olduğunu kabul eden görüşlerin yanı sıra, bunun etkisinin olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu konuda genel kabul gören görüş, ucuz emeğin yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olduğu yönündedir. Buna karşın, Goldsbrough (1979), Saunders (1982), Flamm (1984), Scneider ve Frey (1985), Culem (1988), Shamsuddin (1994) ve Pistoeri (2000) daha yüksek ücretlerin DYSY'nı caydırdığını gözlemlemişlerdir (Gövdere, 2003, s.32). Hatzius (2000) Almanya ve İngiltere'ye ait verileri kullanarak, işgücü maliyetleri ile DYSY arasındaki ilişkiyi incelemiş ve "birim emek maliyetlerinin ülkeye giren ve ülkeden çıkan DYSY'ları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu" sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte ücret farklılıklarının yabancı yatırımları cezbetmede etkili olamayacağını savunan görüşler de bulunmaktadır. Bunların ilki, ücretlerin üretim maliyetleri içindeki payının azalması üzerinde durmaktadır. Birçok endüstride toplam

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

üretim maliyetleri içinde düşük becerili emeğin payı, yirmi yıllık dilim öncesindeki yüzde 25'lik orandan yüzde 5 ile 10'a düşmektedir. Muhtemelen teknolojik ilerlemeler bu payı daha da azaltabilmektedir (Kotler, Jatusrpitak & Maesincee, 2000, s.183). Bundan dolayı, ücretlerin yabancı yatırımcılar için cazibesi de gittikçe azalmaktadır. Bu konudaki bir diğer görüşe göre ise, ucuz işgücünün yabancı yatırımlar açısından cazip olabilmesi için sadece ücretlerin değil, aynı zamanda verimliliğin de önemli olduğu şeklindedir. Nitekim, William Baumol ve Alan Blinder, "ucuz emek rekabetinden" korkulmaması gerektiğini belirtmekte, işgücünün sadece verimliliğin düşük olduğu yerlerde ucuz olacağı sonucuna varmaktadır (Larudee and Koechlin, 1999). Bu kapsamda ücret politikalarının günümüzde önemini yitirdiği ve verimliliğin ön plana çıktığı söylenebilir (Narin, 2007, s.55).

2.5.8. Vergi Oranları

Yabancı sermaye, vergi tabanını yaygınlaştıramamış ve harcamasına göre düşük vergi toplayan ülkeden çekinmektedir. Zira, uzun süre harcamalar ile gelirin denkleştirilememesi, bir anlamda kriz habercisi olarak görülmekte ve bunun gelecek için bir yatırım riski taşıdığı kabul edilmektedir. Nitekim, yabancı sermayenin geçmişe göre daha hızlı olarak girdiği ülkelerde vergi tabanında ve vergi gelirinde önemli düzelmeler gözlemlenmektedir. Düşük tarifeli vergi uygulaması, vergi ertelemesi, yatırım indirimi, gümrük vergilerinden bağışıklık veya vergi taksitlendirmeleri, yabancı yatırımcılarla ikili vergi anlaşmaları gibi uygulamalar, yabancı yatırımlar üzerinde önemli rol oynamaktadır. YSY'nı çekmek için ülkeler arasında tam bir vergileme rekabeti yaşanmaktadır (Narin, 2007, s.53).

2.5.9. Siyasi İstikrar

Bir ülkedeki siyasi istikrar ile DYSY'ları arasında doğrusal bir ilişki vardır. Belirsizlik ortamı, ekonominin her alanını etkileyeceği gibi, DYSY'nı da etkilemektedir. Siyasi alandaki belirsizlik, yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcıların kararını olumsuz etkilemektedir. Siyasi istikrar, ev sahibi ülkenin dünya ticaret sistemine ve bu sistem bünyesinde oluşturulan anlaşmalara ne ölçüde önem verdiğini göstermektedir. Örneğin, Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI), yatırım akımlarının sürekliliğini sağlamak ve garantiye almak açısından yapılmıştır (Afşar, 2004, s.89). Genellikle sermaye hareketlerine serbestlik sağladığı gerekçesiyle, yabancı

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sermaye tarafından liberal demokratik rejimlerin varlığı istenir. Yaptığı yatırımların bir süre sonra millileştirilebileceği tehlikesi, yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesinde caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Yatırım yapılan ülkenin millileştirme gibi politikaları yabancı yatırımcılar için tedirginlik verici değişmeleri de içermektedir. Devletin bu işlemi, ya potansiyel kâr ya da işletmenin aynı piyasada etkinlik gösteren diğer işletmeler ile arasındaki rekabette birtakım dezavantajlara sahip olmasına neden olur (Afşar, 2009, s.667). Bir ülkede yaşanmış siyasi istikrarsızlık yabancı sermayenin gelmesi önünde bir engel teşkil eder. Bu sebeple bazı ülkeler yatırımlara ne kadar teşvik verip maliyet avantajı yaratsa da, ülkedeki siyasi istikrarın olup olmadığı yatırımcılar açısından dikkat edilen bir konudur (Keskin, 2011, s.69).

2.5.10. Diğer Faktörler

DYSY'larının belirleyicileri arasında yer alan diğer faktörlerden literatürde en sık kullanılan değişkenler ise (Uzun, 2010, s.32);

Üretim maliyetleri: Üretim maliyetlerini azaltmak isteyen dikey doğrudan yabancı sermaye yatırımları düşük girdi maliyetlerinin olduğu ülkelere gitme eğilimindedir. Yatay doğrudan yabancı sermaye yatırımları için de düşük girdi maliyeti önemlidir. Düşük üretim maliyetlerinin DYSY'larını olumlu etkilemesi beklenmektedir. DYSY'larının belirleyicilerinin arasında tartışmalı alanlardan biri emek maliyetleri ve emek maliyetlerinin en önemli göstergelerinden biri olan ücretlerdir.

İktisadi uzaklık/ulaşım maliyetleri: İhracat yoluyla pazara girişin maliyeti yüksek olduğunda; iki ülke arasındaki uzaklık fazlaysa, nihai ürünlerin taşıma maliyeti dolayısıyla ulaşım maliyetleri yüksekse ve ürün stoku yapılamayacak bir mal ise (mal çabuk bozuluyorsa) yatay DYSY ihracat faaliyetlerinin yerini almaktadır. İhracat odaklı dikey doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise ithal ve ihraç edilen bileşenler ile nihai ürünlerin nakledilmesi gerekliliğinden dolayı yüksek ulaşım maliyetlerinden olumsuz etkilenmektedir. Ulaşım maliyetlerinin DYSY'ları üzerindeki net etkisi belirsizdir.

Mali teşvikler: Ev sahibi ülkedeki mali teşvikler hem dikey hem de yatay doğrudan yabancı sermaye yatırımı türleri için ülkenin çekiciliğini artırabilmektedir. Üretim maliyetlerini düşürmeyi amaçlayan DYSY'larının seviyesi maliyet faktörlerine ve dolayısıyla mali teşviklere karşı daha hassastır.

İş yatırım ortamı: Olumlu bir yatırım ortamı yabancı bir ülkede iş yapmanın maliyetlerini azaltır ve bu nedenle DYSY'ları üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Yasal ve bürokratik engeller, mülkiyet hakları, sendikal düzenlemeler bu tür maliyetlerdendir. Genel olarak ekonomik ve siyasi istikrarın olmaması o ülkeye yapılacak DYSY'larını olumsuz etkilemektedir.

2.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörler

Bir ekonomiye doğrudan yabancı sermayenin yönelmesinde iç ve dış ekonomik gelişmeler önemli rol oynamaktadır[1].

Dış dünyadaki ekonomik gelişmeler genellikle konjonktürel niteliktedir. Özellikle küreselleşme süreci sonucu dünya ekonomilerinin birbirlerine eklemlenmesi ve bağımsız ekonomi politikası uygulamalarının sınırlanması sonucu yüksek miktarlara varan yabancı sermaye bir ülkeden diğerine kolaylıkla hareket edebilmektedir. Bu durum daha çok sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli ve portföy şeklindeki sermaye hareketleri için söz konusudur. Bu tür sermaye hareketleri, kararsız ve kolayca çevrilebilir özellik göstermekte ve ani giriş veya ani çıkışla makroekonomik dengesizliklere yol açmaktadır. Şayet sermaye hareketliliği iç ekonomideki faktörlerle sağlanmışsa bunun yönetimi nispeten kolay olmaktadır. Ancak bu tür sermaye hareketleri de spekülatif olabilmektedir. Kur-faiz arbitrajından faydalanmak için gelen genelde kısa vadeli sermaye hareketlerinin spekülatif yönleri ağır basmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, sermaye hareketliliğini sağlayan sebepleri bilmek ve uygun siyasi adımların atılması hareketliliğin sürdürülebilirliğini öngörmek açısından gereklidir (Kont, 1998, s.688).

UNCTAD (1998), dünya yatırım raporunda, DYSY'larını etkileyen faktörleri üç temel başlıkta toplanmaktadır. Bunlar; ekonomik faktörler, yatırım ortamına ilişkin faktörler ve politik faktörlerdir. UNCTAD'ın belirtmiş olduğu faktörler Tablo 1'de yer almaktadır.

---

[1] Bazı iktisatçılar sermaye hareketlerinin belirlenmesinde dış dünya koşullarının, yani uluslararası konjoktürün daha önemli olduğunu savunmaktadırlar. Bu faktörlere itici faktörler (push effects) denilmektedir. Bazı iktisatçılar ise sermayenin yöneldiği ekonominin yapısının sermaye hareketlerini belirlemede daha önemli olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu faktörlere de çekici faktörler (pull effects) denilmektedir (Kont,1998,s. 688).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 1.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Faktör Grupları	Ev Sahibi Ülkelerdeki Belirleyiciler	
I. Politik Faktörler	- Ekonomik, politik ve sosyal istikrar - Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar - Vergi politikası - Ticaret politikası, ticaret politikası ve Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarının tutarlılığı - Özelleştirme politikası - Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları) - Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları	
II. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	- Yatırımların promosyonu(imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.) - Yatırım teşvikleri - Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb) - Yatırım sonrası hizmetler - (Yasam kalitesi vb.) Sosyal etkenler	
III. Ekonomik Faktörler	**Yatırım Stratejileri**	**Faktörler**
	Pazara yönelme	- Pazar büyüklüğü ve kişi basına milli gelir - Piyasanın büyümesi - Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları - Tüketici tercihleri - Piyasaların yapısı
	Kaynağa/stratejik varlığa yönelme	- Hammaddeler - Düşük ücretli vasıfsız işgücü - Vasıflı işgücü - Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) - AR-GE - Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış Varlıklar (markalar vb.)
	Etkinliğe yönelme	- Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği - Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar) - Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi

Kaynak: UNCTAD (1998), (Aktaran: Erk, 2007).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantaj ve Dezavantajları

Ülkeler yabancı sermaye politikalarını düzenlerken doğal olarak bu yatırımlardan faydalanmak isterler. Ancak yabancı sermayenin ev sahibi ülkede doğurabileceği olumsuz etkiler de vardır.

Gelişmiş ülkelerin neredeyse tamamında DYSY'nı çekebilmek için propaganda ve teşviklerle önemli bir çaba gösterirken, DYSY'na çok daha fazla ihtiyaç duyulan gelişmekte olan ülkelerde şüphe ile yaklaşılmakta; yabancı yatırımların ülke egemenliğini tehlikeye sokacağı, orta ve uzun vadede gelirden daha çok döviz akımı sağlamaya yaradığı ve bu yüzden sömürgeciliğin bir aleti olduğu, yeterli önlem alınmadığında yerli firmaların yerini alacağı, sonuç olarak çok katı kısıtlamalarla izin verilebilecek bir olanak olduğu söylenmektedir (Ryrie, Aktaran: Bal, 1998, s.19).

2.7.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantajları

Ülkeler yabancı sermaye politikalarını düzenlerken bu yatırımlardan bazı ekonomik yararlar beklerler. DYSY'ları sadece istihdam yaratma, gelir düzeyini yükseltme ve sermaye transferi gibi etkiler yaratmamaktadır. Aynı zamanda ekonominin üretim kapasitesini arttırma, üretim artışı sağlama, yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirme, döviz girişi sağlama, ihracatı arttırma, iç tekelleri kırma rekabet ve dinamizm yaratma, vergi geliri sağlama gibi DYSY'larının olumlu katkıları da olmaktadır (Özyıldız, 1998, s.1).

DYSY'larının olumlu etkileri şu şekilde değerlendirilebilir (Seyidoğlu, 2007, s.616-617):

- Ekonominin üretim kapasitesinin artması: Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin temel özelliği sermaye birikiminin yetersizliğidir. Yabancı sermaye hem başlangıçta getirdiği sermaye ile hem de elde ettiği karları yeniden yatırıma dönüştürerek ülkenin üretim kapasitesinin arttırılmasına önemli bir katkıda bulunabilmektedir.
- Üretim artışı ve istihdam yaratma: YSY'ları, sağladığı yeni üretim kapasitesi ile ulusal üretimin artmasına ve istihdamın artmasına yol açabilmektedir.
- Yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirme: Yabancı sermaye (YS) gittiği ülkeye teknoloji ve işletmecilik bilgisini de beraberinde götürmektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Dolayısıyla YSY'ları ülkeler arası teknoloji transferi yollarından birisi olarak kabul edilmektedir.

- Döviz girişi sağlama: YS'nin getirdiği dövizler, uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı arttırıcı etkiler yaratarak, gidilen ülkenin ödemeler dengesini düzenlemesine katkıda bulunur.
- İhracatı arttırma: Gelişmekte olan ülkeler YSY'larına giriş izni verirken, bu yatırımların ihracata yönelik olarak üretimde bulunmalarını göz önünde bulundururlar. Çünkü uluslararası nitelikte olan yabancı firmalar dış piyasalar konusunda oldukça geniş deneyimlere sahip olup yaygın bir satış ve pazarlama örgütleri vardır. Ev sahibi ülke bu olanaklardan yararlanmayı amaçlamaktadır.
- İç tekelleri kırma, rekabet ve dinamizm yaratma: Yerli sanayinin tekelci bir yapıya sahip olması durumunda yabancı firmaların piyasaya girişi, tekelciliği kırarak kaynak verimliliğinin artmasına ve iç fiyatların düşmesine neden olabilmektedir.
- Devlet hazinesine vergi geliri sağlama: Etkin bir vergi sisteminin uygulanabildiği durumlarda, yabancı sermayenin sağladığı karlar ev sahibi ülke hükümeti için önemli bir vergi kaynağı oluşturabilmektedir (Seyidoğlu, 2007, s.616-617).

2.7.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dezavantajları

Yabancı sermayenin yatırım yapılan ülke üzerinde doğurabileceği önemli bazı ekonomik ve siyasal sakıncalar vardır. Ekonomi üzerinde yabancı denetimin artması, yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü ve yerel ekonomide tekel yaratması, dış ticaret kısıtlamalarının aşılması, döviz giderlerini arttırıcı yönde etki, ihracatı kısıtlama, şirket satın almaları biçiminde gelen yabancı sermaye ve teknolojik bağımlılık YS'nin dezavantajları olarak değerlendirilmektedir.

- Ekonomi üzerinde yabancı denetimi arttırır: YSY'larının temel özelliği şirket yönetimi üzerinde dolaysız bir denetim sağlamalarıdır. Bu açıdan bir plana bağlı olmaksızın kabul edilen YSY'ları başlıca sektörleri ele geçirerek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Buda ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokabilecektir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

- Yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü ve yerel ekonomide tekel yaratma: YS işletmelerinin arkasındaki dev sermaye, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi küçük ölçekli yerli şirketler karşısında kendilerine büyük haksız rekabet üstünlüğü sağlayabilmektedirler. Bu da rekabet olanağı bulamayan yerli girişimcileri endüstriyi terk etmek zorunda bırakabilmekte ve yabancı işletmeler yerli ekonomide tekelci konumuna geçebilmektedirler.
- Dış ticaret kısıtlamalarının aşılması: Dış ticaret kısıtlamaları, bazı koruyucu amaçları gerçekleştirmek üzere konurlar. Bunlar tüketimin daraltılması, yerli üretimin arttırılması gibi nedenlerle ilgili olabilir. Oysa, YSY'ları ile bu mallar, yurt içinde üretileceğinden tüketim kısılamaz.
- Döviz giderlerini arttırıcı etki: Yabancı şirketler pek çok durumda, beklendiği gibi ihracata yönelmemekte, hammaddeleri yerli kaynaklardan değil yurt dışından temin etmekte ve yaptıkları kar transferleriyle de ödemeler bilançosu üzerindeki baskıyı arttırmaktadırlar.
- İhracatı kısıtlama: Çok uluslu bir şirket yabancı ülkede şube açtığı zaman bu şubenin ihracatta kendisiyle rekabette bulunmasına genellikle izin vermemektedir. Dolayısıyla ev sahibi ülkenin ihracat olanakları yapay bir biçimde daraltılmış olacaktır.
- Teknolojik bağımlılık: Yabancı işletmeler AR-GE faaliyetlerini gittikleri ülkelerde değil kendi ana merkezlerinden gerçekleştirmektedirler. Bu durumda ev sahibi ülkeler yeni teknikleri sürekli olarak yurt dışından ithal etmek zorunda kalacaktır. Bu da teknolojik bağımlılığı arttırmaktadır.
- Şirket satın almaları biçiminde gelen yabancı sermaye: Yeni bir tesis kurmak yerine ülkede kurulu bir tesisin satın alınması şeklinde gelen yabancı sermayenin yararı sınırlıdır (Seyidoğlu, 2007, s.619-620).

Yabancı sermayenin lehinde ve aleyhindeki görüşlerin büyük ölçüde siyasal değer yargılarından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Uygulamada her iki görüşü de haklı kılacak örnek bulunmaktadır. ÇUŞ ile ev sahibi ülkenin ekonomik çıkarları bağdaştırılabildiği sürece, YSY'ları ülke yararınadır denilebilir. Bugün dünya ülkelerindeki duruma bakıldığında bu konudaki tartışmaların bir yana bırakıldığı ve hemen hemen tüm ülkelerin yabancı sermayeyi kendilerine çekebilmek için adeta bir yarış içine girdikleri görülmektedir (Seyidoğlu, 2007, s.616-620).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.8. GOÜ'de DYSY'larının Teşvik Edilmesi

GOÜ'de DYSY'larının teşvik edilmesi uzun yıllardan beri sanayileşmiş ülkelerde üzerinde durulan ve gerek çeşitli uluslararası organizasyonlarca gerek ulusal kuruluşlarca gerekse de ticari birliklerce geliştirilmeye çalışılan bir olgudur. Bunu sağlamak üzere çeşitli programlar düzenleyen kuruluşların çıkış noktaları temel olarak iki varsayıma dayanmaktadır.

- Gelişmiş ülkeler çıkışlı DYSY, GOÜ'lerin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkıda bulunacaklardır ve,
- DYSY'nın GOÜ'lere yeterli akışlarının sağlanması, desteklenmedikçe çok sınırlı kalacaktır.

Bu programların iki varsayım altında sınırlandırması yeterli değildir. Çünkü bu yatırımlar sayesinde iç yatırımlarının üzerinde olan gelişmiş ülkeler fon fazlalarını tıpkı kredi vermede olduğu gibi yatırımlar yoluyla değerlendirme olanağını kendi ekonomilerine sağlamış olmakta, ayrıca bu yatırımlar yolu ile kendilerine siyasal yararlar da sağlamaktadır. Böylece gelişmiş ekonomiler fon fazlalıklarını değerlendirebilirken GOÜ'ler de çeşitli faydalar sağlamaktadırlar.

Geçmişte DYSY'nın GOÜ'lere yönlendirilmesinin teşvik edilmesinde sadece gelişmekte olan ülkelerde problemlerin olduğu düşünülmekle birlikte sanılanın aksine gelişmiş ülkelerde de sıkıntılar olmuştur. Özellikle DYSY'larının istihdam ve teknolojik üstünlük kaybına neden olacağı ve böylece ekonominin zayıflayacağına inananların yaygınlık kazandığı dönemler bu açıdan gelişmeleri aksatıcı olmuştur. Bu tip tutumlar özellikle 1980'li yıllarla birlikte giderek azalmaya başlamıştır. Artık GOÜ'lere DYSY'larının arttırılmasının teşvik edilmesinde uluslararası kuruluşların gayretleri özel bir konumdadır. Özellikle borç krizi yılları olarak bilinen 1980'lerde bu kuruluşların önemi giderek artmış, bu kuruluşlar da faaliyetleri içinde bu konuya daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır. Dünya Bankası grubu kuruluşlar, OECD, Birleşmiş Milletler bu kapsamda sayılabilir (Bal, 1998, s.24).

2.9. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Teorileri

Uzun bir süre DYSY'ları, uluslararası sermaye (portföy) teorisinin değişik bir şekli olarak düşünülmüştür. Bu teori, ülkeler arasındaki kar ve faiz farklılıkları nedeniyle firmaların yatırımlarını mali getirinin en büyük olduğu lokasyona yapacağını belirtmekteydi. Bu açıklama portfolyo yatırımları için oldukça makul olmakla birlikte

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

DYSY'ları için çoğu zaman geçersiz olmaktadır. Çünkü DYSY'ları nakdi şekildeki sermayeden ve kısa dönemli getiriden ziyade, uzun dönemli ve özellikle diğer faktör girdilerinin (girişim, teknoloji, yönetim vb.) aktarımını içermektedir. Dolayısıyla ne uluslararası sermaye (portföy) teorisi ne de klasik ve neoklasik yatırım modeli ÇUŞ ve DYSY'ları akışlarını açıklayamamaktadır (Satıroğlu, 1984, s.111-115).

Bir sermaye kaynağı olarak DYSY'larının ülkeler için önemli hale gelmesi bu konuya ilginin artmasına ve konuyla ilgili çok sayıda teorinin ortaya atılmasına neden olmuştur. DYSY'larını açıklamaya çalışan bu teorilerin bazıları ÇUŞ'in dışarıya yatırım yapmayı (outward FDI) tercih ettiği nedeni üzerinde yoğunlaşırken, bazıları da bir ülkenin kendine DYSY'ları yurtiçine nasıl çektiğini (inward FDI) açıklamaya çalışmışlardır. Başka teoriler ise bazı ülkelerin DYSY çekmede diğerlerinden neden daha başarılı ya da başarısız olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır (Moosa, 2002, s.23).

Yabancı sermayeli yatırımların 1950'li yıllarda özellikle gelişmiş ülkeler arasında büyük miktarlara ulaşması iktisatçıların ilgisini çekmiş ve bu tür yatırımların neden yapıldığı konusunda günümüze kadar birçok teori ileri sürülmüştür. Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yapılan hammadde ve yurtiçi pazara yönelik doğrudan yatırımlar dışında, montaj ve fason üretime yönelik farklı yatırım türlerinde de görülen artış; DYSY konusundaki tartışmalara zamanla gelişmekte olan ülkeler boyutunu da eklemiştir. Bu bağlamda DYSY açıklamaya yönelik son dönemde geliştirilen teorileri ise tam rekabet ve eksik rekabet varsayımına dayanması açısından sınıflandırmak mümkün olabilmektedir(Öztürk, 2004, s.113).

2.9.1. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayalı Teoriler

Bu teoriler, faktör ve mal piyasalarında tam rekabet koşullarının geçerli olduğu varsayımına dayanmaktadır. Getiri oranlarındaki farklılık teorisi, portfolyö teorisi, üretim düzeyi hipotezi ve pazar büyüklüğü hipotezi tam rekabet varsayımına dayanan teoriler kapsamında değerlendirilmektedir (Öztürk, 2004).

2.9.1.1. Getiri Oranlarında Farklılık Teorisi

Bu teori, bir firmanın amacının (marjinalist bir yaklaşımla sermayenin marjinal maliyetini sermayenin marjinal gelirine eşitleyerek) kâr maksimizasyonu olduğunu varsayan geleneksel yatırım teorisinden çıkarılmıştır. Bu hipoteze göre DYSY, uluslararası sermaye yatırımlarının getirilerindeki farklılıkların bir fonksiyonudur. Bir

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

firma yurt dışında yatırım yapma kararı verirken, bu yatırımın yurtdışındaki beklenen getirisi ile aynı yatırımı yurt içinde yapılması halinde elde edebileceği getiriyi karşılaştırarak, kar maksimizasyonu çerçevesinde getirisi daha yüksek olan yatırımı seçmektedir (Seyidoğlu, 2003, s.68).

2.9.1.2. Portföy Teorisi

1930'lu yıllardaki uluslararası sermaye hareketlerini açıklamak için geliştirilen bu yaklaşımın teorik çerçevesi, James Tobin ve Markowitz tarafından oluşturulmuştur. Bu teoriye göre yatırım, getirinin pozitif riskin ise negatif bir fonksiyonudur. Yatırımcılar portfolyosunu oluştururken hem sermayenin getirisini hem de risk faktörünü dikkate almakta olup, karşılaştıkları riskleri azaltmak için yatırımlarını değişik ülkeler veya sektörler arasında çeşitlendirme eğilimi göstermektedirler (Öztürk, 2004).

Portföy teorisinde dikkati çeken özellik, çeşitlendirmenin sırf yerli menkullerle veya yerli ve yabancı menkullerle birlikte yapılabileceğidir. Kur oluşumu bakımından asıl önem taşıyan portfolyonun bu yabancı menkuller bölümüdür. Portfolyoya yabancı menkullerin katılması, toplam riskin azaltılması yönünde daha güçlü bir etki sağlamaktadır. Bunun nedeni, ulusal tahvil ve hisse senetleri, ayrı firma veya kuruluşlara ait olsalar bile, ekonominin tümünü veya yalnız belirli kesimlerini etkileyen olumsuz gelişmelerin etkisi altındadır. Örneğin, ekonomide baş gösteren genel bir işsizliğin veya bir endüstri dalındaki piyasa daralmasının, ulusal ekonomideki firmaların büyük bir bölümünü etkilemesi gibi. Oysa yabancı menkuller, ulusal ekonomide genel veya kısmi olarak yaşanabilecek bu gibi olumsuzlukların kapsamının dışında kalırlar. Dolayısıyla yerli menkullerin getiri oranlarında görülebilecek bir düşüşü dengeleyici etki yapmaktadır. Bu da portfolyoya istikrar kazandırarak gelir dalgalanmaları riskini önlemektedir (Seyidoğlu, 2007, s.431).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.9.1.3. Pazar Büyüklüğü Teorisi

Bu teoriye göre ev sahibi ülkeye yapılan yatırımın miktarı, pazar büyüklüğüne ya da ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasına (GSYİH) bağlıdır. Bir ülkenin pazar büyüklüğü ölçek ekonomileri seviyesine ulaştığı zaman, bu ülke DYSY'ı için hedef olmaktadır. Balassa'ya göre yeterince büyük bir pazarda üretim faktörlerinde uzmanlaşma görülüp maliyet minimizasyonuna ulaşılmaktadır (Moosa, 2002, s.27).

DYSY'ları ve çıktı arasındaki ilişki yurt içi yatırımın neoklasik modellerine dayanmaktadır. GSYİH, potansiyel pazar büyüklüğünün ölçüsü olarak, teorik temelleri olmamakla birlikte, DYY'larla ilgili ampirik çalışmalarda sıklıkla kullanılmıştır. Agarwal (1980)'a göre pazar büyüklüğü o ülkede yapılacak DYSY'larını etkileyebilecektir. Ne var ki, uygulamada ihracat amacıyla ve iç pazara sunmak amacıyla yapılan DYSY'larını istatistiksel olarak kaydetmek güçtür. Bunun yanında GSYİH ve DYSY'ları arasındaki korelasyon yüksek olsa da bu ikisi arasındaki nedensellik ilişkisinden bahsedilmemektedir (Moosa, 2002, s.28).

2.9.2. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

Bu teorilerin en önemli özelliği çok uluslu bir firmanın yabancı ülkelerde üretim birimleri oluşturmasına neden olan faktörleri açıklamaya yöneliktir.

2.9.2.1. Hymer-Endüstriyel Örgütlenme Teorisi

DYSY'nı teorik olarak açıklayan ilk çalışma 1960 yılında Hymer tarafından yazılan ve 1976 yılında basılan doktora tezidir (Moosa, 2002, s.29). Hymer gerek dış ticaret teorisinin gerekse sermaye ya da portfölyo teorisinin DYSY'nı açıklayamadığını ortaya koyduktan sonra, firma ve endüstriyel organizasyon yaklaşımı bağlamında firmaların neden DYSY ya da uluslararası üretim ile uğraştıklarını iki nedene bağlayarak açıklamıştır (Hymer, 1976, s.24-27). Birincisi, firmalar yatırımları üzerindeki riskleri minimize etmek, getirileri ise maksimize etmek istemektedirler. Bu nedenle risk ve belirsizlik, bilgi edinme ve işlem maliyetleri, döviz kurundaki istikrarsızlık ve yabancılara olan güvensizlik durumlarında firmalar portföy yatırımı yerine DYSY'nı tercih etmektedirler. İkincisi, firmalar rakipleri üzerinde sahip oldukları tekelci avantajları kullanmak için yabancı ülkedeki firmaları kontrol ederler. Firmaların bu şekilde davranmasının temel nedenleri; firmaları kontrol ederek bunlar arasındaki rekabeti kaldırmak istemesi, firmanın kendine özgü üstünlükleri (ölçek

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ekonomileri, pazar payı, mal ve fiyat farklılaştırması, yönetim ve pazarlama yeteneği, teknolojik üstünlük, sermayeye erişim vb.) yabancı ülkede kullanmak istemesi ve firma faaliyetlerinin çeşitlendirilmesidir. Böylece Hymer'in çalışması bir taraftan firmaların DYSY vasıtasıyla uluslararasılaşma sürecini açıklamak için firmaları, uluslararası ticaret teorisinden firma ve endüstriyel organizasyon teorisine yöneltirken, diğer taraftan o zamana kadar yanıtlanmamış çok sayıda konuya (ÇUŞ'ların niçin DYSY yaptıkları, neden birbirlerini kontrol etmeye çalıştıkları vb.) ilk kez açıklık getirmiştir.

Özellikle Hymer ve onun açtığı yolda yürüyen Kindleberger ve kısmen Caves tarafından ortaya konulan endüstriyel organizasyon teorisi, firmaların niçin dışarıya yatırım yaptıklarını açıklaması bakımından DYSY teorisine çok büyük bir katkı sağlamakla birlikte, teori, firmaların neden A ülkesine yerine B ülkesine yatırım yapmayı tercih ettiklerini açıklayamamaktadır (Moosa, 2002, s.32). Yine teori, firmaya özgü üstünlükleri belirtmekle birlikte, bunlardan hangisinin daha önemli ya da öncelikli olduğunu ve (Yıldırım, 1979, s.29; Şatıroğlu, 1984, s.119-120; Yüksel, 1999, s.127) bu avantajların firma tarafından nasıl kazanıldığını göz ardı etmiştir (Buckley ve Casson, 1976, s.6).

2.9.2.2. İçselleştirme Teorisi

Teoriye göre DYSY'ları, firmanın içsel işlemleri ile piyasa işlemlerini yer değiştirmesi durumunda meydana gelmektedir (Moosa, 2002, s.32). Bu yaklaşıma göre, firmalar faaliyette bulundukları tüm sahalarda kendi kendilerine yeterli olma ve diğer firmalara bağımlılıktan kurtulma çabası içindedirler. Firmalar bu tip bir yapıya kavuşabilmek için, faaliyette bulundukları sektörlerin tüm piyasalarını firma sistemi içinde toplamak yani içselleştirmek zorundadır. Firma içerisinde meydana gelen bu durum, ülke sınırlarını aştığı zaman firma ÇUŞ haline gelirken aynı zamanda DYSY faaliyetinde bulunmuş olmaktadır. Yani piyasaların içselleştirilmesi hem firmayı ÇUŞ yapmakta, hem de DYSY'nın meydana gelmesine yol açmaktadır (Buckley ve Casson, 1976, s.33).

İçselleştirme teorisinin yaklaşımı şu şekilde belirtilebilir:

- Yenilikçi firmanın ürün hakkındaki teknoloji ve pazarlama konularındaki teknik bilgilerden geniş ölçüde yararlanma isteği,
- Mübadele esnasında işlem maliyetlerinin önemli boyutlara ulaşması (burada işlem maliyetleri ticaret esnasında fiyat dışında ortaya çıkan maliyetlerdir).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Bu maliyetleri belirleyen unsurlar, ev sahibi ülkenin gümrük tarife yapısı, firmanın en etkin ölçeğine göre yabancı piyasanın genişliği, alıcı ve satıcılar arasındaki taşıma ve koordinasyon maliyetleridir. Yatay ve dikey bütünleşmeler yoluyla bu tür maliyetlerin tamamen ortadan kaldırılması veya en düşük seviyeye indirilmesi hedeflenmektedir.

İçselleştirme yaklaşımının DYSY'na en büyük katkısı, yatırımcıların neden lisans anlaşmaları, yönetim anlaşmaları gibi yollar yerine DYSY'ları tercih ettiklerini açıklaması olmuştur (İyibozkurt, 1985).

Bir firmanın, sahip olduğu özel bilgilerden tam olarak yararlanabilmesinin ve yeni bilgilerin başkalarının eline geçerek üretimde kullanılmasını önlemenin en etkin yolu, onu içselleştirmek, yani lisans anlaşmaları yerine bu bilgileri şirketin kendi üretiminde kullanmasıdır. Böylelikle şirketin hem dışa bağımlılığı hem de ilerde oluşabilecek risk faktörleri azalabilmektedir.

2.9.2.3. Coğrafi Konum (Location) Teorisi

Bu hipoteze göre DYSY'larının nedeni iş gücü ve doğal kaynaklar gibi bazı üretim faktörlerinin uluslararası hareketliliğinin olmamasıdır. Hareketliliğin olmaması da üretim faktörlerinin maliyetlerinin bölgelere göre farklılık göstermesine yol açmaktadır. Horst (1972), çalışmasında Kanada'ya yapılan DYY'ları açıklamak için bu hipotezi kullanmıştır (Uzun, 2010, s.98).

Ticaret teorisine göre uluslararası üretimin yer seçimi, faktör maliyetlerine bağlıdır. Firmalar maliyetleri düşürmek amacıyla yatırım yaptıklarında üretim maliyetlerinin düşük olduğu ülkeleri tercih etmektedirler. Ulaşım ve telekomünikasyon altyapısı, iş gücünün kalitesi ve miktarı, yerel tedarikçilerin güvenilirliği ve doğal kaynakların varlığı DYSY'larını etkilemektedir (Meyer, 1998).

Geleneksel lokasyon teorisi, bir ülkedeki kaynak dağılımına odaklanmak yerine ÇUŞ'lerin DYSY'ları ve ev sahibi ülkedeki yer avantajları açısından açıklanabilmektedir (Chen, 1983, Aktaran: Bozdağlıoğlu, 2011, s.60):

- Üretim faktörlerinin varlığı ve reel maliyetleri,
- Ev sahibi ülke piyasalarını hedefleme,
- Ev sahibi ülkelerdeki tarifeler gibi ticaret sınıflamalarını aşma,
- Düşük vergi oranları gibi DYY'lar için avantajlı devlet politikaları.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Lokasyon teorisinde, ekonomik coğrafya açısından o yere özgü avantajlar görece faktör fiyatları yerine yoğun piyasa dışsallıkları tarafından belirlenir.

2.9.2.4. OLI (Ownership, Location, Internalization) Paradigması- Eklektik Teori

Eklektik teori, tekelci avantaj teorisi ile uluslararası üretim teorisinin birleşiminden oluşmaktadır. Teoriye göre yabancı yatırımın ülkeye giriş sekli, üç gurupta toplanan değişkenlerle belirlenmektedir. Bunlar, stratejik değişkenler, çevresel değişkenler ve işlemin spesifik değişkenleridir. ÇUŞ'lerin en uygun kararı verebilmeleri için çok sayıda değişkeni ele alarak firmalarının uzun vadeli değerini maksimum yapacak giriş şeklini belirlemeleri gerekmektedir. %100 mülkiyetle giriş şekli, global strateji uygulanmak istendiğinde, global stratejik koordinasyona ihtiyaç olduğunda, spesifik know-how sonucu olarak yüksek miktarda gelir elde edildiğinde veya firmanın spesifik know-how'ı büyük gizlilik gerektiğinde tercih edilebilecektir. Uluslararası ortaklıklar ise genellikle ülke riskinin yüksek, ev sahibi ülke ile yerel ülke uygulamaları arasında farklılığın büyük, talebin belirsiz ve yerel piyasada talebin istikrarsız bir özellik göstermesi durumunda uygun bir seçenek olmaktadır (Aydın, 1997, s.37).

Dunning (1988, s.8-9) endüstriyel örgüt, içselleştirme ve coğrafi konum teorilerinin bir sentezini sunarak eklektik teoriyi geliştirmiştir. Bu teoriye göre bir firmanın DYSY'larında bulunması için üç koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar mülkiyet, içselleştirme ve coğrafi konum avantajlarıdır.

Model içerdiği kavramların İngilizcedeki baş harflerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Buna göre O (ownership) sahiplik üstünlüklerini, yani işletmenin yalnız kendisinde bulunan üretim ayrıcalıklarını, L yerle ilgili üstünlüklerini (location), yani yatırımın yapılacağı piyasa konumuyla ilgili üstünlükleri (location), I de içselleştirme (internalization) üstünlüklerini, diğer bir deyişle şirketin bir piyasaya neden başka yollarla değil de doğrudan yatırım biçiminde gireceğini açıklamaktadır (Seyidoğlu, 2007, s.607).

a)Mülkiyet Avantajı: ÇUŞ'in sahip olduğu firmaya özgü fikri sınai mülkiyet hakları, teknolojik üstünlükler, organizasyon ve yönetim modelleri, ticari markalar, dağıtım kanalları, bilgi ve finans kaynaklarına erişimdeki üstünlükler, firmanın ölçek büyüklüğünden dolayı elde ettiği ucuz girdi temin edebilme ve ölçek ekonomilerinden yararlanabilme imkanı ÇUŞ'e ev sahibi ülke firmaları karşısında avantaj sağlamaktadır (Göver, 2005, s.5).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

b) Konumsal Avantaj: DYSY'larının hangi ülkeye yapılacağını belirleyen avantajlardır. Ev sahibi ülkenin düşük ücret maliyetleri, daha ucuz enerji, daha ucuz hammadde ve yatırım teşvikleri gibi bazı konumsal (coğrafi) avantajlara sahip olması gereğidir (Öztürk, 2004, s.119).

c)İçselleştirme Avantajı: ÇUŞ'in mülkiyet avantajı nedeniyle elinde bulundurduğu varlıklarını, lisans verme, franchise anlaşması yapma yöntemleriyle ev sahibi ülke firmalarına kullandırmak yerine kendi kuracağı yavru şirket ile yerel piyasada faaliyet göstermeyi tercih etmesidir (Göver, 2005, s.6).

Ev sahibi ülke firmaları ile lisans anlaşması yapmanın farklı bir hukuki ve idari yapıya daha kolay uyum sağlama, piyasaya giriş maliyetlerini düşük tutma gibi avantajları olmasına rağmen; ÇUŞ tarafından lisans yoluyla kullandırılan teknolojinin, taraflar arasında bir uyuşmazlık ortaya çıktığında lisans alan firma tarafından taklit edilebilme riski, lisans anlaşmasına konu olan teknolojinin veya know-how'un nitelikli işgücü tarafından kullanılması gerekliliği gibi faktörler nedeniyle DYSY lisanslamaya tercih edilebilmektedir (Göver, 2005, s.6).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 2.

Eklektik Paradigmada Belirleyici Faktörler

Uluslararası Üretim Çeşitleri		(L) Konumsal Avantajları	(I) İçselleştirme Avantajları	ÇUŞ'un Amaçları	Uygulamalar
Doğal kaynak arama	Sermaye, Teknoloji, Piyasaya Giriş, Büyüklük	Vergi, Taşıma gibi giderlerin azlığı	Piyasayı kontrol amacı ve bunlara istikrar kazandırmak		Petrol, Bakır, Boksit, Otel
Piyasa Arama	Sermaye, Teknoloji, Bilgi yönetim ve beceri, Ölçek ekonomileri	Madde ve işçi maliyetleri, Piyasa büyüklüğü, İthalat kontrolleri	Taşıma bilgi, Belirsizlik azatlımı, Mülkiyet haklarını korumak	Devam eden piyasayı korumak	Bilgisayar, Motor, Havayolu şirketleri
Etkinlik Arama	Taşıma ve bilgi maliyetlerini düşürme isteği, Belirsizlik, Mülkiyet haklarını koruma, Aynı yönetimden kaynaklanan kazançlar	Yoğunlaşma ve uzmanlaşma ekonomisi, Düşük işçi maliyetleri	Yatay ve dikey entegrasyon	Bölgesel ve global ürün rasyonelleşmesi	Motor araçları, İşletme servisleri, Elektrik malzemeleri

Kaynak: Şahin, 2004.

2.9.2.5. Ürün Yaşam Evreleri Teorisi

1966 yılında Reymond Vernon tarafından ortaya konulan ve DYSY'nın nedenlerini açıklamaya çalışan kuramlardan biridir. Ülkeler, gerek teknolojik yapılarına gerekse sahip oldukları hammadde kaynaklarına göre, ya var olan malların ya da yeni malların üretiminde uzmanlaşma yolunu tercih etmektedirler (Dönmez, 2009, s.15).

Teoriye göre, bir sanayi ürününün ortaya çıkmasından sonra meydana gelen teknolojik yenilikler sonucu ürün farklı aşamalardan geçerek önce iç piyasada yaygınlık kazanır daha sonra ihracat yoluyla dış piyasalara yayılır ve en sonunda da ürün icat edilen firma tarafından yabancı bir ülkede üretilmeye başlar. Buna göre her ürünün hayat devresinde üç aşama vardır. Bunlar yeni ürün, olgun ürün ve standartlaşmış ürün dönemleridir.

Üretimin ilk aşaması olan yeni ürün safhasında, ileri teknoloji ve yüksek gelir düzeyine sahip bir ülkede (Vernon'un teorisinde ABD'de) yer alan firma, yerel piyasa

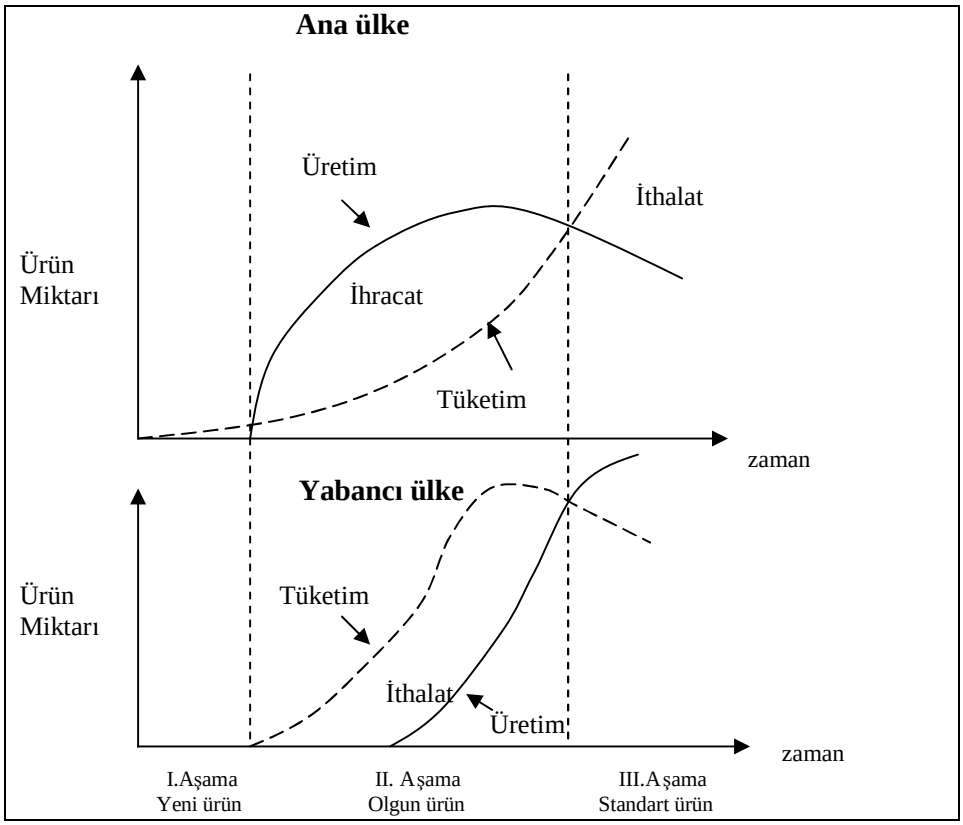
PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

için müşterilerine yakın bir yerde ürünü üretir. Bu aşamada üretim maliyeti yüksek, ürünü imal eden firma ürün üzerinde tekelci güce sahiptir. Ancak zamanla ürün tüketiciden gelen tepki ve isteklerle geliştirilir.

İkinci aşamada, ürüne olan talep arttığından ve teknolojisi geliştiğinden üretim maliyetleri düşer. Diğer firmalarda benzer ürünler üretmeye başlar ve böylece rekabet hızla artar. Bu, ürünü ilk üreten firmanın malını önce gelişmiş daha sonrada gelişmekte olan ülkelere ihraç etmesine yol açar. Fakat ürüne olan talep ve rekabet artmaya devam ettiği için buluşu yapan firma yabancı ülkede ürünü üretmeye karar verir ve böylece DYSY'na başvurarak dış ülkede üretim tesisi kurar. Böylece yeni ürün olgun ürün aşamasını yaşarken, ürünü ilk üreten firmada ister istemez ÇUŞ haline gelir (Moosa, 2002, s.39).

Üçüncü ve son aşama, ürünün ve üretim sürecinin tamamen standart hale getirilmesidir. Bu devrede diğer firmaların fiyat rekabeti öncü firmanın üretim lokasyonunun düşük maliyetli az gelişmiş ülkelere kaymasına yol açar. Bu aşamada öncü firmanın ülkesi artık ürünü gelişmekte olan/az gelişmiş ülkeden ithal etmeye başlar.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Şekil 1. Ana ülke ve yabancı ülkede ürünün gelişme dönemleri
Kaynak**:** Moosa (2002, s.40)'dan yararlanarak oluşturulmuştur.

Sonuç olarak teori, yeni bir ürünün önce gelişmiş bir ülkede piyasaya çıkacağını, sonra ihraç edileceğini, ürün olgunlaştığı zaman başka bir ülkede üretime geçileceğini ve nihayet son aşamada ürünün imalatının az gelişmiş ülkelere kayarak ilk üreten ülkenin ithalatçı konuma geleceğini savunmaktadır. Bu açıdan teori bir ürünün zaman boyunca geçirdiği evreleri hem ana ülkedeki hem de yabancı ülkedeki üretim, tüketim, ihracat ve ithalat bakımından ele almaktadır. Teoriye göre ürün olgunlaştığı ve standart hale geldiği zaman üretim maliyetleri önemli hale gelmekte, bu da firmanın DYSY yapmasına yol açmaktadır. Bu şekilde yapılan DYSY, firmanın yerli ve yabancı rakiplerine karşı rekabetçi pozisyonunu koruma amacı taşıdığı için savunmacı tiptedir (Moosa, 2002, s.39).

2.9.2.6. Oligopolistik Tepki Teorisi

Oligopolitik tepki teorisine göre firmalar herhangi bir ülkedeki pazar payını arttırmak için yatırım yapmaktadır. Diğer taraftan bu firmaya rakip olan diğer oligopol firmalar da pazar paylarını kaybetmemek için hemen o ülkede yatırım yaparlar. Bu tip

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yatırımlara aynı zamanda liderin takip edilmesi adı da verilmektedir (Öztürk, 2004, s.117).

Knickerbocker'a (1973) göre, bir endüstrideki toplulaşma (concentration) ne kadar yüksek ise, rakip firmaların birbirini izleme eğilimi o ölçüde kuvvetli olacaktır. Diğer taraftan, ürettiği ürün sayısı az olan firmalar çok ürünlü firmalara, teknolojisi düşük olan firmalar ise yüksek teknolojili firmalara kıyasla rakiplerinin dış yatırımlarını çok daha yakından izleyecektir. Çünkü, az sayıda ürüne bağlı ve düşük teknolojili firmalar rakipleri karşısında daha az rekabet gücüne sahiptir. Oligopolistik endüstride ilk dış yatırımı yapan firmanın yatırımlarına saldırı, onu izleyen yatırımlara da savunma yatırımı denmektedir[2] (Yıldırım, 1983, s.42-43).

[2] Knickerbocker'a (1973) göre, oligopolistik bir piyasada faaliyette bulunan şirketlerden birinin dışarıya DYSY yapması durumunda, aynı endüstride faaliyet gösteren rakip firmalar buna tepki olarak hemen onu izlemekte ve böylece DYSY yapmaktadırlar. Lideri izle (follow the leader) stratejisi olarak da anılan bu yaklaşıma göre, rakip firmalar dış ülkeye yapılan yatırımları varlıklarına karşı bir tehdit olarak algılamakta ve buna reaksiyon olarak DYSY yapmaktadırlar. İlk yatırımı yapan oligopolistik firma genellikle endüstride lider konumundadır ve ötekiler strateji gereği onu izleyerek yatırım yapmaktadırlar. Knickerbocker, lider firma tarafından yapılan yatırımları saldırgan, onu takip eden diğer yatırımları ise savunmacı DYSY olarak tanımlamaktadır. Bu modele göre, rakip firmalar iki nedenden dolayı lideri izlemektedir. İlki, eğer izlemezse yabancı ülkelerdeki ihracat piyasasını kaybedebilir. İkincisi, DYSY yapan lider firma, yabancı ülkede gösterdiği faaliyetler sonucu zamanla birçok deneyim ve avantaj elde ederek hem iç hem dış piyasalarda rekabet üstünlüğü yakalar. Bu, yabancı ülkeye yatırım yapmayan firmaları her anlamda zor durama sokabilir. İşte bu tür risk ve belirsizlikleri yaşamamak için, oligopolistik endüstrideki firmalar lideri izleyerek yabancı ülkelere DYSY yaparlar.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BÖLÜM III

DÜNYADA VE TÜRKİYE' DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Bu bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımların dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimi anlatılarak, DYSY'nın sektörel ve bölgesel dağılımına yönelik değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

3.1. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Dünya ekonomisinde bugünkü anlamıyla sermaye yatırımları ilk defa 16. yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen Sanayi Devrimi ile birlikte hareket sahası bularak artış eğilimi göstermeye başlamıştır. Özellikle sanayi devriminin başladığı ülke olarak gösterilen İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda'da sermaye miktarında önemli artışlar yaşanmıştır (Algan, 1988, s.96).

Tarihsel süreç incelendiğinde yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı, sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. 19. yüzyılda sanayileşen batı ülkeleri, sanayi devrimi sonrasında bünyelerindeki sermaye birikimlerini diğer ülkelerdeki en kârlı yatırım alanlarına yöneltme ihtiyacı içinde olmuşlardır. Sanayinin ihtiyacı olan ham maddelerin bulunduğu ucuz is gücüne sahip sömürgeler ve bazı AGÜ'ler, batı ülkeleri için cazip yatırım alanları olmuştur. Bu dönemde DYSY'ları gelişmiş ülkelerden AGÜ'lere doğru hareket etmektedir. Tek yönlü bu sermaye akımlarının amacı, gelişmemiş ülkelerin sahip olduğu ham madde kaynaklarının gelişmiş ekonomilerce çıkarılarak ticaretinin yapılması ve islenerek değerlendirilmesidir (Uzun, 2010, s.21).

DYSY'nın ilk uygulanışı olarak sömürgecilik dönemi gösterilmesine rağmen, DYSY II. Dünya Savaşı sonrası dönemin özelliği olarak kabul edilmektedir. Çünkü, sanayi devriminin bir sonucu olarak 19.yy'ın ikinci yarısında, özellikle batının sanayileşen ülkelerindeki hızlı sermaye birikimi, büyük şirketleri bu sermayeden en fazla kârı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yöneltmiştir. Bu yatırım alanları ise, Avrupa endüstrisinin ihtiyacı olan hammaddeleri sağlayacak, doğal kaynak ve ucuz işgücüne sahip dönemin sömürgeleri ve bağımsız az gelişmiş ülkeleri olmuştur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

19.yy'a kadar yabancı sermaye olarak Batı Avrupa sermayesinden bahsedilirken, 1914 yılından sonra ABD devreye girmiştir. Birinci dünya savaşını izleyen yıllarda ABD, yabancı sermaye yatırımlarında ön sırayı almıştır. Ancak 1929-30 "Dünya Ekonomik Krizi" yabancı sermaye yatırımları için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Daha önce bu ülkeye yabancı sermaye yatırımı yapan ülkelerin yatırımlarını tasfiye etmelerine neden olmuştur (Akdiş, 1998).

Tablo 3.
1929 Öncesi ve Sonrasında Dünya'da Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)-(Net Sermaye İhracı)

Ülkeler	**1921-1929**	**1930-1938**
ABD	5.990	4.964
İngiltere	3.425	893
Fransa	3.037	94
Diğer ülkeler	1.044	402
Toplam	13.496	6.353

Kaynak: Bulutoğlu, 1970, s.51

20. yüzyılın iki savaş arasındaki döneminde yabancı yatırımlar azalmıştır. Bu dönemde İngiltere dünyanın en büyük kredi veren ülkesi olma konumunu kaybetmiş, ABD ise en büyük ekonomik ve mali güç olarak ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde ise dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımları artmaya başlamıştır. Bunun ileri teknoloji ve ABD sermayesine ihtiyaç olmak üzere iki nedeni vardır. Haberleşme ve ulaşımdaki gelişmeler, uzak mesafelerdeki teşebbüsleri kontrol etmeyi mümkün kılmıştır. Bunun sonucu olarak kaynak arayan DYSY'larında artış görülmüştür. Diğer taraftan da Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın savaş sonucu oluşan zararı telafi edebilmek için, ABD sermayesine ihtiyaç duymuşlardır (Moosa, 2002, s.16-17). Pazar arayışındaki ABD sermayesi bu ülkelere yönelmiştir (Uzun, 2010, s.22).

Üretim ve ticaretin hızla yükseldiği II. Dünya Savaşı sonrası dönem**,** altın çağ olarak nitelendirilmektedir. Dünya daha çok üretmekte ve ürettiği hızdan daha yüksek bir hızda ticaret yapmaktadır. Bu ekonomik faaliyet aynı zamanda karşılıklı bağımlılığın göstergesidir (Candemir, 2006, s.1). Savaş sonrası dönemde artan liberalleşme ile birlikte DYSY önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü 1950'li yıllardan sonra ÇUŞ'ler ortaya çıkmış ve bu şirketler dünya ekonomisinde giderek artan bir düzeyde etkin rol almaya başlamışlardır. Dünya'da ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği olmak üzere iki kutuplu bir dünya ortaya çıkmıştır. ABD kendi etki sahasında kalan bölgeleri ve eski dünya güçleri olan Batı Avrupalı müttefiklerini ekonomik olarak

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

güçlendirmeye çalışmış ve bu bölgelere yatırımlar yapmıştır. Amerika'nın büyük destek olduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nun kurulması ile de Amerika'nın Avrupa içindeki yatırımlarında artışlar meydana gelmiştir (Görgün, 2004, s.21). Dönemin diğer bir önemli gelişmesi ise, yatırımların doğal kaynaklar ve altyapı yatırımlarının yanında özelikle endüstri sektörüne yönelmesidir (Yavan, 2006, s.17).

1970'li yıllardan itibaren DYSY'larının dünya ekonomisinde oynadığı rol belirginleşmeye başlamıştır. 1973 yılında AET'nun üye sayısının artması sonucu ÇUŞ'ler bu bölgeye yaptıkları yatırımlarını artırmışlardır. 1970'lerin ilk yıllarında çıkan petrol krizi ise dünya ekonomisinde bir durgunluk dönemine neden olmuş ve bu durgunluk 1975-76 yıllarında ekonomiyi etkisi altına almıştır. Bu dönemde ÇUŞ'ler yatırımlarını ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelere yapmışlardır. 1979-81 döneminde, küresel DYSY'larında hızlı bir yükseliş görülmekle birlikte bu yatırımların büyük bir kısmı petrol üreten ülkelere ve gelişmiş ülkelere yönelmiştir (Uzun, 2010, s.22).

1973 yılında yaşanan petrol krizi ile Avrupa önemli miktarda gelir elde etmiştir. Bu kaynaklar, uluslararası ticari bankalarca GOÜ'lere aktarılmıştır. Ancak uluslararası özel bankalardan büyük miktarlarda borçlanan Meksika, Brezilya ve Arjantin gibi GOÜ'ler borçlarını zamanında ödeyemedikleri için, 1982'de önemli bir borç krizi yaşanmıştır. Bunun üzerine GOÜ'ler liberal ve özendirici politikalarla yabancı sermaye çekme çabalarına girişmişlerdir (Görgün, 2004, s.23). Ayrıca, Çin Halk Cumhuriyeti'nin yabancı yatırımlar mevzuatını değiştirerek hızla yatırım çekmesi ve Japon ÇUŞ'lerinin ortaya çıkması dönemin diğer önemli gelişmeleridir (Candemir, 2006, s.31).

1981 yılında DYSY'ı, petrol şokunun yarattığı azaltıcı etkiye rağmen, gösterdiği artışla 15,3 milyar dolara ulaşarak GOÜ'lerin GSYİH'sının 1,5'i oranına ulaşmıştır. Ancak dikkat çekici bir diğer nokta, az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlarda görülen azalmadır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Öncelikle petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak, bu ülkelerdeki petrol şirketlerinin ulusal kimlik altına alınması, diğer neden ise uluslararası bankalardan sağlanan kredilerdir. Bu krediler yoluyla ülkelere sağlanan kaynak, DYSY'ı ile sağlanan kaynağa göre daha cazip bir durumda bulunmaktadır (Brewer, 1991).

Wang (2009)'a göre, 1980'lere kadar ÇUŞ'lerin çoğu bir ülkeye yatırım yaparken tamamıyla yeni yatırım türüne yönelirken 1980'lerden sonra ise firmalar yeni bir şube ya da tesis açmak yerine yerli üreticileri satın alma yolunu tercih etmişlerdir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1980’li yıllarda çok borçlu ülkelere yönelik yatırımlar anlamlı azalışlara sahne olurken, tüm GOÜ’ler bu çerçevede 1980’lerin sonlarına kadar anlamlı artışlardan mahrum kalmışlardır. Bu yatırımlar da belirli bölge ve ülkelerde yoğunlaşma göstermiştir. Üstelik bazı ülkelerde var olan olumsuzluklar nedeni ile yabancı sermaye bu ülkeleri terk etme yolunu dahi seçmiştir. Örneğin, Le General Tire (lastik üreticisi) ve Volkswagen, Arjantin ve Venezuella’daki şubelerini kapatma yolunu seçmişlerdir. Dolayısıyla Dünya DYSY’ları içinde GOÜ’lerin payı 1980’ler boyunca daralma göstererek 1983’te %23.7’den 1988’de %17.4’e kadar gerilemiştir (Tarık, 1992, Aktaran: Bal, 1998, s.42).

1970’li ve 1980’li yıllarda daha çok sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen DYSY, 1990’lı yıllarla birlikte, giderek artan miktarlarda GOÜ’lere de gitmeye başlamıştır (DPT, 2000, s.2). 1990 yılında toplam DYSY’larının yaklaşık olarak % 81’ini alan gelişmiş ülkelerin DYSY payı 1994 yılında % 56,5’e kadar düşmüş, ancak 1995’ten itibaren sürekli artarak 2000 yılında neredeyse 1990 yılındaki seviyesine yeniden yükselmiştir. 1990’ların ikinci yarısından itibaren, yabancı sermaye girişlerinin yoğun olduğu ülkelerde ekonomik krizler yaşanmaya başlamıştır. Bu krizler 1994 yılında Türkiye’de, 1997 yılında Asya ülkelerinde ve Rusya’da kendini göstermiştir. Kriz yaşanan ülkelerin ortak özelliği, sabit kura dayalı bir politika uygulanmış olması ve Asya ülkeleri dışındaki diğer ülkelerin çoğunda cari açıklar, mali açıklar, kamu açıkları ve enflasyon gibi makroekonomik temellere dayanan sorunların ortaya çıkmasıdır (Kar ve Kara, 2003). Bunun sonucunda Uzakdoğu Krizi’nden sonra, GOÜ’lerin sermaye girişleri içerisindeki payı sürekli azalmıştır (Çalışkan, 2003). Bu yılda Dünya’da, 478 milyar dolarlık yatırımın %39,2’si GOÜ’lere gitmiştir. Yine Asya Krizi, Rusya Krizi ve diğer küresel krizlerin etkisiyle 2000 yılında bu oran %18,9’a gerilemiştir. Daha sonraki dönemlerde ise GOÜ’lerin DYSY içerisindeki payları büyük miktarda artmıştır.

1990'lı yıllarda gerçekleşen önemli ekonomik gelişmeler DYSY'larının yönünü ve büyüklüğünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Çin'in uluslararası piyasaya girmesi ile GOÜ'ler varlığını hissettirmeye başlamıştır. Bu yıllarda GOÜ'lerin çoğu çeşitli yasal düzenlemeler yoluyla yatırımlardan daha fazla pay alma çabasına girmişlerdir. Birleşmiş Milletlerin yaptığı bir araştırmaya göre gelişmekte olan ülkelerde 90'lı yıllarda yatırım iklimiyle ilgili yapılan toplam 750 düzenlemenin %94,2' si DYSY lehine olmuştur (DPT, 2000).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1995'te küresel DYSY'nın yaklaşık üçte biri gelişmekte olan ülkelere yapılmıştır. 1990 yılında 37 milyar dolar olan DYSY'ları 1995'te 113 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Gökdere, 2001). Dünya'da DYSY'ların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki dağılımı tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4.

1990-2000 Yılları Arası Dünya Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişleri (Milyar Dolar)

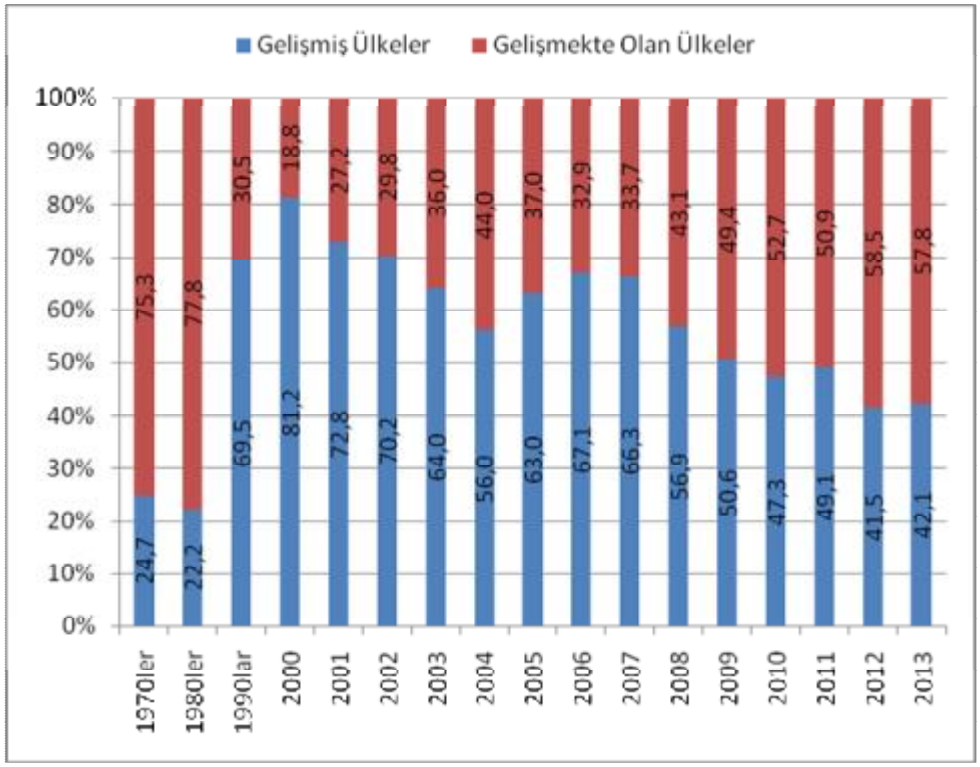
	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
GÜ	164	109	105	133	145	203	220	271	483	830	1.005
GOÜ	37	44	59	82	106	113	152	187	188	222	240
MDAÜ*	1	3	4	7	6	14	13	19	21	23	25
TOPLAM	**202**	**156**	**169**	**222**	**257**	**331**	**385**	**478**	**693**	**1.075**	**1.271**
(% Dağılımı)											
GÜ	81,3	70,1	62,6	59,8	56,5	61,5	57,1	56,8	69,8	77,2	79,1
GOÜ	18,4	25,3	34,8	37,2	41,1	34,2	39,6	39,2	27,2	20,7	18,9
MDAÜ*	0,3	1,6	2,6	3,0	2,3	4,3	3,3	4,0	3,0	2,2	2,0

Kaynak:(Gökdere, 2001) - (*) Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini Göstermektedir.

Tabloda dikkat çeken nokta 1990'da DYSY'ların %18,4'ü GOÜ'lere gitmekte iken 1995 yılında %34,2'ye yükselmiştir. Ancak 2000'li, yıllara gelindiğinde bu oran %18,9 düzeyine yükselmiştir.

1990'lı yılların ilk yarısında sürekli artan ve 1999-2000 yıllarında rekor seviyelere ulaşan artış tersine dönmüş ve 2001 yılında küresel DYSY girişleri %51 oranında azalarak 735 milyar dolara gerilemiştir. Sanayileşmiş ekonomilerdeki iktisadi faaliyetlerin yavaşlaması ve bu ülkelerin hisse senedi piyasalarındaki hızlı düşüşler özellikle sınır ötesi birleşme ve satın alma şeklinde görülen DYSY'larında azalmaya neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde DYSY'ları %59, GOÜ'lerde ise %14 azalmıştır. Genel düşüş eğiliminin aksine, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine yapılan DYSY'larında %2'lik bir artış görülmüştür (UNCTAD, 2002).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Şekil 2. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin DYSY'dan aldıkları paylar

Kaynak: YASED, 2013.

Şekil 2'de görülebileceği gibi, 1970 ve 1980'li yıllarda DYSY'larının GOÜ'lerdeki payı GÜ'lere göre daha fazla iken; 1990'lı yıllardan 2008 yılına kadar bu pay GOÜ'lere göre GÜ'lerde daha fazla olmuş, 2009 yılında ise DYSY payı GÜ ve GOÜ'lerde birbirine yaklaşmıştır. 2010 yılından itibaren GOÜ'lerin DYSY'larından aldıkları payların GÜ'leri geçtiği görülmektedir. 2013 yılında GOÜ'lerin DYSY girişleri %57,8 iken GÜ'lerin DYSY girişleri %42,1 olmaktadır.

OECD üyesi ülkelerde DYSY girişi 2001 yılında 614 milyar dolardan 2002 yılında %20'lik azalışla 490 milyar dolara düşerken, DYSY çıkışı aynı dönemde 690 milyar dolardan %12'lik azalışla 607 milyar dolar seviyesine gerilemiştir (OECD, 2003). 1992-2001 döneminde OECD üyesi ülkeler içerisinde en fazla DYSY girişi elde eden ülkeler ABD, İngiltere, Belçika, Lüksemburg ve Almanya şeklinde sıralanırken, en fazla DYSY çıkışı sıralamasında ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya yer almaktadır (Demircan, 2003, s.14-15).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 5.

Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında En Fazla DYSY Çeken Ülkeler (ilk 20)

2013	2012	2011	Ülke	2012 DYSY miktarı (milyar $)	2013 DYSY miktarı (milyar $)
1	**1**	1	Çin	121,1	124
2	**6**	6	Rusya Fed.	51,4	79,2
3	**2**	2	Hong Kong	74,6	76,6
4	**4**	4	İng. Virjin Adaları	54,9	72,2
5	**3**	3	Brezilya	65,3	64
6	**5**	5	Singapur	56,7	63,7
7	**12**	9	Meksika	12,7	38,2
8	**8**	7	Hindistan	25,5	28,2
9	**7**	8	Şili	30,3	20,2
10	**9**	11	Endonezya	19,9	18,4
11	**10**	15	Kolombiya	15,8	16,7
12	**20**	21	Tayland	8,6	12,9
13	**14**	**13**	**TÜRKİYE**	**12,4**	**12,8**
14	**17**	16	Malezya	10,1	12,3
15	**18**	17	Kore	9,9	12,2
16	**19**	22	BAE	9,6	10,4
17	**15**	20	Peru	12,2	10,1
18	**11**	14	Kazakistan	14,0	9,7
19	**16**	12	S. Arabistan	12,2	9,3
20	**13**	18	Arjantin	12,6	9,1

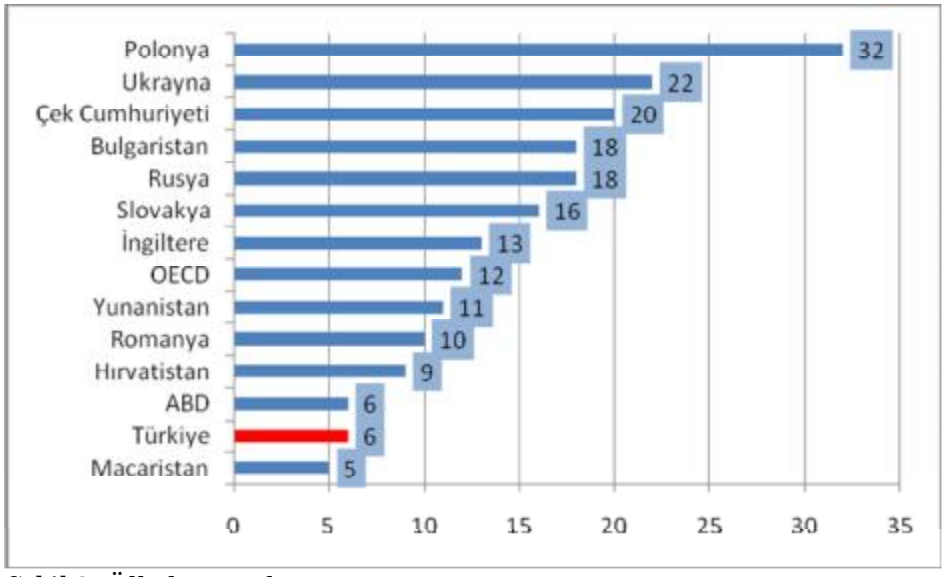
Kaynak: YASED, 2013.

GOÜ'ler arasında Çin 2013 yılında 124 milyar dolar ile en fazla DYS çeken ülke konumundadır. Çin'den sonra bunu 79,2 milyar dolar ile Rusya Federasyonu takip etmektedir. Rusya Federasyonu 2012 yılında 6. sırada yer alırken 2013 yılında ikinci sıraya çıkmıştır. Hong Kong ise bir önceki yıla göre bir basamak düşerek 76,6 milyar $'lık YSY ile 3. sırada yer almıştır. Türkiye 2012 yılında DYS çeken gelişmekte olan ülkeler arasında 14. sırada olur iken 2013 yılında bir basamak yükselerek 12,8 milyar dolarlık YSY'ı ile 13. sıraya yükselmiştir.

Ülkeler, yabancı ülkelere yeni şirket açarak DYSY'ları yapabilmektedir. Ülkelerin yabancı ülkelerdeki şirket açma süreleri sahip oldukları donanım düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir.

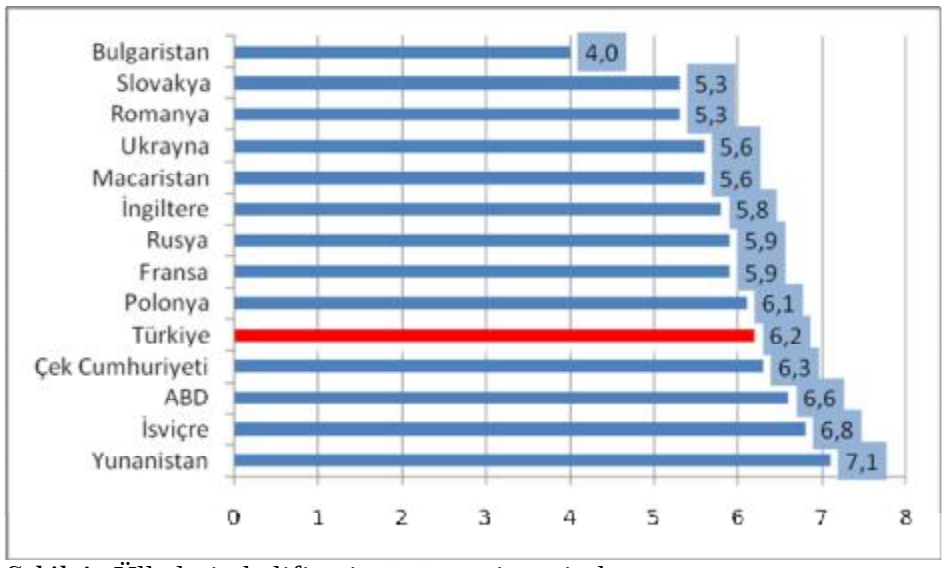
Şekil 3, ülkelerin şirket açma süresini göstermektedir. Buna göre, Polonya'da 32 günde, Rusya'da 18 günde, Macaristan'da 5 günde, Türkiye'de ise 6 günde yeni bir işletme açılmaktadır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Şekil 3. Ülkelerin şirket açma süresi

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2014

Şekil 4. Ülkelerin kalifiye işgücüne erişme imkanı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2014

Şekil 4, kalifiye işgücüne erişme imkanını göstermektedir. Grafik puanlama 0 ile 8 arasında yapılmıştır. Buna göre, Yunanistan 7.1 puanla kalifiye işgücüne erişme imkanı sağlarken, Türkiye'nin orta seviyelerde kaldığı görülmektedir.

3.1.1. Dünyada DYSY'larının Sektörel Dağılımı

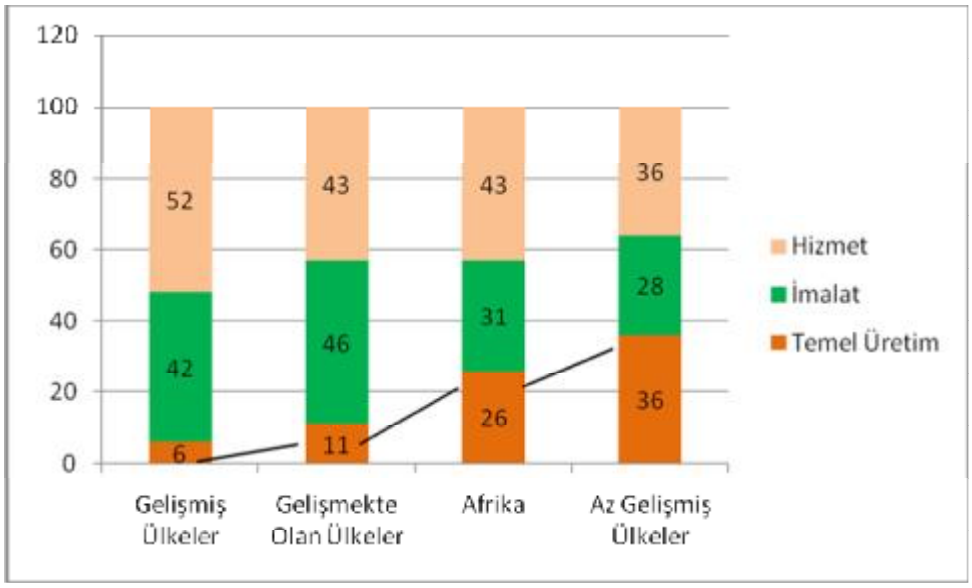
DYSY'larının sektörel dağılımı zaman içerisinde büyük bir değişim göstermiştir. İmalat ve madencilik sektörlerinden hizmet sektörüne doğru büyük bir

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kayma yaşanmaktadır. 1970'lerin başında dünya toplam DYSY'nın %25'i hizmetler sektörüne giderken 1980'lerin ortalarında bu oran %40'lara ulaşmıştır. 2000'li yıllarda da hizmetler sektörüne yönelme söz konusu olmaktadır.

Bu değişimin temel sebebi ise, 1980'lerin başlarında birçok sanayileşmiş ülkede Arz iktisadı yanlısı makro ekonomik politikaların getirdiği finansal liberalleşme ve benzeri politikaların (özelleştirme vb.) teknolojik yeniliklerle bütünleşmesi sonrası hizmetler sektöründe görülen liberalleşme ve globalleşmenin etkili olduğunu söylemek mümkündür (France, 1992, Aktaran: Bal, 1998, s.22).

Günümüzde hizmetler sektörü dünyada en büyük sektör haline gelmiştir ve gelişmiş ülkelerde bu sektörün GSMH'daki payı hızla büyümektedir. Hatta bu ülkelere artık sanayileşmiş ülkelerden ziyade hizmet ülkeleri denilmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, sanayi ürünlerinin satış sonrası bakımı ile ilgili hizmetlerin artması yoğunlaşmanın önemli bir sebebidir. DYSY'larının hizmetler sektöründe yoğunlaşmasının bir sebebi de bu sektör ürünlerinin çoğunun ihraç edilememesidir. Bu yüzden şirketler yabancı piyasalara girebilmek ve DYSY'ı yapmak zorunda kalmaktadırlar (DPT, 1993, Aktaran: Bal, 1998, s.123).

Şekil 5. Ekonomi grupları ve DYSY'larının sektörel dağılım oranları (2004-2013 ortalama)

Kaynak: UNCTAD, 2014

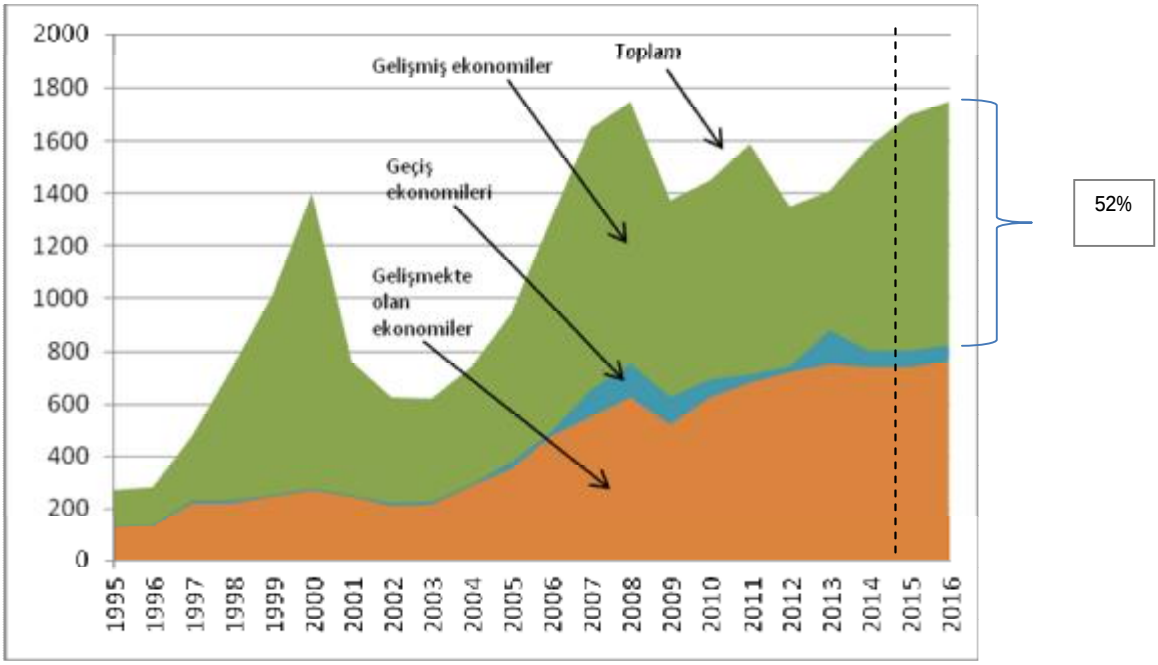
Şekil 5, ekonomi gruplarının 2004-2013 yılları ortalaması alınarak hesaplanan DYSY'larının sektörel dağılım oranlarını göstermektedir. Şekle göre, GÜ'lerin

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

DYSY'larının temel üretimden %6, imalat sektöründen %42 ve hizmetler sektöründen %52 oranında pay oluşturduğu görülmektedir. GOÜ'lerde DYSY'ların %46'sı imalat, %43'ü hizmet ve %11'i temel üretim sektörlerine gitmektedir. AGÜ'lerde ise DYSY'larının %36'sı temel üretim, %36'sı imalat, %28'i imalat sektörüne gitmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça hizmetler sektörüne yöneldikleri, temel üretim sektöründen uzaklaştıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.1.2. Dünyada DYSY'larının Bölgesel Dağılımı

Dünya'daki DYSY'larının büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere gitmekle beraber 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkeler de DYSY'ları teşvik edici politikalara yönelerek sermaye sıkıntılarını gidermeye çalışmışlardır. 1990'lı yıllardan itibaren GOÜ'lerin DYSY'ları girişlerinde artış gerçekleşmektedir.

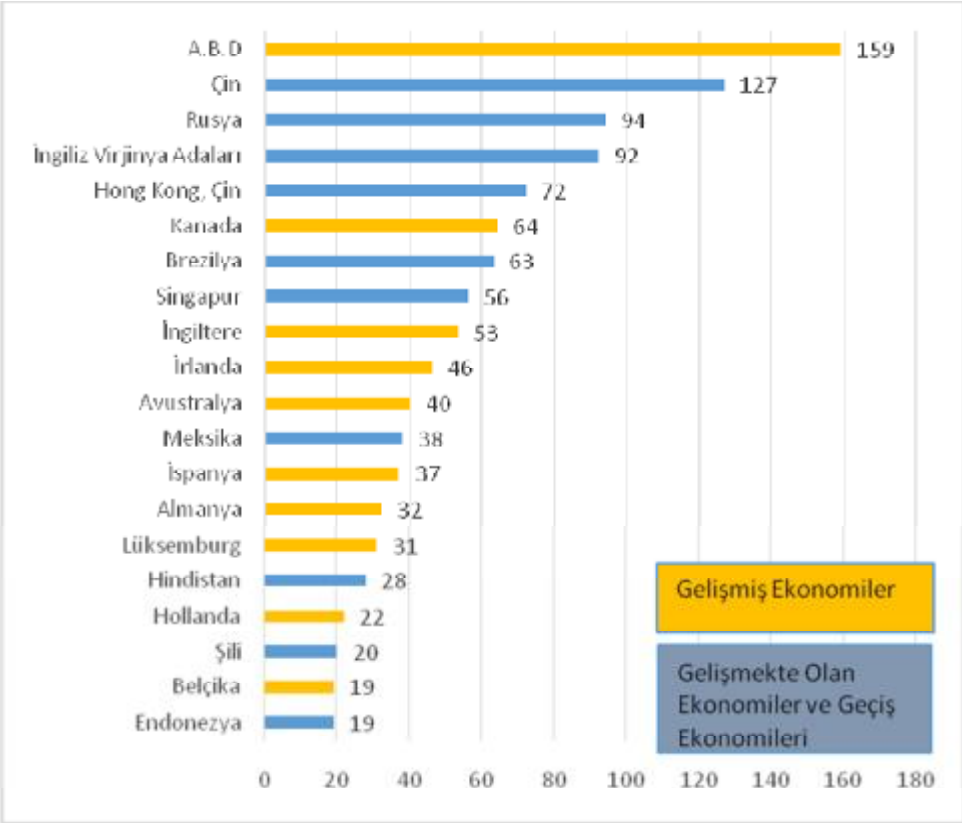

Şekil 6. Uluslararası DYSY girişleri, 1995-2016 (Milyar Dolar)
Kaynak: UNCTAD, 2014

Şekil 6, 1995-2016 yılları arası dünyadaki DYS girişlerini ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre göstermektedir. 2014-2016 dönemleri tahmini değerleri ifade etmektedir. 2013 yılı toplam DYSY girişi 1.45 trilyon dolardır. Uluslararası DYSY girişlerinin %52'si sadece gelişmiş ülkelere yönelmiştir. Geçiş ekonomilerindeki DYSY

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

girişleri oldukça düşük düzeyde bulunmaktadır. GOÜ'lerde ise DYSY girişlerinin giderek arttığı görülmektedir.

Şekil 7. DYSY girişi, ilk 20 ülke (Milyar Dolar-2013)

Kaynak: UNCTAD, 2014

Şekil 7, 2013 yılında DYSY girişlerinde en çok pay alan ilk 20 ülkeyi göstermektedir. Şekilde görüldüğü üzere DYSY girişlerinde 1. sırada yer alan ülke 159 milyar dolar ile ABD dir. Hemen ardından sırayı 127 milyar dolar ile Çin takip etmektedir. Amerika ile Çin arasında 32 milyar dolarlık bir fark olduğu görülmektedir. Ülkelerin DYS girişlerine bakıldığında 2013 yılında en fazla payın gelişmiş ülkelere gittiği ifade edilebilir. Şekle göre Belçika ve Endonezya ise 19 milyar dolarlık DYSY girişi ile son sıralarda yer almaktadır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 6.

Uluslararası DYSY Giriş-Çıkışları Bölgesel Dağılımı 2011-2013 Yılları (Milyar Dolar)

	DYSY Girişi			DYSY Çıkışı		
Ülkeler	**2011**	**2012**	**2013**	**2011**	**2012**	**2013**
Dünya	**1700**	**1330**	**1452**	**1712**	**1347**	**1411**
Gelişmiş Ülkeler	880	517	566	1216	853	857
Avrupa Birliği	490	216	246	585	238	250
Kuzey Amerika	263	204	250	439	422	381
Gelişmekte Olan Ülkeler	725	729	778	423	440	454
Afrika	48	55	57	7	12	12
Asya	431	415	426	304	302	326
Doğu ve Güneydoğu Asya	333	334	347	270	274	293
Güney Asya	44	32	36	13	9	2
Batı Asya	53	48	44	22	19	31
Latin Amerika ve Karayipler	244	256	292	111	124	115
Okyanus Ülkeleri	2	3	3	1	2	1
Geçiş Ekonomileri	95	84	108	73	54	99
Dünyadaki DYSY yüzdesi (%)						
Gelişmiş Ülkeler	51,8	38,8	39,0	71,0	63,3	60,8
Avrupa Birliği	28,8	16,2	17,0	34,2	17,7	17,8
Kuzey Amerika	15,5	15,3	17,2	25,6	31,4	27,0
Gelişmekte Olan Ülkeler	42,6	54,8	53,6	24,7	32,7	32,2
Afrika	2,8	4,1	3,9	0,4	0,9	0,9
Asya	25,3	31,2	29,4	17,8	22,4	23,1
Doğu ve Güneydoğu Asya	19,6	25,1	23,9	15,8	20,3	20,7
Güney Asya	2,6	2,4	2,4	0,8	0,7	0,2
Batı Asya	3,1	3,6	3,0	1,3	1,4	2,2
Latin Amerika ve Karayipler	14,3	19,2	20,1	6,5	9,2	8,1
Okyanus Ülkeleri	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Geçiş Ekonomileri	5,6	6,3	7,4	4,3	4,0	7,0

Kaynak: UNCTAD, 2014

Tablo 6, Uluslararası DYSY'nın 2011-2013 yılları arası bölgesel olarak giriş-çıkışlarını göstermektedir. Uluslararası DYSY girişleri 2011 yılında 1.700 trilyon dolar iken 2012 yılında düşerek 1.330 trilyon dolara gerilemiş 2013 yılında ise 1.452 trilyon dolar olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde DYSY girişi 2013 yılında bir önceki yıla göre 49 milyar dolar aratarak 778 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2013 yılında gelişmiş ülkelerin DYSY girişleri %39 iken gelişmekte olan ülkelerin DYSY girişleri %53,6 dır. Gelişmekte olan Asya ülkelerinde ise 2013 yılı DYSY girişi 426 milyar dolar olmuştur. Avrupa Birliğinde DYSY girişleri 2012 yılında bir önceki yıla göre azalarak 216 milyar dolar olmuşken 2013 yılında 246 milyar dolara yükselmiştir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 7.

Seçilmiş Bölgeler ve Ülke Grupları DYSY Girişleri 2005-2013 (Milyar Dolar)

Bölgesel / Bölgelerarası Gruplar	**2005-2007 (Kriz Öncesi Ortalama)**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
G-20	878	992	631	753	892	694	791
APEC	560	809	485	658	765	694	789
TPP	363	524	275	382	457	402	458
TTIP	838	858	507	582	714	377	434
RCEP	195	293	225	286	337	332	343
BRICS	157	285	201	237	286	266	304
NAFTA	279	396	184	250	287	221	288
ASEAN	65	50	47	99	100	118	125
MERCOSUR	31	59	30	65	85	85	85
Dünyadaki DYSY Girişlerinin Yüzdeleri							
G-20	59	55	52	53	52	52	54
APEC	37	44	40	46	45	52	54
TPP	24	29	23	27	27	30	32
TTIP	56	47	41	41	42	28	30
RCEP	13	16	18	20	20	25	24
BRICS	11	16	16	17	17	20	21
NAFTA	19	22	15	18	17	17	20
ASEAN	4	3	4	7	6	9	9
MERCOSUR	2	3	2	5	5	6	6

Kaynak: UNCTAD,2014

Tablo 7, seçilmiş bölgeler ve ülke gruplarının DYSY girişlerini göstermektedir. Tabloya göre, G-20 ülkelerinin DYSY girişleri (AB hariç) 2013 yılında 2012 yılına göre %11 artarak 791 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle 2013 yılı Dünya'daki DYSY girişlerinin %54'ü G-20 ülkelerine olmuştur.

APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği), 21 ülkeden oluşmaktadır. APEC'in DYSY girişleri 2012 yılına göre %8 artarak 2013 yılında 789 milyar dolara ulaşmıştır.

BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ülkeleri, DYSY çekmek için büyük performans harcamakta olup 2013 yılı DYSY girişlerinin %21'i BRICS ülkelere gitmiştir.

NAFTA(Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması), DYSY girişleri 2013 yılında 2012 yılına göre %15 artarak 288 milyar dolar olmuştur.

MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı), DYSY girişi 2013 yılında 85 milyar dolar olmuş ve Dünya'daki DYSY girişlerinin %6'sı bu gruba olmuştur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

3.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de DYSY'ları dönemler itibariyle farklılık göstermektedir. Türkiye'deki DYSY girişlerinin tarihsel gelişimi Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak incelenmektedir.

3.2.1. Osmanlı Dönemi

Türkiye'de YSY'larının tarihsel gelişimine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğuna kadar uzandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti yabancı sermayeye 19. Yüzyılda, yani 1840'dan itibaren kapılarını açmıştır. Bu döneme kadar genelde içe kapalı bir ekonomi politikası izleyen Osmanlı devletinin geniş bir coğrafyada zengin hammadde kaynaklarına sahip olması yabancı sermaye için oldukça cazip olmuştur. Ayrıca devletin o yıllarda içinde bulunduğu mali darlık da yabancı sermayeye olan ihtiyacı artırmıştır (Şener ve Kılıç, 2008, s.25).

Osmanlı Devletinde yabancı sermaye için önemli dönüm noktalardan bir diğeri de 1881'de Duyunu Umumiye'nin kurulmasıdır. Bu tarihe kadar Osmanlı devleti, bütçesel sıkıntılardan dolayı Avrupa'dan borç almış ancak ödeyememiştir. Duyunu Umumiye esasında Osmanlı devletinden alacakları tahsil etmek ve Osmanlının temel gelir kaynaklarına el koyan bir icra kurumu gibi çalışmıştır (Şener ve Kılıç, 2008, s.30).

Osmanlı devletinde yatırım yapan ülkelerin başında İngiltere ve Fransa gelmektedir. İngiltere (1838 yılında imzalanan dış ticaret anlaşmasıyla düşük vergi gibi sağlanan imtiyazlar nedeniyle) 1850'li yılların sonlarından itibaren, dünyanın diğer bölgelerine olduğu gibi, giderek artan miktarda Osmanlı İmparatorluğu'na ilk yatırımı yapan ülke olmuştur. Ancak 1890'ların başından itibaren ise Fransa ve Almanya İngiltere'nin yerini almıştır. Fransızların Osmanlı döneminde yatırımları sürekli bir artış göstermiştir. Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'na İngiltere ve Fransa'dan sonra yatırım yapan bir ülke olmakla birlikte, kısa sürede etkinliğini artırarak İngiltere'yi geride bırakmış ve 1914 yılı başında yatırımların payı %27,8'e çıkmıştır. Aynı dönemde İngiltere'nin payı %15,2 Fransa'nın payı ise %50,1 olarak gerçekleşmiştir. Diğer ülkeler (Belçika, İsviçre, ABD ve Avusturya gibi) ise ancak %6,9'luk bir paya sahip olmuşlardır (Pamuk, 1994, s.85-87). Bu ülkelerin sektörler itibariyle yapmış oldukları DYSY miktarları Tablo 9'da gösterilmektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 8.

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Dolaysız YSY'larının Sektörlere ve Ülkelere Göre Dağılımı

	Fransa		**İngiltere**		**Almanya**		**Diğer Ülkeler**		**Toplam**		
Sektörler	Bin Sterlin	%	Bin Sterlin	%	Bin Sterlin	%	Bin Sterlin	%	Bin Sterlin	%	Sektörlerin Toplamdaki payı
Demiryolları	23247	49,6	4588	9,8	17248	36,8	1785	3,8	46869	100	63,1
Bankacılık-Sigortacılık	3850	40,7	3050	32,3	1750	18,5	800	8,5	9450	100	12,7
Kentsel hizmetler	1701	44,6	363	9,5	304	8,0	1449	38,0	3816	100	5,1
Ticaret	3031	70,7	757	17,6	300	7,0	200	4,7	4289	100	5,8
Sanayi	1220	30,8	1665	42,1	300	7,6	774	19,6	3959		5,3
Limanlar	2206	69,1	409	12,8	576	18,1			3191	100	4,3
Madencilik	2007	73,5	450	16,5	175	6,4	100	3,7	2732	100	3,7
Toplam	37262	50,1	11281	15,2	20653	27,8	5108	6,9	74305	100	100,0

Kaynak: Pamuk,1994

Tablo 8'e bakıldığında I. Dünya savaşı öncesinde, Osmanlı Devleti'nin DYSY'nın %63,1'inin demiryollarına ait olduğu görülmektedir. Bunu % 12,7 ile bankacılık-sigortacılık, %5,8 ile ticaret, %5,3 ile sanayi, %5,1 ile kentsel hizmetler, % 4,3 ile limanlar ve %3,7 ile madencilik sektörü izlemektedir.

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi

1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesiyle başlayan bu dönem 1923-1949, 1950-1979 ve 1980 sonrası dönemlere ayrılarak incelenmeye çalışılacaktır.

3.2.2.1. 1923- 1949 Dönemi

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de yabancı sermaye ile ilgili ilk adım İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Bu dönemde ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla yabancı sermayeye karşı ılımlı bir tavır sergilenmiştir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ancak kongrede öncelikle ulusal girişimcilerin desteklenmesi ve onların güçlendirilmesi üzerinde politikalar geliştirilmesine çalışılmıştır (Karluk, 2000, s.98).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı sermayeli şirketleri ülkeye çekmeye yönelik çalışmalar yapılmasına rağmen, bu dönemde yapılan millileştirme hareketleri ülkeye istenilen ölçüde yabancı sermayenin gelmemesine neden olmuştur. Türkiye'de, Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına gelene kadar, dönemin bir kısmında veya tamamında "bilinçli olarak" yabancı sermayeye karşı bir politika izlenmemiştir. Bu dönemde dünya ekonomisindeki konjonktürel gelişmeler ile, 1929-1930 Dünya Ekonomik Krizi'ne bağlı olarak yabancı özel yatırımlarda önemli bir gelişme olmamıştır. Ayrıca, iktidara gelen Hükümetler, ülkenin ekonomik kalkınmasına yabancı sermayenin katkısını teşvik etmeye yönelik önlemler de almamışlardır (Karluk, 1983, s.51). 1933-1939 döneminde Türkiye'de yabancı sermayeye karşı dışa kapalı bir politika izlenmiştir. Uygulanan dışa kapalı politikada özellikle 1931 yılında yürürlüğe konulan devletçilik rejiminin etkisi büyük olmuştur (Karluk, 2004).

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, yeni dünya ekonomik düzenine yön vermek amacıyla ABD'nin etkinliğiyle kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası'na (IBRD) Türkiye'nin katılışı ve Marshall Yardımı'ndan yararlanmaya başlaması, ABD'den mali ve askeri yardım sağlaması ve en önemlisi savaş sonrasında oluşan ikili kutupta kapitalist sistemin içinde yer alması sonucunda Türkiye, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmasını kolaylaştırıcı mevzuat değişikliklerine yönelmiştir. Bu çerçevede özellikle 1946 seçimlerinden sonra yasal düzenlemeler için hazırlıklara başlanılmış, Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu gibi önemli yasalar daha sonra Demokrat Parti iktidarında çıkarılmıştır (Karluk, 1983, s.51).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 9.

1926-1933 Döneminde Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon TL)

Yıllar	Yatırımlar
1926	6.5
1927	5.3
1928	8
1929	12
1930	1.2
1931	0.8
1932	4.2
1933	1.1

Kaynak: Tezel, 1982

Tablo 9'a bakıldığında, 1929 yılından sonra DYSY'ında önemli düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu azalışın sebepleri şu şekilde değerlendirilebilir:

- 1929 bunalımı, 1950 öncesi dönemde Türkiye'ye yatırım yapma eğilimini düşüren gelişme olmuştur. Dünya buhranının olumsuz etkilerinden kurtulmak için 1930'ların başında hükümetin döviz kontrolü uygulaması getirmesi, yabancı sermaye giriş ve çıkışının Maliye Bakanlığı iznine verilmesi ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun çıkarılması, yeni yatırım girişini zorlaştırmıştır. Ayrıca buhran ve savaş yıllarında dışa kapanan ekonomide, sanayileşme sürecinde devletin lider olarak yer alması ve gerekli kaynak ihtiyacını sağlaması, yabancı sermayenin öneminin giderek kaybolmasına neden olmuştur.
- Lozan Anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte, 01.10.1929'dan itibaren özellikle dış ticaret üzerinde etkin gümrük tarifeleri yürürlüğe girmiştir. Gümrük vergileri sonucunda, ithalat ve ihracat üzerinden sağlanan karlar azalmış ve dış ticaret olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca, yabancı sermayenin kar transferlerine getirilen sınırlamalar da yabancı sermayeyi yurtiçine çekme konusunda olumsuz etkide bulunmuştur (Yavuz, 1988, s.205).
- 1930-1945 arasında süren II. Dünya Savaşı uluslararası yatırımların kesintiye uğramasına neden olmuştur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

3.2.2.2. 1950-1979 Dönemi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeye yabancı sermaye girişini teşvik etmek için birkaç yasal düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemelerden bazıları şunlardır:

- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'a dayanılarak çıkarılan, 22 Nisan 1947 tarihli ve "13 sayılı Karar": Burada yabancı sermayenin döviz olarak getirilmesi ve tarım, sanayi, ulaştırma, turizm gibi alanlara yatırılması öngörülmektedir. Hükümet, yabancı yatırımı ülkenin kalkınmasına yararlı görür ve ihracatı artırıcı nitelikte bulursa karının uygun bulacağı bir bölümünün yurtdışına aktarılmasına izin verebilecektir.
- 1950 yılında kabul edilen 5583 sayılı yasa: Bu yasayla Türkiye'ye gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verildiği gibi dışarıdan borç almak isteyen Türk girişimcilerine de bu borçların faizinin transfer hakkı sağlanmıştır.
- 1951 yılında kabul edilen 5821 sayılı yasa: Bu yasayla yabancı sermayeli şirketlere, toplam kârlarının %10'unu transfer hakkı sağlamıştır.

Ancak; 18.01.1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı kanun çıkana kadar yabancı sermayeyi gerçek anlamda teşvik eden bir kanun çıkarılmamıştır (Karakulak, 2007, s.48).

1950'de Dünya Bankası'nın desteği ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, İmar Bankası ve ticaret bankalarının işbirliği ile Türkiye Sınaî Kalkınma Bankasını kurmuştur. Bu banka yabancı sermaye desteği ile kurulan Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olma özelliğine sahiptir. Bankanın kuruluş amaçlarından biri yerli ve yabancı firmaların Türkiye'de kurulan şirketlere katılımına yardım etmek ve özendirmektir (Göz, 2009, s.84).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yenidünya düzeni çerçevesinde Türkiye hızlı kalkınmak için yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymuştur. 1950'den sonra yabancı sermaye konusundaki tutum daha da belirginleşerek Türkiye'de yabancı sermayenin gerçek anlamıyla teşvikinin 18.01.1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile gerçekleştiği gözlenmiştir (Dönmez, 2009, s.148). Kanun yabancı sermayenin ülke ekonomisine faydalı olması, tekel oluşturmaması ve yabancı sermaye işletmelerinin yerli özel girişimcilere açık olan tüm alanlarda faaliyette bulunabileceği hükmünü getirmiştir. Mali konularda birçok kolaylık

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

tanınmış ve kar transferindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. 6224 sayılı kanun 2003 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Şahin, 2002, s.396).

DYSY'larının girişini düzenleyen kanunlardan biri de 1954'te çıkarılan 6226 sayılı Petrol Kanunu'dur. Bu kanunla yabancı sermayenin ülkemize giriş ve işleyişi ile ilgili özel hükümler getirilmiştir. Yabancı şirketlerin Türkiye'de petrol arama, sondaj, üretim artırma ve dağıtım gibi faaliyetleri düzenlenmiştir (Şahin, 2002, s.396).

1960 sonrası dönemde Türkiye'de planlı ekonomiye geçiş ve ithal ikameci politikalar izlenerek dışa bağımlılık azaltılmaya çalışılsa da başarılı olunamamıştır. Ekonominin dış kaynaklara olan ihtiyacı daha ileri boyutlara ulaşmıştır. Ülke 1970'lerin sonunda yaşadığı ciddi ödemeler dengesi krizleri ile ithal ikameci politikalardan vazgeçerek, pek çok GOÜ'de olduğu gibi ihracata yönelik politikalar benimsemiştir (Özkılbaç, 2013, s.30).

Tablo 10'da, 1980 yılına kadar olan dönemde Türkiye'ye yabancı sermaye girişlerinin gelişimi yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 1954 yılına kadar yabancı sermaye girişlerinde çok düşük seviyelerde kalındığı göze çarpmaktadır. Bu yıla kadar Türkiye'ye giren YSY 2,8 milyon dolar olmuştur. 1954 yılından sonra ise ülkeye giren yabancı sermaye düzeyinde bazı yıllar düşüşler bazı yıllarda ise yükselişler söz konusudur. 1955 yılında 1,2 milyon dolar, 1957 yılında 1,3 milyon dolar, 1958 yılında 1,1 milyon dolar, 1960 yılında 1,9 milyon dolar, 1961 yılında 1,2 milyon dolar olarak gerçekleşen DYSY'ları bu yıllarda oldukça düşük seviyede kalmıştır. Ancak 1973 yılına gelindiğinde Türkiye'ye giren yabancı sermaye düzeyinde çok yüksek bir oranda artış meydana gelmiştir. Bunun en önemli sebebi o dönemde iç pazara yönelik üretim yapan yabancı şirketlerin girdilerinin bir kısmını ithalat yoluyla karşılamalarından dolayı ithalatı kolaylaştırıcı tedbirlerin alınmış olmasıdır. Bununla birlikte bu dönemde Avrupa Topluluğu ile Katma Protokol imzalanmış ve bu protokol gereği gümrük indirimleri uygulanmıştır. Bu sebeplerden dolayı o yılda DYSY'larında artış meydana gelmiştir. Ancak hemen akabinde 1974 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımı oranının negatif seviyelere düşmesine o dönemdeki Kıbrıs Harekâtı ve dolayısıyla savaş nedeniyle ülkemize olan güvensizlik neden olmuştur (DPT, 1981, s.69).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 10.

Türkiye'ye 1980 Öncesi Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişleri (Milyon Dolar)

Yıllar	DYSY Girişleri	Yıllar	DYSY Girişleri
1954' e Kadar	2,8	**1967**	9,0
1954	2,2	**1968**	13,9
1955	1,2	**1969**	13,2
1956	3,4	**1970**	9,0
1957	1,3	**1971**	11,7
1958	1,1	**1972**	12,8
1959	3,4	**1973**	67,8
1960	1,9	**1974**	-7,7
1961	1,2	**1975**	15,1
1962	4,2	**1976**	8,9
1963	4,5	**1977**	9,2
1964	11,9	**1978**	11,7
1965	11,6	**1979**	-6,4
1966	9,7		

Kaynak: www.hazine.gov.tr ve www.dpt.gov.tr sitelerinden düzenlenmiştir.

3.2.2.3. 1980 ve Sonrası

1980 yılından sonra Türkiye'ye gelen DYSY'ları artmıştır. 1980 yılından sonra görülen doğrudan yabancı sermaye girişindeki artışın altında 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları gösterilmektedir. Bu kararlarla Türkiye dışa açık bir dış politika izlemeye başlamış, ülkede politik ve ekonomik istikrar yeniden kurulmuş ve yabancı sermayeye uygulanan politikalara güven verilmiştir (Karluk, 2000, s.104).

1983 yılından sonra Türkiye'de, ticaret rejimi ve sermaye piyasaları büyük ölçüde serbestleştirilmiştir. Gümrük korumaları neredeyse sıfırlanmış, sermaye hareketleri ve döviz fiyatları üzerindeki kısıtlamalar azalmıştır. Yabancı sermayeyi teşvik kanunu ile özelleştirme kanunlarında değişiklik için yapılan çalışmalar sonucunda 6224 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. 6224 sayılı bu kanunla, Türkiye'ye girecek yabancı sermaye, ülke çapında tekel oluşturacak faaliyetlerde bulunan

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olmayacaktır. Diğer yandan, devlet müdahalesi en aza indirgenmeye çalışılmış, serbest piyasa ekonomisi kurulmuş, Türk ekonomisini dünya ekonomisi ile entegre etme yoluna gidilmiş ve Türk Lirası konvertibl hale getirilmiştir. Tüm bunlarla birlikte Türkiye'de ikili ve çok taraflı anlaşmalara girmek suretiyle yabancı sermaye için güvenilir bir ortam yaratılmaya çalışmıştır (Duran, 2004, s.181).

Türk parasının kıymetini koruma kanununda yapılan değişikliklerle döviz bulundurma ve döviz tevdiat hesaplarının açılmasının serbest hale getirilmesi Türk ekonomisinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Ayrıca, DYSY'ları için OECD ilkelerine uygun yerli ve yabancı yatırımcılara eşit haklar tanıyan liberal bir rejim uygulamasına geçilmesi, potansiyel DYSY'larının harekete geçirilmesinde etkin bir rol oynamıştır (Bal, 1998, s.85).

24 Ocak 1980 Ekonomik kararları Türkiye'de birçok ekonomi politikasının değişmesini sağlamış ve Türkiye için ekonomik ve siyasi açıdan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1980 sonrasının ortamında 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yetersiz bulunarak, yabancı sermayeyi özendirme amacıyla birtakım önlem alınmıştır. Bu önlemler şunlardır (Aklan, 1997);

a) Yabancı sermayenin faaliyet alanları genişletilmiş özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı sermayenin girişi kolaylaştırılmıştır.
b) Toplam 500 milyon doları aşan garantisiz ticari borçların YSY'ına dönüştürülmesine olanak tanınmıştır.
c) Sermaye giriş ve çıkışlarında serbestleştirmeye gidilerek yabancı sermayeye güven verici bir ortam sağlanmıştır.
d) Serbest bölgeler kurularak yabancı sermayenin yerli sınırlamaların dışında çalışmasına olanak tanınmıştır.

1983-1989 arasında dış finansmanlar açısından önemli bir gelişme de DYSY'ları Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri (YDMH) ve İşçi gelirleri kalemlerinde gerçekleşmiştir. 1980 öncesi sınırlı gelişme gösteren bu kalemler, 1980'lerin ilk yıllarıyla birlikte önemlerini arttırmaya başlamış ve 1984-1989 döneminde ciddi artışlar göstermişlerdir (Bal, 1998, s.91).

1989 yılında Türkiye'de sermaye piyasalarının tamamıyla serbestleşmesi yaşanmıştır. Sermaye akımlarının bu tarihten sonra tam anlamıyla liberalleşmesi ile başlangıçta oluşan sermaye girişleri, Türk ekonomisinin içsel dinamiklerinin neden

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olduğu sorunları çözmeyi kısmen ve geçici olarak başarabilmiş olsa da, uzun vadeli sürdürülebilir bir büyüme sürecini beraberinde getirememiştir (Duran, 2004, s.181).

Ülkemize yönelik DYSY'larında asıl gelişmeler 1980 dönüşümü ile birlikte başlamış 1986 yılında çıkarılan çerçeve kararnamesi ile de önemli boyutlara ulaşmıştır. Ülkemize yönelik DYSY'ları artışlarının, özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren gelişmesindeki önemli faktörler şunlardır (Bal, 1986, s.123):

- ÇUŞ'ların 1980'lerin ortalarına kadar genellikle GOÜ'lere yatırımlarını azaltmaları söz konusudur. Halbuki 1980'lerin sonlarıyla birlikte uluslararası sermayenin yeni eğilimlerine paralel olarak GOÜ'lere yönelik DYSY büyük bir artış göstermektedir.
- Ülkemiz Ocak 1980 kararlarına rağmen, 1983 yılının son aylarına kadar ekseri yönetimle idare edilmiştir. Halbuki askeri yönetimler geleneksel olarak ÇUŞ'ların aradığı istikrarı engelleyici bir faktördür. Bu nedenle potansiyel yatırımcılar yatırım ilgilerini ertelemiş ya da alternatif ülkelere yöneltmişlerdir.
- Yeni ve liberal bir politika uygulamasına rağmen, uzun yıllar bunun tersini yaşamış yabancı sermayenin harekete geçirilebilmesi ve güven aşılanabilmesi için belli bir zamanın geçmesi gerekmektedir.
- Yabancı sermayenin ihtiyaç duyduğu yasal çerçeve açısından 1986 yılı ve sonrası belirleyici bir dönemdir. Nitekim, birçok ülke ile yatırımların karşılıklı teşviki anlaşmalarının, OECD sermaye hareketleri ilkelerine uygunluğunun sağlanması faaliyetlerinin, çifte vergilemeyi önlemeye yönelik ülkelerarası anlaşmaların, yabancı yatırımcılar ile çeşitli ülkelerarası kuruluşlara üye olunmasının, yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası hakkında sözleşme niteliği taşıyan çeşitli kararların ülkemizce kabul edilmesinin çoğunlukla 1986 ve sonrasında gerçekleştiği görülmektedir.
- Ekonomik performansın iyileşmesi ve Türkiye'nin stratejik öneminin artışı da süreci desteklemektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 11.

1980-1989 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Net	İzin Verilen Yabancı Sermaye
1980	35	17	18	97
1981	141	46	95	337
1982	103	48	55	167
1983	87	41	46	102
1984	162	49	113	271
1985	158	59	99	234
1986	170	45	125	364
1987	171	65	106	655
1988	387	33	354	820
1989	738	75	663	1.511

Kaynak: www.hazine.gov.tr ve www.dpt.gov.tr sitelerinden derlenmiştir.

Tablo 11'de 1980 ile 1989 yılları arasında ülkemize gelen DYSY'ları yer almaktadır. Türkiye'ye gelen DYSY'larının net miktarı 1980 yılında 18 milyon dolar iken 1981 yılında artış göstererek 95 milyon dolar olmuştur. 1982 ve 1983 yıllarında sırasıyla 55 milyon dolar ve 46 milyon dolara düşse de 1983 yılından sonra yeniden bir artış trendine girmiştir. 1984 yılında 113 milyon dolar, 1985 yılında 99 milyon dolar, 1986 yılında ise 125 milyon dolar net sermaye girişi gerçekleşmiştir. 1987 yılında 106 milyon dolar, 1988 yılında 354 milyon dolar ve 1989 yılında 663 milyon dolar olan DYSY'ı artmaya devam etmiştir (Başarır, 2013, s.68).

1990'lı yıllardan itibaren DYSY'ları özellikle Latin Amerika ülkeleri ile DYS'yi özendirici politikalar izleyen Uzak Doğu Ülkeleri ve Çin'e yönelmiştir. Diğer yandan Sovyet bloğunun dağılmasından sonra Doğu Avrupa ülkeleri ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nun serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaptıkları önemli özelleştirmeler de, büyük miktarda yabancı yatırımları çekmiş ve Türkiye'nin yabancı yatırımcıların ilgi alanı dışında kalmasına neden olmuştur (TCMB, 2001 ,s.52).

1992 yılında Türkiye' ye fon akışını sağlayabilmek için yüksek reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış, yurtdışından sıcak para girişini arttırabilmek için faiz oranları sürekli yükseltilmiş ve aşırı değerlenmiş TL politikası terk edilmiştir. Mali liberalleşme ile başlayan 1989-1994 yıllarında aşırı derecede artan portföy yatırımları

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ekonomik dengelerin bozulmasına, kamu açıklarının çok fazla artmasına, sermaye ve döviz piyasasında düzensizliklere, ödemeler dengesi açığının hızla yükselmesine ve 1994'de yaşadığımız büyük krize sebep olmuştur.

Sıcak para girişi, TL'nin aşırı değerlenmesine, TL'nin aşırı değerlenmesi işgücü maliyetinin artmasına ve ihracatın azalmasına, ihracatın azalması ise ithalatın artışına neden olmuştur. Bu zincirleme ilişki sonunda iç ve dış dengeler hızla bozulmuş ve Türkiye ekonomisi rekabet gücünü kaybetmiştir. Ayrıca krizin beraberinde getirdiği istikrarsız ortam yabancı sermayedarların güvenini zedelemiştir. Türkiye piyasalarda yeniden güven ortamını sağlamak, ödemeler dengesi açığını biraz da olsa azaltabilmek için Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ni (KİT) özelleştirmek, ekonomide yapısal değişiklikler yapmak ve yeniden güçlendirmek adına 5 Nisan Kararları olarak tanınan İstikrar Paketi uygulamaya konulmuştur (Şahin, 2002, s.235-240).

5 Nisan Kararları o günkü zor durumdan nispeten kurtulmayı sağlasa da, istenen hedeflere tam olarak ulaşabildiğini söylemek mümkün değildir. Türkiye'de alınan 5 Nisan Kararları ile emek ucuz üretim faktörü olmuş fakat bu koşul yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için yeterli olamamıştır. Çünkü yabancı sermayeyi özendirici önlemlere çok fazla yer verilememiştir (Özakdağ, 2009, s.65).

Türkiye ekonomisi 1997 yılında Güneydoğu Asya'da başlayan ve 1998 Rusya Krizi ile etkisini arttıran uluslararası krizden büyük ölçüde olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu kriz devam ederken 17 Ağustos Marmara Depremi, Türkiye'nin ekonomik aktivite olarak en ağırlıklı bölgesini vurunca, yabancı sermaye girişleri asgari seviyeye inmiştir. Deprem, 13.4 milyon nüfusu kapsayan 316 belediyeden, 4.5 milyon nüfusu kapsayan 131'ni çeşitli ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. Depremin meydana geldiği 7 ilin GSYİH içindeki payı yüzde 34.7, sanayi katma değeri içindeki payı ise yüzde 46.7'dir. Depremden sonra konut, ticari ve sınai yapı, yol-otoyol, köprü, diğer altyapı, ulaşım aracı, makine teçhizat ve mamul-yarı mamul mal stoklarında önemli sorunlar ortaya çıkmıştır (Karluk, 2001,s.103).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 12.

1990-1999 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Net
1990	1.005	321	684
1991	1.041	231	810
1992	1.242	398	844
1993	1.016	380	636
1994	830	222	608
1995	1.127	242	885
1996	914	192	722
1997	857	47	805
1998	953	13	940
1999	813	30	783

Kaynak: www.hazine.gov.tr ve www.dpt.gov.tr sitelerinden düzenlenmiştir

Tablo 12'de, 1990-1999 yılları arası dönemde Türkiye'ye gelen DYSY'ları gösterilmiştir. Türkiye'ye gelen DYSY'larının net miktarı 1990 yılında 684 milyon dolar iken 1991 yılında artış göstererek 810 milyon dolar olmuştur. 1993 ve 1994 yıllarında net DYSY'larının düştüğü anlaşılmaktadır. Bu düşüşün sebebi 1990 yılında başlayan Körfez Savaşı ve 1994 Türkiye krizidir.

17 Haziran 2003'de günümüzde de geçerli olan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. 4875 sayılı kanun, dünyanın en liberal mevzuatlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu kanunla Türkiye'de yabancı yatırımcı için yatırımın sürecini basitleştirme ve cazip hale getirme amacıyla bir dizi düzenleme yapılmıştır. Bu tarihten itibaren de Türkiye'de kurulan yabancı sermayeli şirket sayısında büyük artış gözlenmiştir (Yılmaz, 2007).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 13.

2000-2013 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Net
2000	1.707	725	982
2001	3.374	22	3.352
2002	1.142	5	1.137
2003	1.760	8	1.752
2004	2.933	100	2.833
2005	10.432	401	10.031
2006	20.185	657	19.528
2007	22.047	743	21.304
2008	19.8	35	16.3
2009	8.7	82	8.618
2010	9.0	35	8.965
2011	16.0	1.991	14.009
2012	12.6	633	11.967
2013	10.189	568	9.621

Kaynak: www.hazine.gov.tr ve www.dpt.gov.tr sitelerinden düzenlenmiştir.

Tablo 13'te 2000-2013 yılları arası dönemde Türkiye'ye gelen DYSY'ları gösterilmiştir. Bu dönemde Türkiye'ye gelen DYSY'larındaki artış, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında daha da belirgin olmuştur. Bunun önemli nedenlerinden biri, 2003 yılında doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girişi hakkındaki mevzuatı düzenleyen kanunun değişikliğidir. Diğer bir neden ise, 2001 yılında karşılaşılan bankacılık krizinin ardından, bankacılık sektöründe yoğun olarak özelleştirmelerin yapılmasıdır. 2004 yılında Türkiye'ye giren DYSY miktarı 2 milyar 833 milyon dolardır. 2005 yılında bu tutar yaklaşık 5 kat artmış ve 10 milyar 31 milyon dolar olmuştur. 2006 yılında da artış devam etmiş ve Türkiye'ye 19 milyar 528 milyon dolar DYSY'ı girişi olmuştur. 2007 yılında DYS girişi en yüksek tutara ulaşarak 21 milyar 304 milyon dolar olmuştur (Başarır, 2013, s.73). Türkiye ilk kez 2006 yılında dünyada en çok DYSY çeken ilk 20 ülke arasında 17. sırada yer almış, 2007 yılında ise 23. sıraya gerilemiştir. Aynı zamanda 2006 yılında Türkiye GOÜ'ler arasında 5. sırada yer alırken 2007 yılında 9. sıraya gerilemiştir (YASED, 2009). 2008 yılında sonra ise yarıdan fazla oranda düşüş yaşanarak 2009 yılı DYS miktarı 8 milyar 618 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında Türkiye'ye gelen YSY'ı tutarı 8 milyar 965 milyon dolar, 2011 yılında 14 milyar 009 milyon dolar 2012 yılında 11 milyar 967 milyon ve 2013 yılında ise 9 milyar 621 milyon dolar net DYS girişi olmuştur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

3.3. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dağılımı

Türkiye'ye gelen DYSY'larının giriş yaptıkları sektörler ve bu sermayenin kaynağı olan yatırımcı ülkeler, yıllar itibariyle farklılıklar göstermiştir. Yabancı sermaye yatırımlarının sektörel ve ülkelere göre dağılımı bu başlık altında anlatılacaktır.

3.3.1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Yabancı sermaye hangi sektöre yöneleceğine karar verirken sektördeki güvenlik, işgücü maliyetleri, sektörün potansiyeli, kalifiye iç gücü miktarı, teşvikler, verimlilik ve karlılık gibi etmenleri dikkate almaktadır (Aslan, 2013, s.46).

Dolaysız yabancı sermaye yatırımları 1950'li yıllar boyunca çoğunlukla hammadde çıkarımına yönelik olarak birincil sektörlere ve imalat sanayine yapılmış olup, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının sektörel tercihleri 70'li yıllardan sonra farklılaşmaya başlamıştır. Birincil sektör ve imalat sektörüne yapılan girişlerde düşüşler yaşanırken hizmetler sektörü yatırımlar için daha cazip hale gelmeye başlamıştır. 1980'lerden sonra bu sektöre yapılan yatırımlarda hızlı bir artış gözlenmiş ve 1980'li yılların sonunda dünya genelinde hizmetler sektörüne yönelik dolaysız yabancı sermaye yatırımları %55-60 düzeyine ulaşarak en hızlı büyüyen sektör olmuştur (UNCTAD, 1991, s.57).

Tablo 14.

İzin Verilen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1980-1989) – Milyon Dolar

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Madencilik	%	Hizmetler	%	Toplam
1980	88.76	92%	-	0%	-	0%	8.24	8%	97
1981	246.54	73%	0.86	0%	0.98	0%	89.13	26%	337.51
1982	98.54	59%	1.06	1%	1.97	1%	65.43	39%	167
1983	88.93	87%	0.03	0%	0.02	0%	13.76	13%	102.74
1984	185.92	69%	5.93	2%	0.25	0%	79.26	29%	271.36
1985	142.89	61%	6.37	3%	4.26	2%	80.97	35%	234.49
1986	193.47	53%	16.86	5%	0.86	0%	152.81	42%	364
1987	293.91	45%	13	2%	1.25	0%	347.08	53%	655.24
1988	490.68	60%	27.35	3%	5.62	1%	296.87	36%	820.52
1989	950.13	63%	9.36	1%	11.69	1%	540.59	36%	1.551.77

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2012.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 14'te 1980–1989 yılları arası izin verilen DYSY'larının sektörel dağılımı verilmiştir. Tablo 14 incelendiğinde, 1980–1989 yılları arası izin verilen DYSY'larının sektörel dağılımının büyük bir kısmının imalat ve hizmet sektörüne gittiği görülmektedir. 1980 yılında izin verilen DYSY'larının %92'si imalat, %8'i hizmetler sektörüne gitmektedir. 1989 yılında ise izin verilen DYSY'larının %63'ü imalat, %36'sı hizmetler, %9.36'sı tarım, %1'i madencilik sektörüne gitmektedir. 1989 yılında hizmetler sektörünün payının arttığı görülmektedir.

DYSY konusunda yıllar itibariyle sektörel bazda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. DYSY'ları geleneksel bir yapı içerisinde iken, 90'lı yıllardan sonra daha da genişleyerek yeni sektörler ilgi alanına girmiştir. Geleneksel olarak, turizm, otomobil, hazır giyim ve yiyecek sektörü dikkat çekerken, son dönemlerde bu dağılım telefon, software ve bilgisayar teknolojisi, elektronik parçalar, ortak servis ve şirket yönetim merkezleri, işlenmiş malzeme ve parçaları, "back office" faaliyetleri, geliştirilmiş lojistik operasyonları ve eczacılık ve bioteknoloji, gibi sektörlerini de içine alacak şekilde genişlemiştir (Özyıldız, 1998).

Tablo 15.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı(1990-1999) Milyon Dolar

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Madencilik	%	Hizmetler	%	Toplam
1990	1.214.06	65%	65.56	4%	47.19	3%	534.49	29%	1.861.30
1991	1.095.48	56%	22.41	1%	39.82	2%	809.55	41%	1.967.26
1992	1.274.28	70%	33.59	2%	18.96	1%	493.13	27%	1.819.96
1993	1.568.59	76%	21.05	1%	11.37	1%	462.38	22%	1.819.96
1994	1.107.29	75%	28.27	2%	6.2	0%	335.85	23%	1.477.61
1995	1.996.48	68%	31.74	1%	60.62	2%	849.48	29%	2.938.32
1996	640.59	17%	64.1	2%	8.54	0%	3.122.74	81%	3.835.97
1997	871.81	52%	12.22	1%	26.7	2%	767.48	46%	1.678.21
1998	1.017.29	62%	5.75	0%	13.73	1%	609.67	37%	1.646.44
1999	1.123.22	66%	16.19	1%	6.76	0%	553.4	33%	1.699.57

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2012.

İmalat sektöründeki DYSY'nın özelikle 1990 yılından itibaren geçmiş yıllara göre artış hızı daha fazladır. Özellikle 5 Nisan 1994 İstikrar Programının uygulamaya konulmasıyla DYSY ile ilgili alınan kararlar imalat sanayinde de etkisini göstermiş ve 1995 yılında imalat sanayinde toplam izin verilen DYSY, 1 milyar 996 milyon dolar

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayiini % 29'lük payla hizmet sektörü takip etmektedir. Hizmet sektöründe 1995 yılı izin verilen DYSY tutarı 849.48 milyon dolar olmuştur. İmalat sanayindeki DYS tutarı, hizmetler sektörüne oranla daha fazla iken, artış yönünden bakıldığında hizmetler sektöründeki artış, imalat sanayine göre daha hızlıdır. Özellikle turizm sektörüne yapılan yatırımların arttırılması için bir takım teşvik ve tedbirlerin alınması, bu yıllar arasında hizmetler sektöründeki DYY'ın artmasını beraberinde getirmiştir. Hizmetler sektöründe en fazla artış yine 5 Nisan Kararları'nın yarattığı olumlu hava ile 1996 yılında 3 milyar 122 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. İmalat sanayinde DYSY oranı yıllar itibariyle giderek azalırken, buna karşılık hizmet sektöründe ise yıllar itibariyle bir artış söz konusu olmuştur.

Tablo 16.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (2000-2008) Milyon Dolar

Yıllar	**İmalat**	**%**	**Tarım**	**%**	**Madencilik**	**%**	**Hizmetler**	**%**	**Toplam**
2000	1.105	32%	59	2%	5	0%	2.307	66%	3.477
2001	1.244	46%	134	5%	29	1%	1.317	48%	2.725
2002	892	40%	32	1%	17	1%	1.300	58%	2.242
2003	710	59%	7	1%	124	10%	365	30%	1.207
2004	214	17%	6	0.4%	75	6.1%	927	75.8%	1.222
2005	785	9%	7	0%	40	0%	7.699	90%	8.531
2006	1.866	11%	6	0%	122	1%	15.533	89%	17.527
2007	4.211	23%	9	0%	337	2%	14.014	75%	18.571
2008	3.931	29%	41	0%	152	1%	9.532	70%	13.656

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2012.

Tablo 16 incelendiğinde, 2000 yılında hizmetler sektöründe % 65'i aşan bir payın söz konusu olduğu görülmektedir. Tarım ve madencilik sektörlerine bakıldığında ise 1980-2003 arası toplam DYSY'nın içindeki payının imalat ve hizmet sektöründeki paydan çok daha az olduğu görülmektedir. 2008 yılında izin verilen DYSY'larının %70'i hizmet, %29'u imalat, %1'lik kısmı madencilik sektörlerine gitmektedir.

Özellikle 2006, 2007 ve 2008 yıllarında hizmet sektöründe gözle görülür bir artışın olduğu söylenebilir. Bu artışın nedeni, hizmet sektöründe yer alan özellikle bankacılık sektöründeki özelleştirmelerin bu döneme denk gelmesidir (Başarır, 2013, s.76).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 17.

Özelleştirme ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Yıllar	Özelleştirme Tutarı	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
2000	3.302	585
2001	2.579	2.369
2002	537	-
2003	187	-
2004	1.283	49
2005	8.222	1.500
2006	8.095	1.768
Toplam	24.205	6.271

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2007.

Tablo 17 incelendiğinde, 2000 ve 2001 yıllarında yaklaşık 3 milyar dolar olan özelleştirme tutarı 2003'te 187 milyon dolar seviyesine inmiştir. 2004 yılında tekrar artışa geçen özelleştirme tutarı, 2005 yılında 8 milyar 222 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2006 yılında ise bir önceki yıla göre biraz gerileyerek 8 milyar 95 milyon dolar olmuştur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 18.

Türkiye'de DYSY Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2009-2013)

Sektör/Milyon $	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2009-2013**
Sermaye Giriş	6.266	6.256	16.136	10.759	10.189	49.606
1.Tarım	48	81	32	43	37	241
2.Sanayi	3.887	2.887	8.037	5.479	4.810	25.100
Elektrik - Gaz	2.153	1.824	4.293	924	2.516	11.710
İmalat	1.640	924	3.596	4.342	2.008	12.510
Madencilik	89	136	146	213	250	834
3.Hizmetler	2.331	3.288	8.067	5.237	5.342	24.265
Finans ve Sigorta	817	1.621	5.883	2.084	3.734	14.139
Toptan Parakende Ticaret	389	435	709	221	356	2.110
Ulaştırma ve Depolama	230	183	222	130	292	1.057
İnşaat	209	310	301	1.428	222	2.470
Diğer Hizmetler	686	739	952	1.374	738	4.489
Sermaye Çıkış	-82	-35	-1.991	-633	-568	-3.309
Diğer Sermaye (Net)	663	343	13	462	16	1.497
Gayrimenkul(Net)	1.782	2.494	2.013	2.636	3.049	11.974
Toplam	8.629	9.058	16.171	13.224	12.686	59.768

Kaynak: YASED,2014.

Tablo 18'de 2009-2013 yılları arası DYSY girişlerinin sektörel dağılımı incelendiğinde en fazla payın sanayi sektöründen geldiği, daha sonra sırayla hizmet ve tarım sektörünün takip ettiği ve hizmet sektörü payının sanayi sektörüne yaklaştığı görülmektedir. 2009 krizinin etkisiyle ülkemize gelen 2009 yılı DYSY'nın düşük olduğu dikkat çekmektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 19.

Uluslararası Doğrudan Yabamcı Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı (2012-2013)

(Milyon $)

Sektörler	**2012**	**2013**
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	43	37
Madencilik ve Taşocakçılığı	213	250
İmalat Sanayi	4.342	2.008
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	2.201	342
Tekstil Ürünleri İmalatı	376	59
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	579	264
Makine ve Teçhizat İmalatı	32	5
Elektrikli Optik Aletler İmalatı	143	606
Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı Römork İmalatı	121	75
Diğer İmalat	890	657
Elektrik, Gaz ve Su	924	2.552
İnşaat	1.428	222
Toptan ve Perakende Ticaret	221	356
Oteller ve Lokantalar	16	53
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	130	292
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	2.084	3.734
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	173	130
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	546	105
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	639	450
Toplam	10.579	10.189

Kaynak: YASED, 2014.

2013 yılında 10 milyar 189 milyon dolar olan uluslararası doğrudan yatırım girişinin 3 milyar 734 milyon doları mali aracı kuruluşların faaliyetlerinden ve 2 milyar 552 milyon doları elektrik, gaz ve su sektörlerinden geldiği görülmektedir. 2012 yılında DYSY'larının imalat sınaide kullanılan miktarı 4 milyar 342 milyon dolar iken 2013 yılında bu miktar 2 milyar 8 milyon dolar olmaktadır. 2013 yılında, toplam 10 milyar 189 milyon dolar olan DYSY'larının 5 milyar 342 milyon doları hizmetler sektörüne gitmektedir. Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hizmetler sektöründeki payının arttığı görülmektedir. Bunu sınai ve tarım sektörleri izlemektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 20.

Uluslararası Sermayeli Firma Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

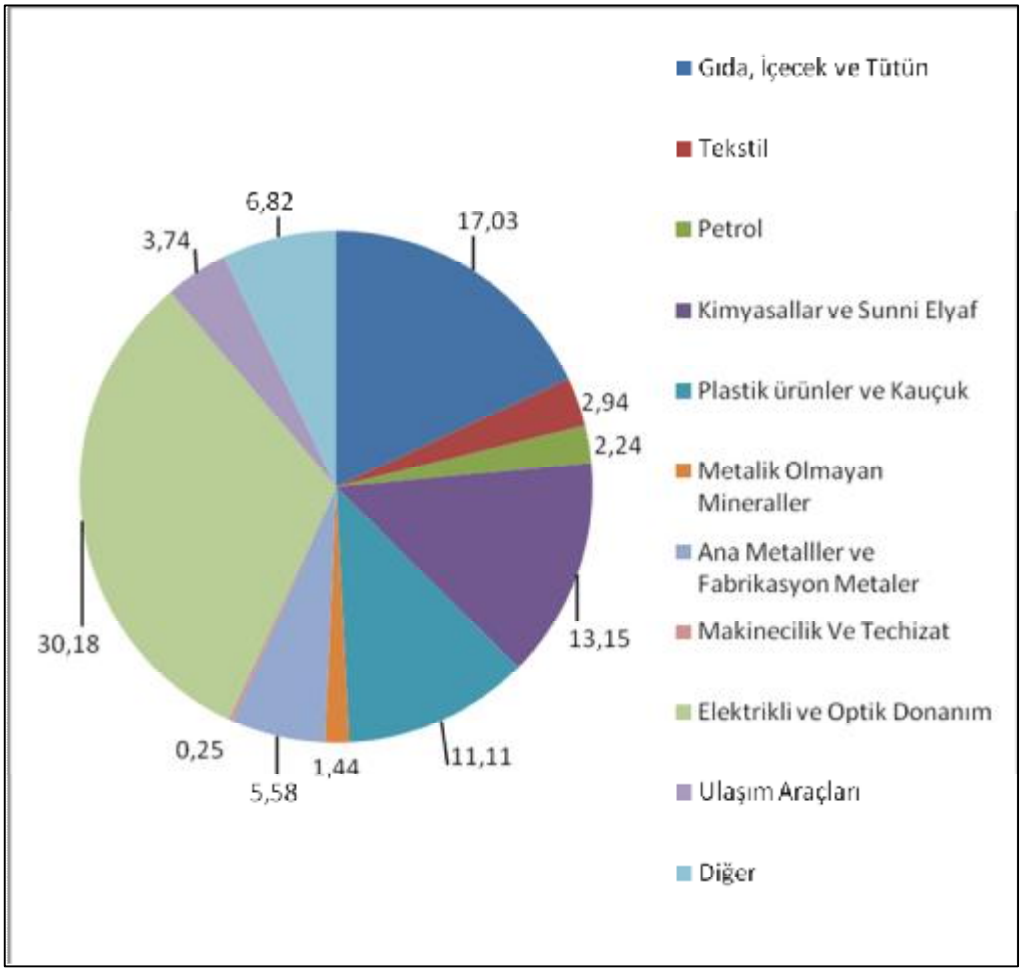
(Şirket Sayısı)

Sektörler	**1954-2007 (Birikimli)**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**1954-2013 Toplam**
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	238	49	52	61	70	55	32	557
Madencilik ve Taşocakçılığı	290	86	72	81	102	19	13	663
İmalat Sanayi	3.057	433	369	422	463	317	240	5.301
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	310	32	51	64	45	21	13	536
Tekstil Ürünleri İmalatı	377	20	16	23	32	19	10	497
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	340	43	37	51	59	36	28	594
Makine ve Teçhizat İmalatı	256	47	30	28	38	29	18	446
Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı Römork İmalatı	187	21	17	8	15	10	5	263
Diğer İmalat	1.587	270	218	248	274	202	166	2.965
Elektrik, Gaz ve Su	196	102	121	122	136	151	123	951
İnşaat	1.402	330	286	314	436	340	253	3.361
Toptan ve Perakende Ticaret	4.946	723	876	1.101	1.535	1.896	1.387	12.464
Oteller ve Lokantalar	1.200	196	162	139	99	95	74	1.965
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	1.360	269	248	332	482	442	318	3.451
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	219	41	15	15	32	28	21	371
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	2.414	586	446	514	795	694	535	5.984
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	761	200	154	172	213	236	146	1.882
Toplam	16.083	3.015	2.801	3.273	4.363	4.273	3.142	36.950

Kaynak: YASED, 2014.

Tablo 20 incelendiğinde, 1954-2013 yılları arası ülkemizde faaliyet gösteren 36.950 adet uluslararası faaliyet gösteren firmanın 12.464 tanesinin toptan ve perakende ticaret olmak üzere daha sonra 5984 ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri ve 5.301 ile imalat sanayinin faaliyet gerçekleştirdiği görülmektedir. İmalat sanayiinde faaliyet gerçekleştiren uluslararası sermayeli firmalarda 594 tanesi kimyasal madde ve ürünleri imalatı ile birinci sırada yer alırken, bunu 536 ile gıda ürünleri içecek ve tütün imalatı izlemektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Şekil 8. İmalat sanayiindeki yatırımların sektörel dağılımı (%) (2013 Yılı)
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2014.

Şekil 8, Türkiye'deki 2013 yılı imalat sanayi yatırımlarının sektörel dağılımı % olarak gösterilmiştir. Şekle bakıldığında 2013 yılı imalat sanayinde en büyük pay olan % 30,18'i elektrikli ve optik donanımlı malzemeler oluşturmaktadır. Bunu % 17,03 ile gıda, içecek ve tütün malzemeleri, %13,15 ile kimyasallar ve suni elyaf takip etmektedir. Türkiye'deki DYSY'larının tekstil sektöründeki payının %2,94, petrol payının ise %2,24 olduğu görülmektedir.

3.3.2. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı

2005 ve 2008-2013 dönemi Türkiye'de faaliyette bulunan DYSY'nın dağılımı Tablo 21'deki gibidir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 21.

Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon $)

Ülke	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
AB Ülkeleri	5.005	11.077	4.942	4.737	11.494	7.303	5.284
Almanya	391	1.237	497	597	665	491	1.845
Avusturya	-	586	1.019	1.584	2.418	1.519	659
Fransa	2.107	679	617	623	999	86	222
Hollanda	383	1.343	717	486	1.425	1.381	1.024
İngiltere	165	1.335	350	245	905	2.044	297
İtalya	692	249	314	25	111	154	145
Diğer AB Ülkeleri	1.267	5.648	1.428	1.177	4.971	1.628	1.092
Diğer Avrupa Ülkeleri(AB Hariç)	1.650	291	306	202	1.093	622	1.118
Afrika Ülkeleri	3	82	2	0	0	0	221
A.B.D.	88	868	260	323	1.403	439	344
Kanada	26	23	52	55	20	32	16
Orta-Güney Amerika ve Karayipler	8	60	19	6	62	20	1
Asya	1.756	2.345	673	928	2.055	2.337	3.202
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	-	2.184	361	473	1.558	1.593	2.562
Körfez Ülkeleri	1.675	1.963	209	388	195	940	1.182
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	3	96	78	45	1.359	653	1.380
Diğer Asya Ülkeleri	78	161	312	455	497	744	640
Diğer Ülkeler	1	2	12	5	9	6	3
Toplam	**8.538**	**14.748**	**6.266**	**6.256**	**16.136**	**10.759**	**10.189**

Kaynak: YASED, 2014.

Tablo 21 incelendiğinde, Türkiye'ye en fazla DYSY AB ülkelerinden gelmektedir. Türkiye'ye gelen DYSY'larında 2008 yılında en büyük pay 11 milyar 077 milyon dolar ile AB ülkeleri olmuştur. AB ülkelerini 2 milyar 345 milyon dolar ile Asya Ülkeleri izlemektedir. ABD ise 2008 yılında 868 milyon dolar ile üçüncü sıradadır.2009 yılında 2009 krizinin etkisiyle bütün ülke gruplarının Türkiye'ye gerçekleştirdiği YSY'ları azalmıştır. 2009 yılında AB ülkelerinden 4 milyar 942 milyon dolar, Asya ülkelerinden 673 milyon dolar, ABD'den ise 260 milyon dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir. 2010 yılında AB ülkelerinden 4 milyar 737 milyon dolar, Asya ülkelerinden 928 milyon dolar, ABD'den 323 milyon dolar doğrudan yabancı sermaye girişi olmuştur. 2011 yılında ciddi bir artış yaşanarak AB ülkelerinden 11 milyar 494 milyon dolar, Diğer Avrupa ülkelerinden 1 milyar 093 milyon dolar, ABD'den 1 milyar

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

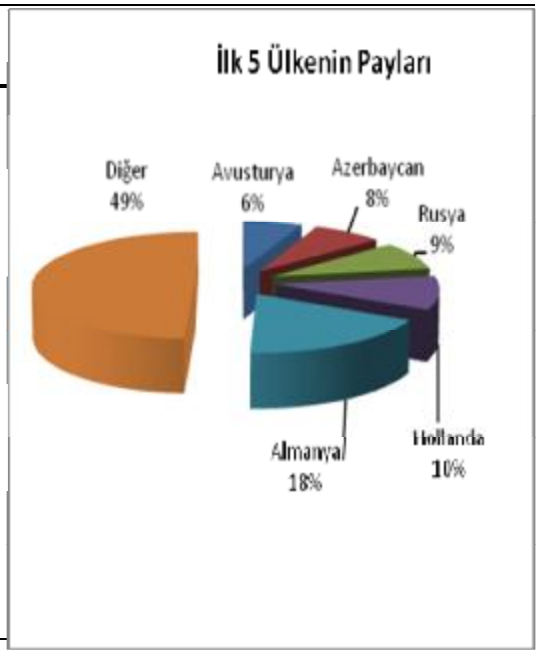
403 milyon dolar, Asya ülkelerinden 2 milyar 55 milyon dolar DYS girişi olmuştur. 2012 yılında toplamda azalış yaşanmış, Türkiye'ye gelen DYSY'ları AB ülkelerinden 7 milyar 303 milyon dolar, Asya ülkelerinden 2 milyar 337 milyon dolar, ABD'den 439 milyon dolar olmuştur. 2013 yılında ise 5 milyar 284 milyon dolar AB ülkeleri, 3 milyar 202 milyon dolar Asya ülkeleri, 344 milyon dolar ABD olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise 10 milyar 189 milyon dolar olan DYSY'larında AB, Asya, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ilk sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yatırımların dağılımında en büyük payı daima Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler tarafından gelmektedir. Elbette ki bu durumun oluşmasında coğrafi yakınlık, dış ticaretimizde bu ülkelerin payı ve bu ülkelerdeki vatandaşlarımızın nüfusunun yoğunluğu da önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Erçakar ve Karagöl, 2011, s.21).

Tablo 22.

2013 Yılında Türkiye DYSY Girişlerinde Başlıca Ülkeler ve Payları

2013	**DYSY Girişleri (milyon $)**
1 Almanya	1.845
2 Hollanda	1.024
3 Rusya	868
4 Azerbaycan	776
5 Avusturya	659
6 Lübnan	574
7 İspanya	531
8 Japonya	493
9 Katar	469
10 ABD	344
11 Diğer	2.606
Toplam (Net Sermaye Girişleri)	10.189

Kaynak: YASED, 2014.

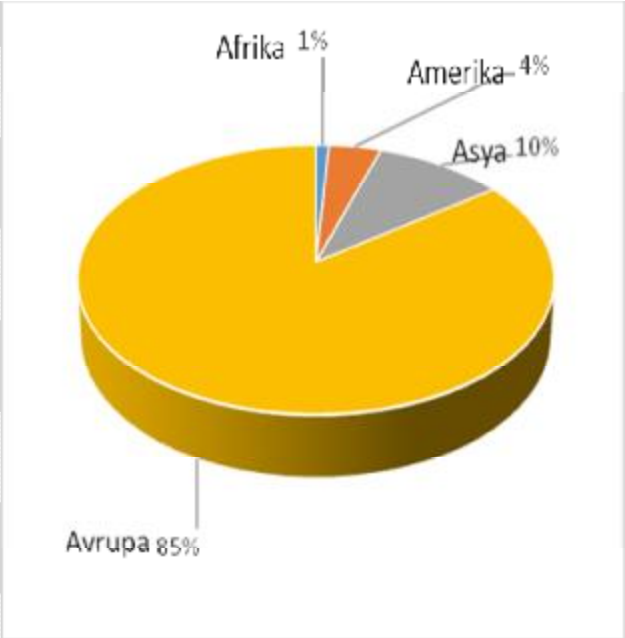
2013 yılında Türkiye'ye en fazla DYSY girişini sağlayan ülkelerden sırasıyla Almanya, Hollanda, Rusya, Azerbaycan, Avusturya ilk beş sırada yer almıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 23.

2014 Yılı İlk Çeyreğinde Ülkemize DYSY Girişlerinin Ülkeler ve Bölgeler İtibari İle Dağılımı

2014 / 1.Ç	DYSY Girişleri (milyon $)	Pay
1. Hollanda	1.168	38
2. Rusya	689	22
3. İtalya	343	11
4. ABD	116	4
5. İngiltere	105	3
6. Almanya	100	3
7. Azerbaycan	75	2
8. Suudi Arabistan	54	2
9. Fransa	50	2
10. Güney Afrika	42	1
Diğer	334	11
Toplam (sermaye girişi)	**3.076**	**100**

Kaynak: YASED, Mayıs 2014.

Tablo 23, 2014 yılı ilk çeyreğinde ülkemize DYSY girişlerinin ülkeler ve bölgeler itibariyle dağılımını göstermektedir. Tabloya göre 2014 yılı ilk çeyreğinde, Türkiye'ye en fazla DYSY girişini sağlayan ülkeler Hollanda, Rusya, İtalya ve ABD olmuştur. Türkiye'ye gelen DYSY'nın bölgesel olarak dağılımına baktığımızda, %85 gibi büyük bir payın Avrupa'dan, %10'luk kısmın Asya'dan, %4'lük kısmın Amerika'dan, son olarak ta %1'lik kısmın Afrika'dan geldiği görülmektedir.

3.3.3. Türkiye'deki Uluslararası Sermayeli Şirketler

Türkiye'de kurulan DYSY'nın 1954-2013 arası kuruluş türlerine (yeni, iştirak, şube) göre dağılımı Tablo 24'te verilmektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 24.

Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

(Şirket Sayısı)

Yıl	**Yeni**	**İştirak**	**Şube**	**Toplam**
1954-2007(Birikimli)	12.619	3.027	437	16.083
2008	2.351	603	61	3.015
2009	2.185	550	66	2.801
2010	2.665	527	81	3.273
2011	3.633	635	95	4.363
2012	3.615	575	83	4.273
2013	2.885	182	75	3.142
Genel Toplam	29.953	6.099	898	36.950

Kaynak: YASED, 2014.

Tablo 24'e göre, 2013 yılı itibariyle ülkemizde faaliyette bulunan 36.950 adet yabancı sermayeli şirketin 29.953 tanesini yeni şirket oluştururken, 898 tanesini ise şube oluşturmaktadır. 6.099 adet yerli sermayeli şirkete de yabancı sermaye iştiraki gerçekleşmiştir. Toplam 36.950 adet uluslararası sermayeli şirket ülkemizde faaliyet göstermektedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 25. *Uluslararası Sermayeli Firma Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı*

(Şirket Sayısı)

Ülkeler	**1954-2007 (Birikimli)**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**1954-2013 Toplam**
AB Ülkeleri	9.119	1.656	1.409	1.410	1.765	1.541	1.142	18.042
Almanya	2.745	534	480	456	596	491	349	5.651
Hollanda	1.236	247	142	174	184	171	132	2.286
İngiltere	1.581	215	187	157	185	171	139	2.635
İtalya	531	98	85	92	111	108	88	1.113
Diğer AB Ülkeleri	3.026	562	515	531	689	600	434	6.357
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1.707	418	319	401	453	423	298	4.019
Afrika Ülkeleri	268	43	66	97	130	152	164	920
Kuzey Amerika	837	122	141	133	189	151	101	1.674
A.B.D.	735	105	109	101	162	113	78	1.403
Kanada	102	17	32	32	27	38	23	271
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	93	14	17	15	20	19	25	203
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	2.780	511	603	921	1.432	1.645	1.127	9.019
Diğer Asya	1.084	212	222	262	337	303	261	2.681
Çin Halk Cum.	266	41	39	41	54	54	58	553
Güney Kore Cum.	116	13	20	18	16	29	24	236
Diğer	702	158	163	203	267	220	179	1.892
Diğer Ülkeler	195	39	24	34	37	39	24	392
Toplam	16.083	3.015	2.801	3.273	4.363	4.273	3.142	36.950

Kaynak: YASED, 2014.

Tablo 25'te, 1954-2013 yılları arası ülkemizde faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısının ülkeler itibariyle dağılımı gösterilmiştir. Tablo 25'e göre 36.950 uluslararası sermayeli şirketlerin ülke gruplarına göre dağılımında, AB ülkeleri ilk sırada, Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri ise, 9.019 firma ile ikinci sırada yer almıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BÖLÜM IV

TÜRKİYE' DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde DYSY'larının ekonomik büyüme üzerine etkisi değerlendirilerek bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelenmektedir. 1980-2012 dönemi Türkiye ekonomisi için DYSY-ekonomik büyüme ilişkisi ekonometrik analiz yapılarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Ekonomik büyüme en geniş anlamda, bir ekonominin toplam üretim, yatırım, ithalat ve ihracat gibi temel göstergelerin, istihdam ve üretim kapasitesi ile ilgili olarak bir dönemden diğer bir döneme artması şeklinde tanımlanmaktadır. Daha dar anlamda ise ekonomik büyüme, bir ülkenin gayri safi milli hâsılasının (GSMH) bir dönemden diğer bir döneme reel olarak artması şeklinde ifade edilmektedir (Kula, 2003, s.141). Ekonomik büyümedeki en önemli faktör ise yatırımdır.

Ekonomik büyüme yeni yatırımların yapılmasını, yeni yatırımlar ise ilave tasarrufların yapılmasını gerektirir. Ülkeler, özellikle gelişmekte olan ülkeler, kişi başına düşen milli gelirleri düşük olduğu için, arzuladıkları büyümeyi iç tasarruflarla karşılamakta çoğu zaman yetersiz kalırlar. Bu noktada dış tasarruflar, DYSY şeklinde ülkeye gelerek bu açığı kapatırlar (Güven, 2006, s.64).

DYSY'nın ev sahibi ülkenin üretimini artırarak GSYİH'sına katkıda bulunması beklenir. Ancak yabancı yatırımcı girdi olarak yerli değil ithal girdi kullanıyor ise, DYSY'nın ülke GSYİH'sına yaptığı net katkı ithal girdi tutarı düşüldükten sonra kalan tutar kadardır. DYSY'nın ev sahibi ülkede yarattığı net katma değeri hesaplanırken yıllık kârdan kendi ülkesine yaptığı kâr transferinin de düşülmesi gerekmektedir. Ayrıca ev sahibi ülke ekonomisine DYSY'nın net katkısı hesaplanırken aynı zamanda kullanılan yerli girdilerin fırsat maliyetlerinin de düşülmesi gerekmektedir. Eğer bu girdiler atıl ise fırsat maliyetleri sıfır olup yabancı yatırımcının ev sahibi ülke ekonomisine katkısı büyük olacaktır. DYSY ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde yaptığı net katkı hesaplanırken doğrudan etkiler yanında dışsallıklar ve vergi ödemeleri gibi

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

dolaylı etkiler de dikkate alınarak daha sağlıklı sonuca ulaşılabilir. O halde DYSY'nın ev sahibi ülkede yarattığı katma değerin kullanılan ithal girdi değerine oranı 1'den büyük olursa, *fayda-maliyet analizi* çerçevesinde ekonomiye katkısı olumlu olmaktadır (Karluk, 1996, s.424-425).

DYY'ların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üç şekilde olmaktadır. Birincisi, ülkedeki mevcut sermaye stokunu arttırmasıdır. İkincisi, yabancı şirketlerin varlığının pozitif dışsallıklar ve yayılma etkisi sonucu ortaya çıkan verimlilik artışları şeklinde ekonomik büyüme üzerinde rol oynamasıdır. Son olarak da yurtiçi yatırımlar üzerinde DYSY'nın birtakım olumlu etkileri vardır. Bunlar bir taraftan yerli müteşebbisi özellikle de verimsiz çalışan firmaları dışlarken; diğer taraftan ekonominin gelişmemiş sektörlerinde yatırımın teşvik edilmesini sağlarlar. DYY'larla yurtiçi yatırımlar birbirlerinin tamamlayıcısı konumundadırlar. İktisat literatüründe YSY'larının yurtiçi yatırımı olumlu etkilediğine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır (Bilgili, Düzgün ve Uğurlu, 2007, s.132).

GOÜ'lerin ekonomik kalkınma yolundaki en önemli engellerinden birisi, yurtiçi sermaye birikimlerinin yetersizliğidir. Bu sermaye açığını azaltmak için önerilen alternatif yaklaşımlardan birisi de ülkeye DYSY girişini artırmaktır. Bu şekilde DYSY'larının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönünde geniş bir görüş birliği vardır (Şimşek ve Behdioğlu, 2006, s.47).

Ekonomik büyüme yolunda sermaye artışı kadar hayati öneme sahip olan bir diğer olgu da teknolojik gelişmedir. DYS yatırımları, ev sahibi ülkenin sermaye stokuna bina, makine, teçhizat ve ekipman ilave etmesinin yanı sıra, üretim faktörlerinin verimliliğini artıracak bilgi, deneyim, teknoloji, organizasyonel beceri ve pazarlama yöntemleri gibi değerlerin de ülke ekonomisine entegre edilmesine katkıda bulunurlar. Bu faktörler de doğrudan ve dolaylı olarak ekonomik büyümeye pozitif yönde katkıda bulunmaktadır (Sevinecek, 2010, s.28).

GOÜ'lerin büyüme hızını belirleyen ana faktörler iç tasarruf açığı ve döviz gelirlerinin yetersizliğinden kaynaklanan döviz kısıtıdır. Bu anlamda DYSY'larının beklenen en önemli faydalarından birisi dış açıkların giderilmesine katkı sağlamasıdır. Öncelikle YSY'cısının ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosuna yaptığı ilk olumlu etki, yatırımların bir defaya mahsus olarak bilanço üzerinde olumlu olarak yansımasıdır. Bunun dışındaki diğer bir olumlu etki ise, yabancı sermayeli şirketlerin ihracat imkanlarının düzeyi ile orantılıdır. Bu şirketler dış piyasalarındaki etkinlikleri ile ülke ihracatının gelişmesine önemli bir katkı sağlayabilmektedirler. Bununla birlikte,

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yabancı sermayeli şirketlerin ülke dışına çıkardıkları kar transferleri, üretimlerini gerçekleştirmek için yaptıkları ara ve yatırım malı ithalatı da ödemeler bilançosunda döviz çıkışına neden olmaktadır. Ancak, ihracat yolu ile sağlanan döviz katkısı, diğer döviz çıkışlarından fazla olduğu takdirde DYS firmalarının ödemeler bilançosu açısından net etkisi pozitif olabilmektedir (Ongun, 2001, s.326-27).

DYSY önceleri "Erken Keynes-Sonrası Büyüme Teorileri" çerçevesinde incelenmiştir. Bu teoriler büyümede en önemli payın tasarruf ve yatırım oranlarına ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu teorilerin en önemlisi Harrod-Domar modelidir. Daha sonraki incelemeler "Neo-Klasik Büyüme Modelleri" ile devam etmiş ve teknolojik ilerlemeler üzerinde durulmuştur. Bu akımın en önemli temsilcileri de Solow ve takipçileridir. Günümüzde ise DYSY daha çok "Yeni – İçsel Büyüme Modelleri" ile analiz edilmektedir. Bu modeller ise, Ar-Ge, beşeri sermaye birikimi ve dışsallıklara önem vermektedir. Bu teorinin en önemli isimleri ise Romer ve Lucas'tır (Balasubramanyam, Salısu & Sapsford, 2000, s.7-10).

4.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkileri İle İlgili Ampirik Çalışmalar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gittikleri ülkelerin ekonomileri üzerinde çeşitli açılardan etkide bulunur. Bu etkiler büyüme, verimlilik, tasarruf ve yatırım, istihdam, teknoloji ve yönetim bilgisi başlıkları altında toplanabilir. Özellikle GOÜ'ler, DYSY'nı ekonomik kalkınmalarına önemli katkı sağlayacak kaynaklardan biri olarak kabul etmektedirler. Zira, GOÜ'lerin temel problemlerinden birisi sermaye birikiminin yetersizliğidir. DYSY ev sahibi ülkelerin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine önemli katkı sağlamaktadır. DYSY, sadece gittikleri ülkeye başlangıçta getirmiş oldukları sermaye bakımından değil, aynı zamanda elde ettiği karların belli bir bölümünü yeniden yatırımlara yönlendirmesiyle de bulundukları ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadırlar (Seyidoğlu, 2003, s.729).

Ekonomik büyüme üzerine DYSY'larının etkilerini inceleyen çalışmalar arasında tam anlamıyla bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak hakim görüş; iki olgu arasında yakın ve paralel bir ilişkinin olduğu yönündedir. Bununla birlikte, DYSY'larının büyüme üzerine etkilerini ele alan araştırma sonuçları, genel olarak DYSY'larının büyüme üzerindeki artırıcı etkilerinin ortaya çıkabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin uygun-destekleyici yatırım ortamını hazırlaması ve minimum bir

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kalkınma düzeyine erişmiş olması gerekliliğine işaret etmektedir (Arslan ve Kökocak, 2006).

Saltz (1992), çalışmasında 1970-1980 dönemine ait üçüncü dünya ülkeleri için DYSY'ları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş, çalışmalarının sonucunda iki değişken arasında negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Fry (1993), çalışmasında 16 gelişmekte olan ülke ve 11 gelişmiş ülke(kontrol grubu) verilerini kullanarak gelişmekte olan ülkelere giren DYSY'larının sermaye birikimini artırıp artırmadığı, ödemeler dengesini finanse edip etmediği gibi sorulara yanıt aramıştır. Çalışmanın neticesinde gelişmiş ülkelerde, DYSY'larının büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu çalışmanın kapsamındaki gelişmekte olan ülkelerde ise birtakım olumlu etkileri olduğu, tüm ülkeler birlikte ele alındığında ise DYSY'larının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi gözlenmiş ise de bu etkinin, finansal baskı ve ticaretteki yapısal bozulmaya neden olduğu durumlarda bozulduğu vurgulanmıştır.

Balasubramanyam, Mohammed ve David (1996), 1970-1985 dönemlerine ait 46 ülke için DYSY'larının ekonomik büyümeyle ilişkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmadan DYSY'larının ekonomik büyümeyi genişletici etkisinin ithal ikamesinden ziyade, ihracatı teşvik eden politikaları izleyen ve yüksek eğitimli işgücüne sahip ülkelerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Borensztein, Gregorio ve Lee (1998), gelişmekte olan 69 ülkenin 1970-1989 dönemleri verilerini incelemişlerdir. Çalışmada belirli bir beşeri sermaye düzeyine sahip ülkelerde DYSY'larının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bosworth ve Collins (1999), yabancı sermayenin ev sahibi ülke üzerindeki etkilerini 55 GOÜ ve 1978–1995 dönemleri arasındaki verileri kullanarak analiz ettikleri çalışmalarında, bu tür kaynakların yatırıma mı yoksa tüketime mi yöneldiği sorularını araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda DYSY'ları ve büyüme arasında pozitif etkiler tespit etmişlerdir.

Nair-Reichert ve Weinhold (2001), 24 gelişmiş ülkeye ait verileri kullanarak 1971-1995 döneminde DYSY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişler, modele bu iki değişkenin yanı sıra brüt yatırımlar, ticarete açıklık oranı, enflasyon oranı, ortalama eğitim süresi değişkenlerini de dâhil etmişlerdir. Sonuç olarak DYSY'larının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğuna ulaşmışlardır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Zhang (2001), eşbütünleşme yöntemi kullanarak Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerindeki DYSY'ları ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Bu 11 ülkeden Hong Kong, Endonezya, Singapur, Tayvan ve Meksika'da DYSY'ların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Carkovic ve Levine (2002), DYSY ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bulmak için 1960-1995 dönemine ait verileri gelişmiş ve gelişmekte olan 72 ülke üzerinde uygulamış ve çalışmasının sonucunda DYSY ile ekonomik büyüme arasında hiçbir anlamlı ilişkiye ulaşılamamıştır.

Menciger (2003), geçiş ekonomileri üzerine 1994-2000 dönemi için yaptığı çalışmasında Geçiş ekonomilerinde DYSY'ları ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelemiş ve iki değişken arasında negatif bir ilişki bulmuştur.

Li ve Liu (2004), çalışmalarında DYSY'nın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini bulmak için 1970-1999 dönemini hem gelişmiş ülkeler hem de GOÜ'ler için incelemiş ve DYSY ve ekonomik büyüme arasında kuvvetli bir tamamlayıcılık ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Chowdhury ve Mavrotas (2005), doğrudan yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi farklı bir nedensellik testi ile ekonometrik sınamadan geçirerek daha net sonuçlara ulaşmaya çalışmışlardır. 1969- 2000 yılları arasında, en fazla doğrudan yatırım alan ülkelerden üçü olan Şili, Malezya ve Tayland için nedensellik ilişkisi aranmıştır. Farklı makroekonomik dönemleri, siyasi rejimleri ve büyüme trendleri olan bu üç ülke için şu sonuçlar elde edilmiştir. 1) GSYH ile doğrudan yatırımlar arasında GSYH'dan DYSY'larına doğru bir nedensellik vardır. 2) Bunun tersine olan bir nedensellik ilişkisine ise rastlanmamıştır. (Şili için); Malezya ve Tayland için ise GSYH'dan doğrudan yatırımlara doğru tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmada, DYSY'larının ekonomik büyümeyi desteklediği hipotezine karşı sonuçlar elde edilmiştir (Başarır, 2013, s.62).

Alfaro ve Charlton (2007), 19 sektör için 1990-2001 döneminde 22 OECD ülkesini kapsayan çalışmalarında sektörel verileri kullanarak, DYY'lar ile ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi ile incelenmiş ve DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir etki bulunmuştur.

Har Wai Mun, Teo Kail İn, Yee Kar Man (2008), 1972-2005 dönemine ait Malezya ekonomisi üzerinde yaptıkları çalışmada OLS yöntemi kullanılmış ve DYSY'nın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Erçakar ve Yılgör (2010), 1985-2005 dönemine ait 19 GOÜ verilerine yönelik yaptıkları çalışmada, DYSY'ları ve GSYİH verilerinin uzun dönemli ilişkisini incelemişlerdir. Panel birim kök testlerinin yapıldığı çalışmada, ülkelerin DYY akımlarının ve GSYİH'larının birim köke sahip olmadığı, yani durağan olduğu görülmüştür. Panel eşbütünleşme testleri sonucunda, azgelişmiş ülkelerde DYS ile GSYİH serilerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiği saptanmıştır.

Rupai Chowdhary ve Vivek Kushwaha (2013), 1992-2011 dönemine ait Hindistan ekonomisi üzerine yapılan çalışmada ADF ve Granger nedensellik testi yapılmış ve DYSY ile yerli yatırımlar arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de DYSY'ları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan ampirik çalışmalar ise şu şekilde özetlenmektedir:

Yılmazer(2010), Türkiye üzerine yaptığı çalışmada 1991:1–2007:3 döneminde üçer aylık verilerle GSYİH, DYSY, ihracat ve ithalat değerleri arasındaki nedensellik ilişkisi, Granger nedensellik analizi yardımıyla incelenmiştir. Analizde, DYSY'larının zayıf da olsa ihracat ve ithalattaki gelişmeyi takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ihracat ve ithalat ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik olduğu ve ayrıca ithalattan ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi bulunduğu sonuçlarına da ulaşılmıştır.

Ekinci (2011), Türkiye ekonomisi için 1980-2010 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, DYY'lar ile ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkileri incelemiştir. Yapılan analizde, ilk olarak DYY'lar ile GSYİH, sonra da DYY'lar ile istihdam arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, DYY'lar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunurken, doğrudan yatırımlar ile istihdam arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Analiz sonuçlarına göre DYY'larda meydana gelen değişmeler, GSYİH'da meydana gelen değişmelerin önemli bir kaynağını oluştururken, DYY'lardaki değişmelerin GSYİH'daki değişmelerden kaynaklandığını ifade etmenin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durum büyümenin DYY'ları açıklama yüzdesinin daha küçük olduğunu ortaya koymaktadır.

Koyuncu (2011)'nun çalışmasında Türkiye'de DYSY'ları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1990-2010 yılları arasındaki üç aylık veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Granger nedensellik testi, incelenen dönem içerisinde değişkenler arasında karşılıklı anlamlı etkileşimin olduğunu göstermiştir. DYSY'lardaki artışın büyümeyi artırıcı yönde etki yapacağı sonucuna ulaşılmıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Başarır (2013), 1998-2012 yılları arasında, Türkiye ekonomisinde DYSY'ları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik açısından incelenmesine yönelik bir uygulama çalışması yapmıştır. VAR modeli kurulması neticesinde elde edilen sonuçlara göre yapılan çalışmada, DYSY'ları ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Başka bir deyişle, Türkiye'ye giren DYSY'larının ekonomik büyümeye neden olduğu söylenememektedir.

Tablo 26.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme Etkisi Literatür Özeti

Yazarlar	Örnek	Metot	Sonuçlar
Saltz(1992)	1970-1980 dönemine ait üçüncü dünya ülkeleri	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki vardır.
Balasubramanyam, Mohammed ve David (1996)	1970-1985 dönemine ait 46 ülke	Panel veri regresyon analizi	Yüksek eğitimli iş gücüne sahip ülkelerde daha pozitif etkisi var.
Borensztein, Gregorio ve Lee (1998)	1970-1989 dönemine ait gelişmekte olan 69 ülke	Panel veri regresyon analizi	DYSY ekonomik büyümeyi pozitif etkiliyor.
Bosworth ve Collins (1999)	1978–1995 dönemine ait 55 gelişmekte olan ülke	Panel veri regresyon analizi	DYSY ekonomik büyümeyi pozitif etkiliyor.
Nair-Reichert ve Weinhold (2001)	1971-1995 dönemine ait 24 gelişmiş ülke	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif etki vardır.
Zhang (2001)	Doğu Asya ve Latin Amerika ülkeleri	Panel veri regresyon analizi	11 ülkeden 5'inin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucu çıkmıştır.
Carkovic ve Levine(2002)	1960-1995 dönemine ait gelişmiş ve gelişmekte olan 72 ülke	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır.
Menciger(2003)	1994-2000 dönemine ait geçiş ekonomileri	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arsında negatif ilişki vardır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 26 (Devamı)

Li ve Liu(2004)	1970-1999 dönemine ait gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Chowdhury ve Mavrotas (2005)	1985-2005 dönemine ait 19 gelişmekte olan ülke	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde pozitif ilişki vardır.
Alfaro ve Charlton(2007)	1990-2001 dönemine ait 22 OECD ülkesi	Panel veri regresyon analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Mun, İn, Man(2008)	1972-2005 dönemine ait Malezya ekonomisi	OLS analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır
Yılmazer(2010)	1991:1–2007:3 dönemine ait Türkiye ekonomisi	Granger nedensellik analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında zayıf da olsa ilişki vardır.
Ekinci(2011)	1980-2010 dönemine ait Türkiye ekonomisi	Granger nedensellik analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Koyuncu(2011)	1990-2010 dönemine ait Türkiye ekonomisi	Granger nedensellik analizi	DYSY'nın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi vardır.
Başarır(2013)	1998-2012 dönemine ait Türkiye ekonomisi	Granger nedensellik analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır.
Chowdhary ve Kushwaha(2013)	1992-2011 dönemine ait Hindistan ekonomisi	ADF ve Granger nedensellik analizi	DYSY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4.3. Veri Seti, Metodoloji ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada, DYSY'ları ile GSYİH ve reel döviz kuru arasındaki nedensellik ilişkisi E-views 7.1 programı kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmada, 1980-2012 yılları arasında Türkiye ekonomisindeki mevcut veriler dahilinde, Türkiye'de DYSY'ları ile kişi başına GSYİH ve reel döviz kuru arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. DYSY'larının kişi başına GSYİH'ya olan etkisi araştırılırken makroekonomik istikrarın önemini ortaya koymak ve modelin tahmin gücünü arttırmak için çalışmanın teorik modeline fiyat seviyesi ve reel döviz kuru değişkenleri dahil edilmiştir. Modelimiz teorik olarak şu şekildedir:

GDP=f (FDI,RER)

Modeldeki GDP kişi başına düşen GSYİH'yı, FDI DYSY'ını, RER ise reel döviz kuru değişkenini göstermektedir. Belirlenen değişkenlerin Türkiye ekonomisindeki DYSY'larını hangi yönde ve ne ölçüde etkiledikleri zaman serisi yöntemi kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Modelin uygulamasında kullanılan veriler yıllık olarak alınmıştır.

Çalışmada kullanılan regresyon modeli şu şekildedir:

$$\ln GDP_t = b_0 + b_1 \ln\text{FDI} + b_2 \ln\text{RER} + u_t$$

Modelde, lnGDP bağımlı değişkendir ve logaritmik olarak kişi başına düşen reel GSYİH'yı gösterir. Bağımsız değişkenlerden olan lnFDI logaritmik olarak DYSY'nı gösterirken, lnRER ise logaritmik olarak reel döviz kurunu ifade etmektedir. Modeldeki b_0 sabit terim, u_t ise hata terimidir. Serileri değişen varyans ve otokorelasyondan koruyabilmek için modeldeki tüm değişkenlerin logaritması alınarak analize devam edilmiştir. Serileri fiyat değişimi etkisinden arındırmak için ise değişkenler reelleştirilmiştir. Kişi başına GSYİH (GDP) ve reel döviz kuru (RER) verileri merkez bankasından, DYSY verileri ise Unctad sitesinden alınmıştır.

Çalışmada, Türkiye ekonomisine ait olan verilerin durağan olup olmadığı test edilmiş ve elde edilen sonuca göre kısa dönemli ilişkinin sınanması için VAR etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yapılmıştır. Uzun dönemli bir ilişkinin belirlenmesi için ise eş-bütünleşme testleri yapılmaya çalışılmıştır. Bunların yanında, uzun dönemli bir

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ilişkinin çıkması durumunda, kısa dönem dinamiklerini belirlemek için hata düzeltme modeli uygulanacaktır.

4.4. Ampirik Bulgular

DYSY'ları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemek için analizler yapılarak sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler sırasıyla şu şekildedir:

4.4.1. Durağanlık Testi (Birim Kök) Sonuçları

Serilerin entegre derecelerini belirlemek için tüm değişkenlere Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yapılmıştır. Birim kök testlerinin sonuçlarına göre serilerin durağan olup olmadıklarına eğer durağan ise kaçıncı dereceden durağan oldukları anlaşılmaya çalışılacaktır. Tablo 27'de ADF birim kök sonuçları, tablo 28'de ise PP birim kök sonuçları gösterilmiştir. Kişi başına GSYİH, DYSY'ları, reel döviz kuru değişkenlerinin hem ADF hem de PP birim kök testi sonuçlarına göre seviyede birim kök tespit edilmiş ve durağan olmadıkları görülmüştür. Aynı değişkenlerin birinci farkları alındığında ise hem ADF hem de PP birim kök testi sonuçlarına göre durağan hale geldikleri görülmüştür.

Tablo 27.

ADF Birim Kök Sonuçları

	Düzey		**Birinci Fark**	
Değişkenler	**ADF Değerleri**	**Kritik Değer (%5)**	**ADF Değerleri**	**Kritik Değer (%5)**
lnGDP	0.8599	-3.5577	-3.6430	-3.5628
lnFDI	-0.8762	-2.9571	-5.8701	-2.9604
lnRER	0.0862	-2.9571	-5.2874	-2.9604

ADF testi için kritik değerler, MacKinnon (1996)'dan elde edilmiştir.

lnGDP için, seviyede birim kök testi sonucuna göre; ADF t istatistiği değeri (0.8599), %5 güven düzeyinden (-3.3577) mutlak değer olarak küçük olduğu için ve yine lnFDI'ın ADF t istatistiği değeri (-0.8762), %5 güven düzeyinden (-2.9571) mutlak değer olarak küçük olduğu için seri birim kök içermekte ve seriler durağan değildir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Verilerin birinci dereceden farkı alındığında ADF test değeri mutlak değer olarak %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden büyük olduğundan seri birim kök içermemektedir yani seri durağan hale gelmektedir.

Tablo 28.

PP Birim Kök Sonuçları

	Düzey		Birinci Fark	
Değişkenler	**ADF Değerleri**	**Kritik Değer (%5)**	**ADF Değerleri**	**Kritik Değer (%5)**
lnGDP	-1.7976	-2.9571	-3.0978	-2.9604
lnFDI	-0.8851	-2.9571	-5.8376	-2.9604
lnRER	0.0272	-2.9571	-5.2856	-2.9604

ADF testi için kritik değerler, MacKinnon (1996)'dan elde edilmiştir.

Tablo 28 incelendiğinde, lnGDP için seviyede birim kök testi sonucu ADF t istatistiği değeri (-1.7976), %5 güven düzeyinden (-2.9571) mutlak değer olarak küçük olduğu için ve yine lnFDI için seviyede birim kök testi sonucu ADF t istatistiği değeri (-0.0272), %5 güven düzeyinden (-2.9571) küçük olduğu için seri birim kök içerir ve seriler durağan değildir.

Serileri durağan hale getirmek için serilerin birinci dereceden farkı alınmıştır. ADF test değeri %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden mutlak değer olarak büyük olduğundan seri birim kök içermemektedir yani seri durağan hale gelmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin aynı seviyede birinci dereceden durağan olduğu anlaşılmıştır.

4.4.2. VAR Analizi

Serilerin durağanlığı sağlandıktan sonra seriler arasındaki ilişkilerin incelenmesi için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 29'da GDP, FDI ve RER değişkenleri için en uygun gecikme uzunluğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 29.

VAR Analizi Sonucu Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Değişkenler: lnGDP, lnFDI, lnRER					
Gecikme	**LR**	**FPE**	**AIC**	**SC**	**HQ**
0	NA	0.0002	0.0052	0.1453	0.0500
1	36.3567*	9.12e-05*	-0.7931*	-0.2326*	-0.6138*
2	8.7326	0.0001	-0.5728	0.4080	-0.2590

LR: Düzenlenmiş Sırasal LR Test İstatistiği, FPE: Son Tahmin Hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

(*) : Kriterin Belirlediği Optimal Gecikme Uzunluğu

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, yapılan VAR analizi sonucu optimal gecikme uzunluğu (1) olarak bulunmuştur.

4.4.3. Eş Bütünleşme Testi

Aynı düzeyde durağan olduğu sonucuna varılan değişkenlerin arasındaki uzun dönem ilişki Johansen eş-bütünleşme testi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tablo 30 ve 31'de özetlenmektedir.

Tablo 30.

Johansen Eş-bütünleşme Testi (İz İstatistik Değeri Sonuçları)

Eş-bütünleşme Sayısı	**Özdeğer**	**İz Testi**	**%5 Kritik Değer**	**Olasılık****
r=0*	0.5378	34.5728	29.7970	0.0131
r≤1	0.1878	10.6461	15.4947	0.2342
r≤2	0.1265	4.1956	3.8414	0.0405

* hipotezin 0.05 düzeyinde reddini gösterir

** MacKinnoHaug-Michelis (1999) olasılık değerleridir.

İz testi istatistiğine göre, %5 kritik değerinde 1 eş bütünleşme vektörü elde edilmiştir. Yani kişi başına GSYİH ile DYSY'ları ve reel döviz kuru değişkenleri arasında bir tane eş bütünleşme ilişkisi bulunmuştur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 31.

Johansen Eş-bütünleşme Testi (Maksimum Özdeğer Sonuçları)

Eş-bütünleşme Sayısı	**Özdeğer**	**Maksimum Özdeğer Testi**	**%5 Kritik Değer**	**Olasılık****
r=0*	0.5378	23.9266	21.1316	0.019
r≤1	0.1878	6.4505	14.2646	0.5561
r≤2	0.1265	4.1956	3.8414	0.0405

* hipotezin 0.05 düzeyinde reddini gösterir

** MacKinnoHaug-Michelis (1999) olasılık değerleridir.

Maksimum özdeğer testine göre, %5 kritik değerinde 1 eş bütünleşme vektörü bulunmuştur. Sonuç olarak değişkenler arasında 1980-2012 dönemi için iz testinden de maksimum özdeğer testinden de bir tane eş bütünleşme ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre ekonomik büyüme değişkenleri ve DYSY'larının uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

lnGDP'ye göre normalize edilmiş eş-bütünleşme denklemi ise şu şekildedir:

$$\ln GDP = 0.9852 \ln FDI_t + 2.5894 \ln RER_t$$
$$(0.0545) \qquad (0.3242)$$

parantez içerisindeki değerler, t istatistiklerini göstermektedir.

Yukarıdaki eş-bütünleşme denkleminde, vektör katsayılarının gösterdiği üzere sonuçların istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Uzun dönemde, DYSY'ndaki %1'lik artış kişi başına GSYİH'da %0.9852 oranında bir artışa, reel döviz kurunda %1'lik artış ise kişi başına GSYİH'da %2.5894 oranında bir artışa neden olmaktadır.

4.4.4. Hata Düzeltme Modeli

Johansen eş bütünleşme modeli yöntemiyle uzun dönem ilişkisi belirlendikten sonra, uzun dönem dengeden sapmaları ve bu sapmaların ortalamaya ne kadar yaklaştığını ya da uzaklaştığını bulmak için hata düzeltme modeli (VECM) uygulanır. Eş bütünleşme analizi uzun dönem dengesini gösterirken hata düzeltme analizi kısa

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

dönem dinamikleri göstermektedir. Bu yüzden ilk önce eş bütünleşme analiziyle uzun dönem etkisine bakıldıktan sonra hata düzeltme analizi yapılarak kısa dönem dinamikleri incelenmektedir. Hata düzeltme modeli kısa dönem dengesizliğini ortadan kaldırmaya çalışır.

Ayarlanma veya uyarlanma hızı olarak ta ifade edilen hata düzeltme katsayısının istatistiki olarak anlamlı olması, uzun dönem ortalamadan sapmaların söz konusu olduğunu ve belirli bir süre sonunda bu sapmaların ortadan kalkacağını ifade etmektedir. Hata düzeltme katsayısı, kısa dönem dengesizliklerinin bir dönem sonunda ne oranda düzeltilebileceğini göstermektedir (Tarı, 2012). Hata düzeltme modeli sonuçları tablo 32'de düzenlenmiştir:

Tablo 32.

Hata Düzeltme Modeli

Hata Düzeltme	**D(LNRPGDP)**	**D(LNRFDI)**	**D(LNRER)**
CointEq1	-0.2166 (0.0851) [-2.5448]	0.2385 (0.2123) [1.1230]	0.1694 (0.0389) [4.3488]
D(LNRPGDP(-1))	1.0838 (0.2519) [4.3024]	0.5953 (0.6285) [0.9473]	-0.2102 (0.1153) [-1.8236]
D(LNRFDI(-1))	-0.0606 (0.0777) [-0.7803]	0.0025 (0.1940) [0.0131]	0.0621 (0.0356) [1.7454]
D(LNRER(-1))	1.1452 (0.4702) [2.4356]	-0.5927 (1.1731) [-0.5052]	-0.1302 (0.2152) [-0.6052]
C	0.0659 (0.0911) [0.7240]	-0.0386 (0.2273) [-0.1699]	-0.0976 (0.0417) [-2.3416]

( ) simgesi standart hataları, [ ] simgesi t-istatistiklerini göstermektedir.

Burada hata düzeltme katsayısının pozitif çıkması dengeden uzaklaşmanın olduğunu göstermektedir. Negatif çıkması sapmanın uzun dönem değerine yaklaştığını, yani hata düzeltme mekanizmanın çalıştığını ve sapmanın azaldığını göstermektedir. Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğunda hata düzeltme modeli katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenmektedir. Tablodaki hata düzeltme sonuçlarına göre hata düzeltme katsayısı -0.216635, istatistiki olarak %5

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

seviyesinde anlamlı olup istikrarlı bir dengeyi göstermektedir. Bu katsayının -0.216635 olması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ve dengeye getirici mekanizmanın, ortalamadan sapmaların her dönem yaklaşık %21'ini azalttığını göstermektedir. 100/21=4.76 dönem sonra sapmaların ortadan kalkıp dengeye geleceğini söyleyebiliriz.

4.4.5. Varyans Ayrıştırılması Analizi

Kısa dönemli ilişkinin tespit edilmesinde kullanılan yöntemlerden biriside varyans ayrıştırmasıdır. Varyans ayrıştırmasında, bir değişkendeki değişimin % kaçının kendi gecikmesi ile, % kaçının ise diğer değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Eğer varyansındaki değişimin %100'e yakınını tek başına açıklıyorsa bu dışsal değişken olarak nitelendirilmektedir. Varyans ayrıştırmasıyla serinin varyansındaki değişmeye şok süresince her bir değişkenin katkısı ölçülür (Akça, Algan ve Bal, 2014, s.16-17). Varyans ayrıştırması sonuçları tablo 33'te gösterilmiştir.

Tablo 33.

Varyans Ayrıştırması Analizi

		D(LNRPGDP)		
Dönem	Standart Hata	D(LNRPGDP)	D(LNRFDI)	D(LNRER)
1	0.2389	100.00	0.0000	0.0000
2	0.2495	96.5368	3.3164	0.1467
5	0.2886	90.3426	3.3951	6.2622
10	0.3232	84.9396	2.7628	12.2974
15	0.3421	82.4704	2.5089	15.0205
30	0.3628	80.1992	2.2769	17.5237
		D(LNRFDI)		
1	0.5570	1.2810	98.7189	0.0000
2	0.6036	14.0168	84.7867	1.1964
5	0.6296	17.5639	79.5098	2.9262
10	0.6527	20.7244	74.0366	5.2388
15	0.6630	22.3618	71.1236	6.5145
30	0.6810	24.0922	68.0328	7.8748
		D(LNRER)		
1	0.1247	77.2297	0.0022	22.768
2	0.1298	72.7543	4.2871	22.9584
5	0.13417	69.0171	8.7795	22.2033
10	0.1342	68.9270	8.9000	22.1728
15	0.1343	68.9266	8.8992	22.1740
30	0.1343	68.9259	8.8983	22.1757

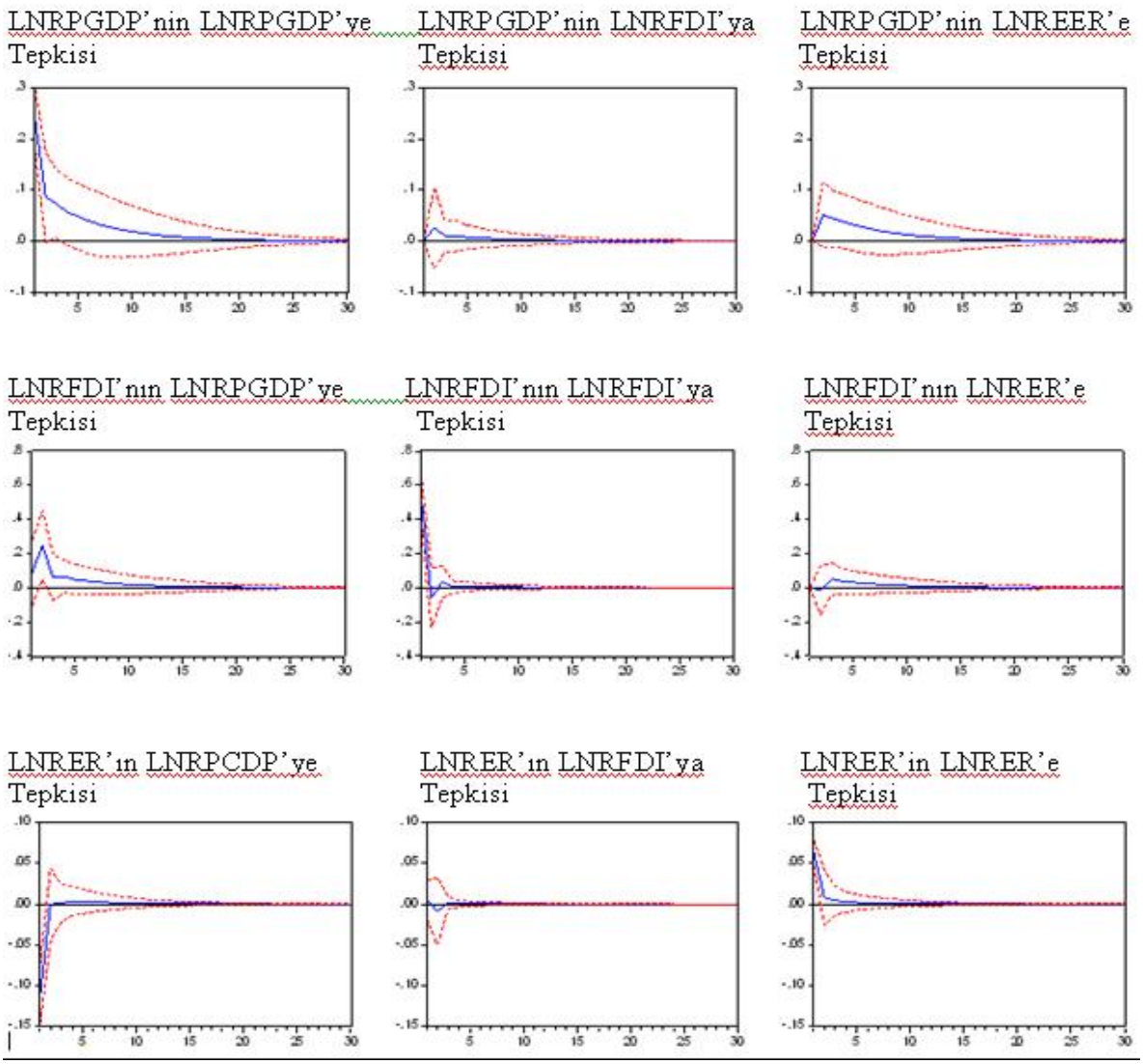
PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tablo 33 incelendiğinde, varyans ayrıştırması sonuçlarına göre 1. dönemde DLRPGDP (kişi başı GSYİH) değişkeninin varyansının %100'ü değişkenin kendisi tarafından açıklanmıştır. Bu onun dışsal değişken olduğunu göstermektedir. Dönemler arttıkça bu oran azalmakta, 30. dönemin sonunda ise %80'e düşmektedir. 30. dönemde DLNRPGDP değişkeninin varyansının %2.27'si LNRFDI (DYSY'ları), %17.52'si ise DLNRER (reel döviz kuru) tarafından açıklanmaktadır. 30. dönemde LNRFDI değişkeninin varyansının %68'i kendisi tarafından, %24'ü LNRPGDP tarafından, %7.87'si ise LNRER tarafından açıklanmaktadır. Yine aynı dönemde LNRER değişkeninin %22'si kendisi tarafından, %68'i LNRPGDP tarafından, %8.89'u ise LNRFDI tarafından açıklanmaktadır.

4.4.6. Etki Tepki Analizi

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiyi tespit etme yöntemlerinden biriside etki tepki analizi yapmaktır. Etki-tepki analizi, değişkenlerden herhangi birinde meydana gelen 1 birimlik değişim karşısında, diğer değişkenlerin verdiği tepkiyi göstermektedir. DYSY'larına pozitif bir şok verildiğinde GSYİH serisinin zaman içinde nasıl tepki vereceği incelenmektedir. Şekil 9'da değişkenler dışsaldan içsele doğru sıralanarak etki-tepki analizi yapılmıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Şekil 9. Etki-Tepki Analizi Sonuçları

Etki-tepki fonksiyonlarının zamanla sıfıra yakınsaması tahmin edilen modelin istikrarının göstergesi olmaktadır. Yukarıdaki etki-tepli analizi sonuçlara göre, kişi başına GSYİH'ya (LNRPGDP) verilen bir standart sapmalık şok karşısında DYSY'ları istatistiki olarak anlamlı olmayan tepkiler vermekte iken, DYSY'larına verilen bir standart sapmalık şok karşısında kişi başına GSYİH da yaklaşık 12 dönem istatistiki olarak anlamlı ve pozitif tepkiler vermektedir. Yine DYSY'larına verilen bir standart sapmalık şok karşısında reel döviz kuru istatistiki olarak anlamlı olmayan tepkiler vermekte iken, reel döviz kuruna verilen bir standart sapmalık şok karşısında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tepkisi de istatistiki olarak anlamsızdır. Son olarak kişi başına GSYİH'ya (LNRPGDP) verilen bir standart sapmalık şok karşısında reel döviz kuru istatistiki olarak anlamlı olmayan tepkiler vermekte iken, reel döviz kuruna verilen

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bir standart sapmalık şok karşısında kişi başına GSYİH'ya yaklaşık 2 dönem istatistiki olarak anlamlı ve negatif tepkiler vermektedir. Şekildeki değişkenlere baktığımızda tüm değişkenlerin şok etkileri zamanla sıfıra yaklaşmıştır. Bundan dolayı modelin istikrarlı olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Etki-tepki analizinden elde edilen sonuca göre DYSY'ları ile kişi başına GSYİH arasında kısa dönemli ilişki olduğu söylenebilir.

Yapılan bu çalışmada, Türkiye ekonomisi için kişi başına GSYİH ve DYSY'ları arasındaki ilişki 1980-2012 döneminde yıllık veriler dikkate alınarak incelenmiştir. Öncelikle kişi başına GSYİH, DYSY ve reel döviz kuru değişkenlerine birim kök testi yapılmıştır. Yapılan ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin aynı seviyede birinci dereceden durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eş bütünleşme analizine göre, ekonomik büyüme değişkenleri ve DYSY'larının uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Eş bütünleşme analizi ile, DYSY'ındaki %1'lik artış kişi başına GSYİH'da %0.9852 oranında bir artışa, reel döviz kurunda %1'lik artış ise kişi başına GSYİH'da %2.5894 oranında bir artışa neden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yani DYSY'ları ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Kısa dönem dinamiklerini belirlemek için yapılan hata düzeltme modeli sonucu bulunan hata düzeltme katsayısı -0.216635, kısa dönemde meydana gelen dengesizliklerin yaklaşık 4.76 dönem sonra ortadan kalkarak uzun dönem dengesine erişeceği görülmektedir. Kısa dönem ilişki için yapılan etki-tepki analizinden elde edilen sonuca göre, DYSY'ları ile kişi başına GSYİH arasında kısa dönemli ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Uluslararası sermaye akımlarının önemli bir kısmını yabancı ülkelere yapılan DYSY'ları oluşturmaktadır. Uluslararası sermaye hareketliliği önündeki engellerin kaldırılmasıyla ülkeler DYSY'larına yönelmiş ve ülkelerine DYSY'larını çekebilmek için teşvik edici politikalar oluşturmaya çalışarak birbirleriyle rekabete girmişlerdir. GOÜ'lerin temel sorunu sermaye sıkıntısı çekmelerinden kaynaklanmaktadır. DYSY'ları GOÜ'lerin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkı sağlayacağı için bu ülkeler de DYSY'larının önemini anlamışlardır.

Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle DYSY'ları kavramsal olarak ele alınmış ve DYSY'larının temel özellikleri ve DYSY teorileri ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. DYSY'ları genel olarak ÇUŞ'ler tarafından yapılmaktadır. Bu şirketlerin amacı karlarını maksimize etmektir. DYSY'ları yeni yatırımlar, şirket evlilikleri, özelleştirmeler ve serbest bölgeler şeklinde ülkeye gelmektedir. Yatırım yapılacak ülkedeki piyasa büyüklüğü, dış ticarette açıklık, alt yapı, vergi oranları, politik istikrar vb. durumlar DYSY kararlarını etkileyen faktörlerdir. DYSY'ının yatırım yapılacak ülke açısından avantajları olduğu kadar dezavantajları da bulunmaktadır. ÇUŞ ile ev sahibi ülkenin ekonomik çıkarları bağdaştığı sürece YSY'larının ülke yararına olduğu söylenebilmektedir.

1950'li yıllarda gelişmiş ülkeler arasında DYSY miktarının artması iktisatçıların ilgisini çekmiş ve bu tür yatırımların neden yapıldığı konusunda günümüze kadar birçok teori ileri sürülmüştür. Bu teoriler tam rekabet ve eksik rekabet varsayımı altında incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Dünya'da ve Türkiye'de DYSY'larının tarihsel gelişimi incelenerek sektörel ve bölgesel dağılımları ele alınmıştır. DYSY'larının varoluşu sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. 1970 ve 1980'li yıllarda daha çok gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen DYSY, 1990'dan sonra GOÜ'lere artan oranlarda gitmeye başlamıştır.

Türkiye'de DYSY'larının geçmişi Osmanlı Devletine kadar uzanmaktadır. Çalışmamızda Türkiye'deki DYSY dönemler itibari ile incelenmiş elde dilen veriler açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin DYSY ile ilgili dönüm noktasının 1980'lı yıllar

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olduğu söylenebilir. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararı ile Türkiye dışa açık bir politika izleyerek yabancı sermayeye güven ortamı sağlamıştır. Türkiye'ye gelen DYSY dağılımında en büyük payı daima AB'ye üye olan ülkeler almaktadır. 2013 yılında Türkiye'ye en fazla DYSY yapan ülkeler Almanya, Hollanda, Rusya olmuştur. DYSY, 1950'li yıllar boyunca çoğunlukla hammadde çıkarımına yönelik olarak birincil ve imalat sektörlerine giderken, 1970'li yıllardan sonra bu olgu değişmeye başlayarak hizmetler sektörüne yönelme başlamıştır.

DYSY'larının ekonomik büyümeye etkisi, ülkenin mevcut sermaye stokunu arttırması, yabancı şirketlerin varlığının pozitif dışsallıklar ve yayılma etkisi sonucu ortaya çıkan verimlilik artışı sağlaması ve yurtiçi yatırımlar üzerindeki olumlu etki şeklinde olmaktadır. Çalışmamızda DYSY'nın ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenip bu konuyla ilgili literatürler taraması yapılmış ve yapılan çalışmalarda DYSY'ının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği bilgisinin ağır bastığı görülmüştür.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 1980-2012 yılları arasında Türkiye ekonomisindeki mevcut veriler dahilinde, DYSY'ları ile kişi başına GSYİH ve reel döviz kuru arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. DYSY'ları ile GSYİH ve reel döviz kuru arasındaki nedensellik ilişkisi E-views 7.1 programı kullanılarak araştırılmıştır. DYSY'larının kişi başına GSYİH'ya olan etkisi araştırılırken makroekonomik istikrarın önemini ortaya koymak ve modelin tahmin gücünü arttırmak için çalışmanın teorik modeline fiyat seviyesi ve reel döviz kuru değişkenleri dahil edilmiştir.

Tahmin edilen regresyon modeli sonuçlarına göre DYSY'ında meydana gelen %1'lik bir artış kişi başına GSYİH'yı %0.9852, reel döviz kurunda meydana gelen %1'lik artış ise kişi başına GSYİH'yı %2.5894 arttırdığı görülmektedir.

Sonuç olarak, DYSY'larının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği bilgisine ulaşılmıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

5.2. Öneriler

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma problemleri yaşamasının sebeplerinden birisi de yurtiçi sermaye birikiminin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açığı kapatmak için ülkelarin DYSY girişinin arttırılması gerekmektedir. Bu yüzden ülkeler mevcut politikalarını DYSY'ları çekmeye yönelik değiştirebilirler. YSY'larını katma değer yaratacak sektörlere yöneltmek daha doğru olacaktır.

24 Ocak 1980 kararları Türkiye'de birçok ekonomi politikasının değişmesini sağlamış ve bu kararlarla birlikte DYS girişlerinde artışlar yaşanmaya başlamıştır. GOÜ'lerin girdikleri yarış içerisine ülkemizde girerek DYSY'larını ülkeye çekmeye yönelik kararlar vermelidir. Ülkemizin yurt dışında tanıtımını sağlamak amacıyla yurt dışında yapılacak olan seminer ve toplantılar arttırılarak yabancı sermayenin ilgisi çekilebilmektedir.

Yabancı sermaye, vergi tabanını yaygınlaştıramamış ve harcamasına göre düşük vergi toplayan ülkelerden uzaklaşmaktadır. Düşük tarifeli vergi uygulaması, vergi ertelemesi, yatırım indirimi, vergi taksitlendirmeleri, yabancı yatırımcılarla ikili vergi anlaşmaları gibi uygulamalar yabancı yatırımcıları çekmek için önemli rol oynamaktadır. Ayrıca rüşveti engelleyecek önlemler alınması da güven ortamı sağlanması için önemli olmaktadır. Yabancı ülkelerle ikili ilişkileri kolaylaştıracak kurumların kurulması da DYSY'larınının ülkemizi tercih etmesini sağlayacaktır. Ülkede teknik alt yapının var olması da DYSY'ları açısından önemli bir etkendir.

YSY'ının bir ülkeye gelebilmesi için o ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmış olması gerekmektedir. Ülkelerin DYSY girişlerini arttırmalarına yönelik politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Sonuç olarak alınacak önlemler neticesinde DYSY'ları ekonomik büyümeyi olumlu etkileyerek ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

KAYNAKÇA

Afşar, M. (2004). Doğrudan yabancı yatırımlar ve bankacılık sektörü. *Ege Akademik Bakış*, S. 4(1-2). ss: 85-101.

Akça, E. (2014). Doğal kaynakların ekonomik gelişme üzerine etkisi: seçilmiş ülke deneyimleri. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.

Akça, E., Algan, N. ve Bal, H. (2014). Petrol üretiminin İran ekonomisi üzerine etkileri. Yayınlanmamış makale: Adana.

Akdiş, M. (1998). Dünya'da ve Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları ve beklentiler. *Yased Yayınları*. S. 33, ss. 61-90.

Aklan, N. A (1997). Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları. *DTM Dış Ticaret Dergi*si, S. 6.

Akyol, D. (2013). Doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik etkileri: Türkiye ve Brezilya karşılaştırması. Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Alfaro, L. & Charlton, A. (2007). Growth and the quality of foreign direct invesment equal?. *WorkingPaper*. Harward University.

Algan, N. (1988). Dünyada ve Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları ve beklentiler. *Yased Yayınları*. S. 33.

Arıkan, D. (2006). *Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları*. Arıkan: İstanbul.

Arıman, A. (2001). Türkiye'de daha fazla yabancı sermaye çekebilmek için izlenmesi gerekli politikalar. A. Tarhan (der.). *Ekonomik istikrar, büyüme ve yabancı sermaye.* Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü: Ankara.

Arslan, İ. ve Kökocak, K. A. (2006). Kırgızistan'ın ekonomik gelişmesinde yabancı sermaye fırsatı. www.tdcif.org/2008/sunulmayanbildiriler/135128.doc. (Erişim Tarihi:10.06.2014).

Asiedu, E. (2002). On the determinants of foreign direct investment to developing countries: Is Africa different?. *World Development*. S. 30(1), ss: 111.

Aslan, B. (2013). Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye üzerine etkileri: Türkiye Hindistan örneği. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bilecik.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Aydın, N. (1997). Uluslararası doğrudan yatırımlar ve ortak girişimler. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Aypar, C. ve Ongun, T. (1985). Dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik kuruluşlar. *Türkiye Ekonomi Kurumu*. S. 3.

Bal, H. (1998). Gelişme sürecinde dış finansman kullanımı ve Türkiye. T.C. Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi. S. 16: Ankara.

Balasubramanyam, V. N., Salisuand, M. & Sapsford, D. (1996). Foreign direct investment and growth in Ep and is countries. *The Economic Journal.* S. 106(434), ss: 92-105.

Başarır, Y. (2013). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkisi (Türkiye uygulaması). Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Bayraktar, F. (2003). Dünyada ve Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları. Türkiye Kalkınma Bankası. Genel Araştırmalar: Ankara.

Bilgili, F., Düzgün, R. ve Uğurlu, E. (2007). Büyüme, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yurtiçi yatırımlar arasındaki etkileşim. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 23, ss: 127- 151.

Boresztein, E., Gregorio, J. & Lee, J. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth. *Journal of International Economics*. S. 45(1), ss: 115-135.

Bosworth, B. P, Collins, S. M. & Reinhart, C. (1999). Capital flows to devoleping economies: İmplication for saving and investment. *Brookings Papers on Economic Activity*. Vol. 1999, ss:143-180.

Bozdağlıoğlu, Y. (2011). Doğrudan yabancı yatırımları açıklayan teoriler üzerine bir inceleme. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*. S. 555, ss: 49.

Brewer, T. (1991). Foreign direct investment in developing countries; patterns, policies and prospect. *World Bank Internatıonal Economics Department.* WorkingPaper.

Buckley, P. ve Casson, M. (1976). The future of the multinational enterprise. Macmillan: London.

Bulutoğlu, K. (1970). *100 Soruda Türkiye'de yabancı sermaye*. Gerçek: İstanbul.

Candemir, A. (2006). Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler: Bir uygulama. *Yased*. C.1.

Carkovic, M. & Levine, R. (2002). Does foreign direct investment accelerate ekonomic growth? *U of Minnesota Department of Finance Working Paper.*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Caves, R. (1971). International corporations: The endustrial economics of foreign investment. *Economica*. S. 38, ss: l-27.

Chowdhury, A. and Mavrotas, G. (2005). Fdi and growth: a causal relationship. *Research Paper*. United Nations University (UNU) – World Institute for Development Economic Research (WIDER). N. 25.

Craenen, V. (2006). Foreign direct investment: Western vs. Eastern Europe and the retailer case. Catholic University Keuven. Paper Ip Poitiers. *Workshop 4*.

Çalışkan, Ö. (2003). Dünya yatırım raporu-2002 çerçevesinde doğrudan yabancı yatırımlar üzerine değerlendirmeler. *Dış Ticaret Dergisi*. S. 27.

Demircan, H. (2003). Dünyada ve Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve stratejileri. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi. N.35: Ankara.

Demirel, O. (2006). Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeye etkileri ve Türkiye uygulaması. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Dönmez, A. (2009). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme ve dış ticaret üzerine olan etkileri: Türkiye üzerine bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.

DPT (2000). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları. *Özel İhtisas Komisyonu* Raporu. ss: 1-32.

DPT (1981), *Türkiye'de yabancı sermaye.* DPT yayınları: Ankara.

Duran, M. (2004). *Teşvik politikaları ve doğrudan sermaye yatırımları*. Başbakanlık: Ankara.

Dunning, J. (1988). *Explaining ınternational production*. Unwin Hyman: London.

Düzgün, R. (2008). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yurtiçi yatırımlar arasındaki eşbütünleşme ilişkisi: Türkiye örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 9(1), ss: 187-204.

Ekinci, A. (2011). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdama etkisi: Türkiye uygulaması (1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. S. 6(2), ss: 71-96.

Ekonomi Bakanlığı (2014). Ekonomik görünüm. Şubat 2014: Ankara.

Emir, M. ve Kurtaran, A. (2005). Doğrudan yabancı yatırım kararlarında politik risk unsuru. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. S. 28, ss: 37-47.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Erçakar, M. E. ve Karagöl, E. T. (2011). Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar. *Seta Analiz*. S.33.

Erçakar, M. E. ve Yılgör, M. (2010). Gelişmekte olan ülkelerde DYY-GSYİH İlişkisi: Panel birim kök ve eş bütünleşme sınamaları. *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar*. S. 47, ss: 549.

Erk, M. (2007). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'de istihdam politikaları üzerine etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sivas.

Eroğlu, Ö. ve Özdamar, G. (2006). Türk imalat sanayiinin rekabet gücü ve beyaz eşya sektörü üzerine bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. S. 11, ss: 85-104.

Fry, M.J. (1993). *Foreign direct investment in a macroeconomic framework.* Worldbank WPS 1141.

Gedikkaya, T. ve Gürler C. (2004). Birleşmeler ve edinimler. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/ma.html. (Erişim Tarihi: 12.05.2014).

Gökdere, A. (2001). Küreselleşmeye genel bir bakış. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. C. 1, S. 1, ss: 1-32.

Görgün, T. (2004). Doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi çerçevesinde yatırımların geliştirilmesinin etkin kurumsal yapılanmaları. Uzmanlık Tezi. Dış Ticaret Müsteşarlığı: Ankara.

Görmezöz, K. (2007). Türkiye'ye doğrudan gelen yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkileri. Uzmanlık Tezi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü: Ankara.

Gövdere, B. (2003). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerinin günümüzdeki geçerliliği. *Dış Ticaret Dergisi*. S.28.

Göver, Z. T. (2005). Doğrudan yabancı yatırımların uluslararası ticarete etkileri: Türkiye değerlendirmesi. T.C. Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi. Yayın No. 40: Ankara.

Göz, D. (2009). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.

Mun, H. W., Lin, T. K. & Man, Y. K. (2008). FDI and economic growth relationship: An empirical study on Malaysia. *International Business Reserch.* N. 1.

Hazine Müsteşarlığı (2005). *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü*. Yabancı Sermaye Raporu: Ankara.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Hazine Müsteşarlığı (2007). *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü*. Yabancı Sermaye Raporu: Ankara.

Hazine Müsteşarlığı (2012). *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü*. Yabancı Sermaye Raporu: Ankara.

Hymer, S. H. (1976). *A study of foreign direct* investment. MA: MIT Pres: Cambridge.

İyibozkurt, E. (1985). *Uluslararası iktisat teorisi*. Uludağ Üniv. Yayınları. Yayın No. 3: Bursa.

İzatodayev, S. (2006). Geçiş ekonomilerinde yabancı sermaye ve özelleştirme. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Kara, H. ve Yavan, N. (2003). Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve bölgesel dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. S.1(1), ss:19-42.

Kar, M. ve Kara M. A (2003). Türkiye'ye yönelik sermaye hareketleri ve krizler. *Dış Ticaret Dergisi*. S. 29.

Karluk, R. (1983). *Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları*. İTO Ekonomik Yayınlar Dizisi. Yayın N.13: İstanbul.

Karluk, R. (1996). *Uluslararası ekonomi*. Beta Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.

Karluk, R. (2000). Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye katkısı. *Ekonomik İstikrar Büyüme ve Yabancı Sermaye*. ss: 97-115.

Karluk, R. (2001). Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye katkısı. *TCMB Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye Semineri*. TCMB: Ankara.

Karluk, R. (2004). *Türkiye ekonomisi tarihsel gelişim yapısal ve sosyal değişim (8. Baskı)*. Beta Basım Yayım. Tıpkı.

Kazgan, G. (1988). *Ekonomide dışa açık büyüme*. Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.

Keskin, B. (2011). Türkiye'nin uluslararası rekabet gücü ve doğrudan yabancı sermaye açısından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.

Knickerbocker, F. T. (1973). *Oligopolistic reaction and multinational* enterprise. Harvard Business School Division of Research: Cambridge.

Kont, B. (1998). *Sermaye girişleri ve makroekonomik etkileri: Türkiye deneyimi (1990-1996)*. Alfa Basımevi: İstanbul.

Kotler, P., Jatusrpitak, S. & Maesincee, S. (2000). *Ulusların pazarlanması*. (Çev. A. Buğdaycı). T. İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Koyuncu (2011). Doğrudan yabancı yatırımların iktisadi büyümeye etkisi: Türkiye için bir ekonometrik analiz. Paper presented at Econ Anadolu. *Anadolu International Conference in* Economics. ss. 15-17.

Kula, F. (2003). Uluslararası sermaye hareketlerinin etkinliği: Türkiye üzerine gözlemler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. C. 4, S. 2, ss: 141-154.

Larudee, M. & Koechlin, T. (1999). Wages, productivity and foreign direct investment flows. *Journal of Economics Issues,* C. 33, S. 2, ss: 419-426.

Li, X. & Liu, X. (2004). Foreign direct investment and economic growth: an increasingly endogenous relationship. *World Development.* C. 33, S. 3, ss: 393–407.

Mencınger, J. (2003). Does foreign direct investment always enhance economic growth? *Kyklo*. C. 56, S. 4, ss: 491-508.

Meyer, K. & Estrin, S. (1998). Entry mode choice in emerging markets greenfield, acquisition, and brownfield. center for East European studies. Copenhagen Business School. *CEES Working Paper*. N.18, ss: 1-32.

Moosa, I.A. (2002*). Foreign direct investment theory, evidence and practice.* Palgrave: Basingstoke.

Nair-Reichert, U. & Weinhold, D. (2001). Causality tests for cross-country panels: a new look at fdi and economic growth in developing countries. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. C. 63(2). ss: 153–171.

Narin, G. (2007). Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikleri ve Türkiye ekonomisi üzerindeki olası etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

OECD (2003). *Foreign Direct investment for development*: France.

Ongun, T. (2001). Yabancı sermaye ve dış borçlar. Şahinöz, A. (der.), *Türkiye ekonomisi- sektörel analiz.* İmaj Yayıncılık: Ankara.

Özakdağ, S. (2009). Yabancı sermaye, Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları ve yabancı sermayeli bankalar. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Özcan, B. ve Arı, A. (2010). Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üzerine bir analiz: OECD örneği. *Ekonometri ve İstatistik,* S. 12, ss: 65–88.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Özkılbaç, S. (2013). Türkiye'den yurt dışına yapılan doğrudan yabancı yatırımların büyüme ve yurt içi yatırımlar üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.

Öztürk, İ. (2007). Foreign direct investment-growth nexus: a review of the recent literature. *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies*. Vol. 4, N. 2.

Öztürk, L. (2004). Serbest bölgelerdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları: dünyadaki uygulamalara teoriler ışığında bir bakış. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. S.7, ss: 110-128.

Özyıldız, R. H. (1998). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında karar alma prosedürü. *Hazine Dergisi*, S.11, ss: 1-9.

Pamuk, S. (1994). Osmanlı ekonomisinde bağımlılık ve büyüme (1820-1913). Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

Sağlamer, E. (2003). Dolaylı sermaye yatırımları ve dış yatırımcıların Türk sermaye piyasasına çekilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Sarısoy, İ. ve Koç, S. (2010). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kurumlar vergisi gelirleri üzerindeki etkisinin ekonometrik analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 36, ss: 133-153.

Sevinecek, D. (2010). Türk otomotiv sektörünün doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekme potansiyeli ve rakip ülkelerle karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası iktisat.* Gizem Yayınları: İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası iktisat teori, politika ve uygulama*. Güzem Can Yayınları: İstanbul.

Şahin, A. (2004). Çok uluslu şirketlerin davranışlarının genel açıklamaları ve teorik yaklaşım. *Aylık strateji ve Analiz E-Dergisi*. S. 12.

Şahin, H. (2002). *Türkiye ekonomisi*. Ezgi Kitapevi: Bursa.

Şatıroğlu, K. D. (1984). *Çok uluslu şirketler, strüktürel ve fonksiyonel bir evrim yaklaşım*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Şener, S. ve Kılıç C. (2008). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de yabancı sermaye. *Bilgi*. C. 1(16), ss: 22-49.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Şimşek, M. ve Behdioğlu, S. (2006). Türkiye'de dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Uygulamalı bir çalışma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. S. 2, ss: 47-65.

Tarı, R. (2012). *Ekonometri*. Seçkin Kitapevi: İstanbul.

TCMB (2001). *Yıllık rapor*. Ankara.

TCMB (2014). Uluslararası doğrudan yatırım verileri bülteni. TCMB Yayınları. Şubat 2014.

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014). Uluslararası doğrudan yatırım verileri bülteni. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. Şubat 2014.

Tezel, Y.S. (1982). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950).* Yurt Yayınları: Ankara.

UNCTAD (2002). World investment report. United Nations: New York and Geneva.

UNCTAD (1991). World investment report the triad in foreign direct investment. United Nations: New York and Geneva.

UNCTAD (1998). World investment report-trends and determinants. United Nations: New York and Geneva.

UNCTAD (2014). Global investment trends monitor. United Nations: New York and Geneva.

UNCTAD (2014). World investment report overview. United Nations: New York and Geneva.

Uzun, S. (2010). Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri: AB'ye üyelik sürecinin etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

YASED (2010) . *Dünya yatırım raporu basın sunumu*: İstanbul.

YASED (2013). *Dünya yatırım raporu*: İstanbul.

YASED (2014). *Uluslararası doğrudan yatırımlar değerlendirme raporu*: İstanbul.

Yavan, N. (2006). Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların lokasyon seçimi üzerine uygulamalı bir araştırma. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Yavuz, S. (1988). 1923-1938 Döneminin Türkiye'nin ekonomik koşullarının yabancı sermaye yatırımları açısından değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*. S. 5, ss. 205.

Yıldırım, N. (1983*). Uluslararası şirketler*. Kaynak Yayınları: İstanbul.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Yılmaz, K. (2007). *Türkiye için doğrudan yabancı yatırım stratejisine doğru.* YASED: İstanbul.

Yılmazer, M. (2010). Doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir deneme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Entistüsü*. C. 8, S. 1, ss: 241-260.

Yüksel, Ö. (1999*). Uluslararası işletme yönetimi ve Türkiye uygulamaları*. Gazi Büro Kitabevi Yayınları: Ankara.

Zhang, K. H (2001). What explains the boom of FDI in China. International Economics. Vol: 54(2), ss: 252-271.

Wang, M. (2009). Manufacturing FDI and economic growth: Evidence from Asian economies. *Applied Economics*. Vol. 41, S. 8, ss: 1-24.

www. dpt.gov.tr

www.hazine.gov.tr

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı/Soyadı **:** Duygu FİDANGÜL

Doğum Yeri-Yılı **:** Adana-1988

Adresi **:** Huzurevleri Mah. 77122 Sok. Pınar Sitesi B Blok Kat:4/9 Çukurova/ADANA

E-mail **: fidangul88@hotmail.com**

EĞİTİM DURUMU

Yüksek Lisans **:** Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana

Lisans **:** Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Adana

Yabancı Dil **:** İngilizce

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com